

Georg Palmgren

Justerare

**En lantmätarsyssla
åren 1735-1878**

Föreningen Norrbottens Lantmäterimuseum

Georg Palmgren

Justerare

**Om justeringsväsendet
under lantmäteriets ledning
åren 1735-1878**

**Utgiven år 2002 av
Föreningen Norrbottens Lantmäterimuseum
och Lantmäterimuseet Luleå**

Omslagsbild

Detalj av träbesman.

Ägare: Bengt Johansson, Långnäs, Luleå

Redaktör och författare
Tryck
Utgiven år 2002 av

Georg Palmgren
Luleå kommuns tryckeri
Föreningen Norrbottens Lantmäterimuseum

Innehåll

	sida
Förord	4
Justeringsverket	5
Måttsystemen	12
Stapelstadsvikt, bergsvikt mm	20
Tunnor, kannor och kappar	23
Besman och pyndare	29
Spannmålsvåg	31
Likare	33
Utbildning och kunskapsprov	38
Justerarens utrustning	39
Tider för kontroll och justering	43
Ansvar	44
Taxa för justering	46
Brännvinspannor	48
Krönare	52
Justeraredistrikt	54
Justeraredistrikt i Norrbotten	57
Justerare i Norrbotten 1736-1912	63
Biografier över justerare i Norrbotten	64
1859 års matrikel över justerare i riket	69
1826 års förslag till stadga för rikets mått, mål och vikt och till verkställighetsförordning	80
Ordlista	95
Källor	99

Förord

I Norrbottens läns lantmäteriförenings jubileumsskrift, "Lantmäteri i Norrbotten", som utkom år 1996, fanns ett kort avsnitt som behandlade justeringsväsendet under lantmäteriet åren 1735-1889. För mig, liksom för många andra, var justeringsväsendet ett relativt okänt kapitel i lantmäteriets historia som lockade till fortsatt forskning.

Bland de böcker, som förre överlantmätaren Wolfgang Hertting skänkt till Lantmäterimuseet, finns en som var tryckt år 1837 och utgör ett sammandrag av då gällande författningar angående justering mm. Den boken inspirerade mig till att gå vidare och söka svar på mina frågor om hur justeringsväsendet fungerat, speciellt åren under lantmäteriets ledning.

Denna lilla skrift gör inte anspråk på att ge en heltäckande bild av justerarnas verksamhet. Härtill är ämnet för stort och sträcker sig över 150 år i tiden. Den vill hellre visa något om de bestämmelser och måttssystem mm som styr det dagliga arbetet för justerarna.

Föreningen Norrbottens Lantmäterimuseum har som sin målsättning att bl.a. sprida kännedom om lantmätarnas verksamhet i Norrbotten under äldre tider. Avsnittet om distriktsindelning och biografier över justerare har därför i huvudsak kommit att behandla förhållandena i Norrbotten.

Kretsen av intresserade av detta ämne bedöms vara ganska begränsad. Skriften har därför fått ett enkelt utförande och trycks i ett mindre antal exemplar. Vi har heller inte lyckats få något bidrag till utgivningen.

Vår förhoppning är att denna skrift, tillsammans med de tidigare utgivna "Lantmäteri i Norrbotten" och "Sockenkarteverket" del 1 och 2, skall bidra till att öka kunskapen om lantmätaryrket i äldre tider.

Luleå i februari 2002

Georg Palmgren

Justeringsverket

Tiden före 1735

Staten hade under åren genom olika beslut och påbud försökt att få till stånd ett enhetligt måttssystem för hela riket. Redan åren 1540 och 1555 utfärdades förordningar som innebar att **lika aln, mått och vikt skulle överallt begagnas**. Hur skulle då kunskap om detta spridas och hur skulle man kunna kontrollera att de mått som användes var de rätta? Det synes vara först genom 1604 års riksdagsbeslut som det tillkom närmare bestämmelser om justering av mått och vikt.

Det kanske mest kända enhetsmättet var den s.k. **Rydaholmsalnen** som var uppsatt på dörren till Rydaholms kyrkas gamla vapenhus. Detta alnemått tjänstgjorde länge som riksläkare. Det förstördes 1621 och ersattes 1664 av ett nytt. En kopia av den gamla alnen hade på Karl IX:s befallning blivit uppsatt på dörren till Stockholms rådhus. Kopior av rydaholmsalnen skulle sändas ut till samtliga rådhus och var ofta anslagen på dörrar till rådhus och kyrkor.

I öppna mandat av den 13 januari och 7 maj **1605** görs veterligt att Kungl Maj:t låtit tillverka ett alnemått efter den s.k. Rydaholmsalnen samt ett besman efter Örebros besman. Besmanet var tillverkat av järn så att det inte så lätt skulle kunna förfalskas som de dittills brukade träbesmanen. Alnemåttet kallas även för Stockholms aln.

Dessa alnemått och besman skulle vara de enda rätta i riket. I varje stad skulle tillsättas en edsvuren man som skulle märka redskapen med sitt och stadens märke. Där skulle dessutom finnas en edsvuren smed som av järn skulle fabricera besman och alnemått.

För att det inte skulle bli något tillfälle till bedrägeri skulle alla gamla besman och alnar levereras till kronans befallningsmän, där de skulle sönderhuggas och förbrännas. Om någon därefter befanns inneha något sådant gammal besman eller alnemått skulle han få böta 40 mark.

Tunna och spann skulle i hela riket rättas efter Örebro tunna och spann, men alnen efter Stockholms aln.

År **1634** utfärdades instruktion för "Riks Gardien" **Hans Weiler** som tillsammans med landshövdingarna ålades att vaka över att vikt och mål icke förfalskades. Hans Weiler hade år 1630 efterträtt Märten Weiler. År **1661** utökades uppgifterna för Riks-Gardien till att även omfatta resor till rikets bergslager samt till upp- och sjöstäder och under städerna liggande marknadsplatser för att där justera alla vikter av vad slag de kunde vara. Han skulle vid dessa resor också tillse att målet (rymdmätten) var rättat efter 1638 års riksdagsbeslut om mått- och viktväsendet.

Riks-guardien var dessutom justerare i Stockholms stad med lön från magistraten.

Den 16 mars **1665** utfärdades ett plakat om mått, mål och vikt. Det innehöll i huvudsak

- att olikheten mellan de särskilda uppstädernas vikter skulle avskaffas,
- att fat- eller skålvikter skulle allmänt begagnas. Besman och pyndare skulle användas endast vid vägningar för husbehov,
- att sådesmättet inte skulle skakas eller stoppas utan i stället ökas med 4 kappars övermål på tunnan,
- att tunnan inte borde beräknas till 54 kannor utan till 56,

att 56.000 kvadratfot eller 14.000 kvadratalnar skulle i stället för 13.122 kvadratalnar motsvara ett tunnland eller öresland, att Kungl. Kammarkollegiet borde anskaffa och till provinsstäderna avsända modeller för mått och mål att användas som likare samt att en riksjusterare skulle tillsättas som under resor i alla landsorter skulle bestrida justeringsgöromålen.

Detta plakat från 1665 kan sägas vara början till en reglerad justeringsinrättning.

Redan år **1667** insåg man att en enda justerare inte skulle hinna med all justering i riket. Det inrättades därför ett direktörsämbete under Kungl. Kammarkollegiet. Justeringen skulle utföras av särskilt tillsatta justeringsinspektörer som biträdades av ett nödigt antal substituter (ersättare).

Georg Stiernhielm, kanske mest känd som "*svenska skaldekonstens fader*" hade även vetenskapliga intressen. År 1657 hade han lagt fram ett genialiskt förslag att låta vattnet definiera sambandet mellan vikt, längd och volym. Systemet var baserat på den nederländska viktenheten ass (48,042 mg), som av dåtiden ansågs vara en absolut och oförstörbar enhet. Till denna knöts storlekarna på foten, kannan och skålpundet. Stiernhielm var också upphovsman till storlekarna på grundenheterna i det svenska måttssystemet som fastställdes år 1665 genom det ovan nämnda plakatet.

Georg Stierhielm hade år 1622 biträtt Kammarkollegiet med att tillverka riktiga måltunnor. I samband med **1667** års nya bestämmelser om Sveriges mått och vikt fick han uppdraget att vara en slags generaldirektör för justeringen genom att han anförtroddes överinseendet över rikets mått- och viktsystem. Till sin hjälp fick han **Jörgen Low** som sedan 1663 haft kammarkollegiets uppdrag att utföra inspektion av allt mål i riket. Det var också Jörgen Low som skulle förordna substituter i städerna.

Georg Stiernhielm avled 1672 och hans tjänst som generalinspektör blev ej återbesatt. Jörgen Low efterträddes 1681 av sonen **Jacob Low**.

En viss ordning i mått- och viktväsendet hade kommit till stånd under Stiernhielms tid. Under slutet av 1600- och början av 1700-talen började det dock ofta framkomma klagomål över mått- och viktväsendet och bristande justering. Något som kanske var förklarligt när det fanns endast en tjänsteman för hela riket för detta och som dessutom var Stockholms stads justerare.

År **1730** försökte man förbättra situationen genom att förordna ryttmästaren Gustaf Otto Bilberg att under tre år vara inspektör över mått och vikt i Götaland. Justeringsväsendets tjänstemän hade nu fördubblats till två.

År **1733** kom en ny förordning om mått och vikt som bl.a. stadgade att det skulle tillsättas vissa inspektorer med uppgift att bl.a. "*allestädes uti riket de brukade alne, vikter och mått överse, de oriktiga att kassera, andra efter de ovan nämnda modeller inrätta och desamma med kronomärken stämpla och beteckna ...*". Några nya inspektorer kom dock inte att tillsättas.

Bondeståndet hade redan vid **1731** års riksdag framfört klagan över att justeringen av mått och vikt i Göta rike försumrades. Vid **1734** års riksdag förnyades denna klagan och föreslogs att man skulle uppdra justering av mått och vikt åt lantmästarna. Övriga riksstånd biträdde bondeståndets förslag och riksdagen gjorde framställning om att detta skulle gälla hela riket.

Justeringsväsendet under lantmäteriets ledning åren 1735 - 1878

1734 års riksdag uppdrog åt lantmäteriet att handha frågor om justering av mått och vikt. Ute i länen skulle justering utföras av lantmätare vid sidan av deras ordinarie arbete, helst under höst- och vintermånaderna när inga syneför rättningar kunde hållas. Erforderliga instrument fick anskaffas på egen bekostnad och ersättning för arbetet utgick enligt fastställd taxa.

Med justering avsågs att pröva att mått, målkärl och vikt mm överensstämde med gällande norm. Justerarna hade till sin hjälp en uppsättning noga kontrollerade likare. Som bevis på att ett mätredskap var kontrollerat åsattes kronans märke, årtal och stignatur. Härav kommer de ibland även använda uttrycken "kröna" och "krönta mått". Redan i 1734 års lag föreskrevs att "*enahanda mått och vikt skulle vara i hela riket gillat med kronans märke*".

Justerare kunde anförtro justering av förvarings- och transportkärl mm på lastageplatser, fiskeplatser och tjärbrännerier åt särskilda medhjälpare om han inte själv kunde hinna med detta. Dessa s.k. **Krönare** utsågs bland väl kända män som visat sig äga säker kännedom om gällande författningar. Krönarebefattningarna avskaffades år 1878.

År **1736** fastställdes instruktion för lantmätarna och taxa för justeringsarbetet. Arbetet skulle utföras på sådana tider att det inte hindrade det ordinarie arbetet. Justeringsinstrument och likarevikter anskaffades till både lantmäterikontoret och lantmätarna.

Lantmätarna skulle förse sig med de nödiga och i lantmäterikontoret prövade och gillade instrument och redskap som behövdes för att kunna arbeta som justerare. De skulle även anskaffa allehanda större och mindre stämplar och kronomärken.

År **1739** tillkom en ny förordning angående mått, mål och vikt som med ett fåtal ändringar kom att gälla fram till år 1855.

Genom de till lantmäterikontoret insända förteckningarna över utförda justeringar kunde konstateras att förordningen om mått, mål och vikt inte alltid efterföljdes på ett tillfredsställande sätt. Oredor, tvister och klagomål hade sin orsak i de skiljaktiga och många slagen av vikter.

Lantmäteriförordningen av år **1766** innehöll om justering att lantmätarna skulle rätta sig efter 1738 års instruktion och förse sig med erforderliga redskap och instrument. Om mått och mål stadgades bl.a. att alla avfattningar borde ske efter den svenska alnen, som delades i två fot och varav tio utgjorde en stång. En tunna sädesmått innehöll 5.600 kubiktum och hundra sådana gjorde en kanna.

I **1783** års förordning om lantmäteriet sågs bl.a. att överdirektören vid lantmäterikontoret skall utse och förordna de lantmätare i orterna som han finner därtill skickliga och tilldela dem vissa distrikt inom vilka de skulle vara ansvariga för justeringen.

Stockholm och övriga stapelstäder ägde rätt att ha sina egna edsvurna justerare.

Tidigare hade det stått varje lantmätare fritt att verkställa justering. Nu fick man en väsentlig förbättring av justeringsväsendet genom att låta varje justerare ansvara för sitt område. Varje län kom härefter att från år **1785** indelas ett antal distrikt.

År **1812** tillkom uppgiften att även uppmäta och stämpla brännvinspannor.

År **1827** utfärdades en ny lantmäteriinstruktion. Lantmäteriet och justeringsverket kom nu att lyda direkt under Kungl. Maj:ts omedelbara styre i ställe för som tidigare under kammarkollegiet.

Överdirektören vid lantmäteriet skriver i sin berättelse från en ämbetsresa till bl.a. rikets norra län år **1850**:

"Justeringsverket befinner sig på det sättet i lägervall, att då allmänheten är liknöjd om ordentlig justering och ej av något påbud tvingas till förnyelse därav efter viss tids förlopp, de flesta mått, mål och vikter aldrig, eller åtminstone högst sällan omjusteras, utom vad angår de malmvägar, vissa offentliga inrättningar i städerna och bruken befintliga, vilka, efter gammal praxis, vanligen vart tredje år undersökas och ånyo stämplas. Dock har det hänt, att när justeraren i sådant ändamål infunnit sig å bruken, man på ett eller annat ställe ansett hans ditkomst onödig samt låtit honom med oförättat ärende och, såsom opåkallad, även utan ersättning resa därifrån.

Någon klagan mot justerarna har icke förports, men dessa och många andra tjänstemän inom lant- och bergslagsstaterna uttala allmänt behovet av en ny och fullständig justeringsförordning och -taxa, i stället för de många föräldrade och till en del obestämda stadga, vilka nu äro till efterlevnad gällande."

1855 års stadga

År **1855** utfärdades en ny stadga om mått och vikt. Reformarbetet hade påbörjats redan 1788 och gav nu resultat efter 67 års utredande och kommittéförslag. Överinseendet av mått och vikt tillkom överdirektören vid lantmäteriet

Enheten för längd skulle vara den förutvarande foten, för ytmåttet kvadratfoten och för rymdmåttet kubikfoten. Decimalindelning infördes och man använde bl.a. längdenheterna revar och stänger. Ändringen i måttsystemet medförde att justerarna måste skaffa sig nya likare.

En ny instruktion utfärdades för justerare av mått och vikt. Antalet justeringsdistrikt fastställdes till 92, varav 4 i Norrbottens län. Tjänsterna utannonserades och man angav att kostnaden för likare och andra instrument beräknades komma att uppgå till cirka 600 riksdaler banko.

Det blev inte lätt att genomföra den nya organisationen. Flera av distrikten lockade inga sökande och man kunde med svårighet besätta 81 av de 92 distrikten. Anledningen till det dåliga intresset visade sig bl.a. vara att kostnaden för utrustningen kom att bli över 1.000 riksdaler. Det fanns inte heller längre kvar någon bestämmelse om årlig omjustering av redskapen och detta innebar att justerarnas arbete och inkomster minskade. Skyldigheten att vara tillgänglig för justering den andra söckendagen i varje månad gjorde att lantmätare ofta måste avbryta sina pågående lantmåteriförrättningar och bekosta resor hem till sin justerareverkstad.

Eftersom kostnaden för utrustningen skulle bli över 1000 riksdaler, begärde somliga justerare avsked (vilket vägrades) och andra underlät att köpa in de behövliga likarna och instrumenten och väntade därefter på att bli avsatta, hellre än att ikläda sig dessa kostnader, som ej motsvarades av beräknade inkomster. Det ansågs förmånligare att uteslutande ägna sig åt lantmåteriarbetet.

Under 1860-70-talet kunde 10-20 distrikt ej besättas med egna justerare. Av justerarna var alla utom 5-6 lantmätare.

År **1864** utfärdades en ny lantmäteriinstruktion. Generallantmäterikontoret benämnes nu lantmäteristyrelsen och chefen generaldirektör. Närmast under chefen var det överingenjören som hade överinseendet över justering av mått och vikt, vägnings- och brännvinsprovningssinstrument samt tillsättandet av justerare.

1866 års distriktsindelning

En ny stadga trädde i kraft år **1866**. Lantmäteristyrelsen förordnade att antalet justeraredistrikt skulle vara sammanlagt 93. Dessutom ägde styrelsen för statens järnvägstrafik rätt att anställa det antal justerare som behövdes för justering av vägar och vikter vid trafikstationerna.

Metersystemets införande

År 1875 ratificerade Sverige en konvention om inrättande av en internationell byrå för mått och vikt. Den innebar att metersystemet skulle införas.

Byrån fick sitt säte i Paris och skulle där bl.a. förvara de internationella prototyperna och på bestämda tider jämföra dem med de nationella likarna.

Redan på 1850-talet hade väckts förslag om att införa metersystemet i Sverige. Tiden var emellertid inte mogen för en så stor förändring. Det blev i stället 1855 års stadga som antogs, visserligen med decimalindelning, men med foten och skålpundet som grundenheter.

År **1875** kom frågan om att införa metersystemet åter upp i riksdagen. Vetenskapsakademien fick i uppdrag att komma med förslag till erforderliga författningar.

Vetenskapsakademiens förslag innebar att överinseendet över justeringen borde utövas av en central justeringsbyrå med lantmäteristyrelsens generaldirektör som chef. Till byrån borde dessutom förordnas en vetenskapsman med fysikaliska och tekniska insikter. Lantmätarna ansågs i allmänhet särskilt passande för justeringsarbetet, men för att rätt bedöma vissa frågor som rörde mått och vikt och verkställa grannlaga justeringar, erfordrades fysikaliska och tekniska kunskaper. Sådana kunskaper fanns inte inom ett verk som var inrättat för helt andra ändamål.

Förslaget fick skarp kritik från generaldirektören Falkmans sida. Under årens lopp hade styrelsen kommit fram till att ledningen av justeringsväsendet borde stå under en man med erforderliga vetenskapliga insikter och kunskaper. Som ny myndighet föreslogs antingen överdirektören för mynt- och justeringsverket, överdirektören för teknologiska institutet eller helst chefen för finansdepartementets byrå för kontrollen av tillverkningsavgifter.

Befattningshavarna på den dåvarande justeringsstyrelsen, som bestod av Falkman och överdirektören Liunggren, var i och för sig duktiga, men, skriver Falkman, "*utan ringaste anspråk på att anses vetenskapligt bildade*" och att man "*icke hos oss kan vara berättigad förutsätta de fysikaliska och tekniska kunskaper, som oundgängligen erfordras för att verkställa grannlaga justeringar*". Inte heller kunde chefen för byrån anses tillräckligt sakkunnig för att med heder för sitt land delta i det internationella arbetet som inletts genom konventionen i Paris år 1875.

Överdirektören Gustaf Liunggren, som dittills varit ansvarig för justeringsverket, hade en avvikande mening. Han delade vetenskapsakademiens åsikt att lantmätarna var lämpliga att även i fortsättningen förrätta justeringar, men att administrationen av justeringsverket borde ligga kvar under chefen för lantmäteriet och att verket borde lyda under lantmäteristyrelsen i stället för under ett nyinrättat verk. Vid behov av vetenskapligt biträde kunde man anlita vetenskapsakademien.

År **1876** beslöt riksdagen att metersystemet skulle införas i Sverige. Frågan om justeringsväsendet berördes inte. Lantmäteristyrelsen ingav en skrivelse där man vidhöll de tidigare framförda åsikterna, men ifrågasatte om inte justeringsväsendet borde överflyttas till det nyorganiserade kontrollverket.

Falkman erhöll uppdrag att utarbeta förslag till stadga för mått och vikt efter det metrisk systemet. Han föreslog där att överinseendet av mått och vikt mm skulle handhas av justeringsstyrelsen under kontrollverket, som vid behov kunde erhålla råd från vetenskapsakademiens astronom, fysiker och kemist.

Professorerna Edlund och Lindhagen yttrade sig över Falkmans författningsförslag. De vidhöll sitt tidigare förslag om en centraljusteringsbyrå i lantmäteristyrelsen. Kungl. Maj:t ansåg sig föranlåten att överlämna frågan om organisationen till en särskild kommitté med professor Edlund som ordförande. Kommittén avgav sitt förslag i juni 1878 och föreslog då inrättande av en särskild justeringsstyrelse, bestående av en justeringsdirektör och två ledamöter. Den nya förordningen borde träda i kraft från år 1879, men det gamla mått- och viktsystemet borde få användas intill början av år 1889. För lantmåteriförrättningar skulle det nya systemet användas från 1881 års ingång.

Organisationsfrågan behandlades av den löneregleringskommitté som år **1877** avgav förslag om lönereglering för lantmäteristyrelsen. Kommittén, där Falkman var ordförande, hade inte funnit något samband mellan lantmäteriet och justeringsväsendet som gjorde att de borde vara förenade. Den föreslog att justeringsväsendet borde skiljas från lantmäteriet och att en särskild justeringsstyrelse borde inrättas.

Kommitténs förslag antogs i stort i den förordning om mått och vikt som utfärdades den **22 november 1878**. Häri ingick även instruktion för justeringsstyrelsen och justerare.

Så kom lantmäteriet att skiljas från justeringsverket efter 144 år. Många lantmätare kom dock att under många år fortsätta sitt arbete som justerare.

Tiden efter år 1879

1879-1884 Justeringsstyrelsen

I samband med metersystemets införande flyttades överinseendet över justeringsväsendet från och med år **1879** från Lantmäteristyrelsen till den under Civildepartementet hörande **Justeringsstyrelsen**. En instruktion för justeringsstyrelsen utfärdades den 22 november 1878.

Det blev nu justeringsstyrelsens uppgift att utöva tillsyn över att gällande författningar om mål och vikt efterlevdes. Styrelsen skulle också konstituera och förordna justeringskontrollörer och justerare av mått och vikt och av brännvinsprovninginstrument. Justerare antogs med konstitutorial på viss tid, högs fem år.

Riket indelades i 53 justeringsdistrikt, numrerade 1 - 53, och 9 kontrollör-distrikt.

För distrikt som omfattade ett eller flera län skulle en av justerarna förordnas att vara **justeringskontrollör**. Han övertog då de uppgifter som tidigare vilat på lantmåterikontoren i länen, nämligen att bl.a. förvara kontrollikare och med hjälp av dessa kontrollera justerarnas arbetslikare.

Kontrollikare, som förvarades hos Justeringsstyrelsen, skulle minst vartannat år jämföras med huvudlikarna. Kontrollikarna, som fanns hos justeringskontrollörerna, fick endast användas för undersökning av arbetslikare. Likarna skulle vara numrerade och försedda med sexuddiga stjärnor. För kontrollikare med tre stycken och för arbetslikare med två stjärnor.

För att bli antagen som justerare måste sökanden äga kunskaper i matematik och fysik, motsvarande fordringarna för betyget godkänt i studentexamen samt fullständig och säker kännedom om gällande författningar och reglementariska föreskrifter angående mått och vikt. Dessutom praktisk färdighet i alla de göromål som tillhörde justerare. Styrelsen kunde förvissa sig om sökandens kompetens genom att anställda förhör.

Justerare fick inte arbeta utom sitt distrikt om han inte blivit särskilt förordnad till detta eller erhållit uppdrag av styrelsen för Sveriges järnvägstrafik eller Generalpoststyrelsen.

För fel eller försummelser i tjänsten kunde åtal väckas vid allmän domstol.

Författningar om Krönare fortsatte att gälla till den 1 januari 1881.

1885 – 1907 Kontroll- och justeringsbyrån

År **1885** övergick Justeringsstyrelsens verksamhet till en inom Finansdepartementet inrättad **Kontroll- och justeringsbyrå**.

1908 – 1909 Kontroll- och justeringsstyrelsen

Från den 1 januari **1908** ålåg det Kontroll- och justeringsstyrelsen att ha överinseendet över justeringsverket i riket. Styrelsens huvuduppgift var i övrigt att ha kontroll över tillverkning, beskattning och försäljning av brännvin mm samt kontrollen över normalpapper och bläck mm.

1910 – 1971 Kungl. Mynt- och Justeringsverket

År **1910** övertogs Kontroll- och justeringsstyrelsens verksamhet av **Kungl. Mynt- och Justeringsverket**, MJV.

1972 - Statens Provningsanstalt

Från år **1972** utövas justeringsverksamheten av **Statens Provningsanstalt**.

Måttsystemen

Som en bakgrund till justerarnas verksamhet ges här en översikt av de mått-system och måttenheter som gällt före metersystemets införande.

Tiden före 1855

Enligt 1605 års öppna mandat om vikt och mål skulle den svenska alnen rättas efter "*Riöholms aln*". För vikten gällde "*Örebro besman*".

I 1665 års plakat om mått och vikt slås åter fast att det i hela riket skall brukas en "*enahanda aln*", kallad "*Ryöholms Allen*". Halvdelen av alnen skulle hålla en svensk fot. Lantmätare och revkarlar förpliktigades att ha denna aln till rättensnöre vid revning och stångfällning av all jord och åkerland.

Likaledes skulle i alla städer och på landet brukas en enahanda kanna eller kannemål. Kannan delades i två stop, stopet i fyra kvarter och en kvarter i fyra ort.

Med denna kanna skulle mätas alla större mått. En åm innehöll 60 kannor, en fjärdedels åm eller ett ankar, femton kannor, en öltunna eller spilträ 48 kannor, en fjärding tolv och en åtting sex kannor. En spannmålstunna innehöll 56 kannor.

Tunnan bestod av två spann, en spann av fyra fjärdingar och hela tunnan av 8 fjärdingar eller 32 fat eller kappar.

En kapp motsvarade en och trefjärdedels kanna, en fjärding 4 kappar eller 7 kannor.

Eftersom det fanns två sorters tunnor, den ena av 48 kannor och en andra av 56 kannor, så befanns det nödvändigt att specificera vilka varor och persedlar som skulle mätas med dessa mått. Sålunda skulle tionde-, avrads- och rättighets-spannmål uppbäras med spannmålstunnan om 56 kannor. På varje tunna skulle tilläggas två kappar. På en tunna malt skulle däremot endast tilläggas 1 $\frac{1}{2}$ kapp.

En tunna salt skulle opackad hålla 56 kannor eller 32 kappar. En packad tunna salt borde däremot säljas i tunna av spilträ med 48 kannor. Även tunnor för kött, fisk, beck, packat mjöl och tjära m.m. skulle innehålla 48 kannor.

En åm eller ett tranfat skulle hålla 60 kannor.

När det gällde vikter så skulle ett svenskt skålpund bestå av 32 lod. Efter denna vikt skulle alla viktualier och kramvaror vägas och säljas.

För **järn- och kopparvikten** gällde att 4 skålpund viktualievikt motsvarade 5 markpund järn- eller kopparvikt. Ett lispund järn- eller kopparvikt motsvarade då 20 mark eller 16 skålpund. På ett skeppund järn- eller kopparvikt gick 20 lispund. Ett skeppund motsvarade då 400 mark eller 320 skålpund.

Ett lispund **viktualievikt** höll 20 skålpund. 1 skeppund = 400 skålpund eller 500 markpund.

1739 års Kungl. förordning

Lantmätarna skulle rätta sig efter instruktionen i 1736 års lantmäteriförordning och förse sig med erforderliga redskap och instrument som skulle provas i lantmäterikontoret innan de fick användas.

I fråga om mått och mål upptog 10 § att

- Mättet, efter vilket alla avfattningar bör ske, var den svenska alnen, som fördelades i två fot, varav 10 utgjorde en stång. En fot delades i 10 tum, en tum i 10 linjer och så vidare. En svensk mil skulle hålla 36000 fot eller 3600 stänger, som var 18000 alnar eller 6000 famnar.
- Ett tunnland bestod av 56000 kvadratfot eller 560 kvadratstänger, som motsvarade 14000 kvadratalnar.
- En tunna sädesmått innehöll 5600 kubiktum och hundrade sådana gjorde en kanna, sammanledes innehöll en kronoparm (mått för hö och halm), som är en kubikfamn, 216 kubikfot eller 27 kubikalnar.

För övrigt rätte sig lantmätare i ty mål efter Kungl. förordningen om mått och vikt av den 29 maj 1739 med därvid fogade tabeller.

Måttenheter 1665-1855

Längdmått	Ytmått
<p>1665-1739</p> <p>1 aln (=0,593802 m) = 2 fot 1 fot (=0,2969 m) = 2 kvarter = 12 tum 1 kvarter (=148,45 mm) 1 tum (=24,742 mm) = "verktum" = 1/12 fot = 1/24 aln = 16 linjer 1 verklinje (=2,061 mm) = 1/12 tum 1 famn (1,781 m) = 3 alnar 1 mil (=10.688 m) = 6000 famnar = 18.000 alnar = 36.000 fot = gammal svensk mil 1 fjärdingsväg (=2.672 m) = 9.000 fot</p> <p>1739-1855</p> <p>1 fot (=0,2969 m) = 10 decimaltum = 100 linjer = 1000 gran = 10000 skrupler 1 decimaltum (=29,69 mm) = 10 linjer = 100 gran = 1000 skrupler (1 verktum (=24,742 mm) = 1/12 fot) 1 linje (decimallinje) (=2,969 mm) = 10 gran = 100 skrupler 1 gran (=0,2969 mm) = 10 skrupler 1 skrupel (=0,02969 mm) 1 stång (2,969 m) = 10 fot 1 svensk mil (10.688 m) = 36.000 fot = 3.600 stänger = 18.000 alnar = 6.000 famnar</p>	<p>1665-1739</p> <p>1 tunnland (= 4936 m²) = 32 kappland = 14.000 kvadratalnar = 56.000 kvadratfot 1 kappland (= 154,26 m²) = 1750 kvadratfot 1 kvadratfot (= 0,08815 m²) 1 kvadrattum (=6,12 cm²) 1 kvadrataln (35,26 dm²) 1 kvadratfamn (3,173 m²)</p> <p>1 spannland (2468 m²) 1 kannland (88 m²) 1 måltunna = 56 kannor 1 tunnland eller öresland 56.000 kvadratfot 1 kannas utsäde = 1000 kvadratfot</p> <p>1739-1855</p> <p>1 tunnland (= 4936 m²) = 56.000 kvad- ratfot = 560 kvadratstänger = 14.000 kvadratalnar 1 kvadratfot = 0,08815 m² 1 kvadratstång = 8,81 m²</p>

Rymdmått	Vikt
<p>Våta varor (1665)</p> <p>1 kanna (= 2,617 l) = 2 stop = 8 kvarter = 32 jumfrur (ort)</p> <p>1 tunna (=125,62 l) = 48 kannor (öltunna eller spilträdstunna) = 4 fjärdingar = 8 åttingar</p> <p>1 stop (= 1,309 l) = 4 kvarter = 16 ort eller jumfru</p> <p>1 halvstop (= 0,655 l) = 2 kvarter</p> <p>1 kvarter (= 32,71 cl) = 4 ort eller jumfru</p> <p>1 ort eller jumfru (jungfru) (=8,178 cl) = ¼ kvarter = 1/16 stop = 1/32 kanna</p> <p>1 tunna (= 125,62 l) = 4 fjärdingar = 8 åttingar = 48 kannor</p> <p>1 fjärding (= 31,41 l) = 2 åttingar = 12 kannor</p> <p>1 åtting (= 15,70 l) = 6 kannor</p> <p>1 foder (= 942,1 l) = 6 åmar (fat) = 24 ankare</p> <p>1 åm eller fat (= 157,0 l) = 4 ankare = 60 kannor</p> <p>1 ankare (= 39,25 l) = 15 kannor = ¼ åm</p> <p>Torra varor (1665)</p> <p>1 tunna (=146,55 l) = 56 kannor = 36 kappar</p> <p>1 kanna (=2,617 l) = 4/7 kappe</p> <p>1 tunna (=146,6 l) = 2 spann = 8 fjärdingar = 32 kappar = 56 kannor (spannmålstunna, struket mått)</p> <p>1 spann (=73,3 l) = 2 halvspann = 4 fjärdingar = 8 åttingar = 16 kappar</p> <p>1 halvspann (=36,65 l) = 2 fjärdingar = 8 kappar</p> <p>1 fjärding (=18,32 l) = 4 kappar = 7 kannor</p> <p>1 åtting (=9,16 l) = 2 kappar</p> <p>1 kappe eller fat (=4,58 l) = 1 ¾ kanna</p> <p>1739</p> <p>1 tunna (=146,56 l) = 56 kannor = 56.000 kubiktum</p> <p>1 kanna (=2,61 l) = 100 kubiktum</p> <p>1 kubikdecimaltum = 0,0026 l</p> <p>1 kubikfot = 26,17 l</p> <p>1 kubikaln = 209,37 l</p> <p>1 kronoparm (mått för hö och halm) = 1 kubikfamn (=5,65 m³) = 216 kubikfot = 27 kubikalnar</p>	<p>Vikt</p> <p>Viktualievikt</p> <p>1 ass = 48,042 mg</p> <p>1 kvintin (=3,321 g) = 69 1/8 ass</p> <p>1 lod (=13,28 g) = 4 kvintin</p> <p>1 skålpund (=0,425076 kg) = 32 lod = 128 kvintin = 8848 ass</p> <p>1 lispund (=8,515 kg) = 20 skålpund</p> <p>1 center (42,57 kg) = 5 lispund</p> <p>1 skeppund (=170,0 kg) = 20 pund (lispund) = 400 skålpund = 12.800 lod = 51.200 kvintin = 3.539.200 ass (= 4 center)</p> <p>Medicinalvikt - Apoteksvikt</p> <p>1 libra medica el medicinalis (skålpund) (= 356,2796 g) = 12 uns = 96 drachmer = 288 skrupler = 5.760 gran = 7.416 troiska ass</p> <p>1 uns (= 29,6899 g) = 1/12 libra</p> <p>1 drakma (= 3,7112 g) = 1/8 uns = 60 gran</p> <p>1 skrupel (= 1,2371 g) = 1/3 drachme = 1/24 uns = 20 gran</p> <p>1 gran (= 61,85 mg)</p> <p>1 lod (= 14,84 g) = 1/24 libra = ½ uns = 4 drachmer = 12 skrupel = 240 gran = 309 ass</p> <p>Från år 1863 upphörde användningen av den brukliga medicinalvikten och i stället användes skålpund, ort och korn.</p> <p>1 liber = 83 ort 81,55 korn</p> <p>1 uns = 6 ort 98,46 korn</p> <p>1 drachma = 87,31 korn</p> <p>1 skrupel = 29,10 korn</p> <p>1 gran = 1,455 korn</p> <p>Myntvikt</p> <p>1 lödig mark (före 1830) = 210,6162 g</p> <p>1 skålpund (1830-1873) = 425,0758 g</p> <p>1 mark (= 210,616 g) = 8 uns = 16 lod = 64 kvintin = 4.384 ass</p> <p>1 uns (=26,327 g) = 2 lod = 8 kvintin</p> <p>1 lod (=13,163 g) = 4 kvintin</p> <p>1 kvintin = 3,29 g</p> <p>Som guld och silvrevikt var lod = 1 / 10 av en lödig mark = 4 kvintin = 13,9 g (guld) el 13,2 g (silver)</p>

1855 års stadga om mått och vikt

(SFS nr 17 den 31 januari 1855)

År 1855 ändrades det tidigare måttsystemet och man införde decimalindelning. Grundenheten för längd, yta och volym blev **foten**, som indelades i 10 tum. Grundenheten för vikt blev **skålpundet**.

Man införde längdenheten **rev** (som utgjorde 100 fot) och **stång** (som var = 10 fot).

I lantmäterihandlingarna får vi nu ytmåtten kvadratrevor och kvadratstånger i stället för som tidigare tunnland och kappland.

Rymdmåttet blev **kubikfot** som motsvarade 10 kannor. Viktenheten **skålpund** indelades i 100 ort.

För justerarna innebar detta bl.a. att man måste skaffa sig nya likare.

Lång väg till beslut

Övergången till decimalsystemet hade diskuterats i nära 67 år innan beslutet togs år 1855. Klagomål över bristerna i det gällande systemet ledde till att Kungl. Maj:t år 1788 uppdrog åt en särskild kommission att söka förbättra mål och vikt.

Kommissionen anförde 1789 att **ett mått, ett mål och en vikt** borde finnas i riket. Man skulle även yttra sig över ett förslag till decimalsystem för mått, mål och vikt med enheterna stång, spann och lispund. Kommitterade kom fram till att förslaget till decimalindelning förtjänade uppmärksamhet men ansåg sig ändå böra avstyrka det, då det för allmänheten skulle innebära *alltför våldsamt förändring*.

Kommitterades förslag tillstyrktes i rikets allmänna beredning, men år 1790 beslöt Kungl. Maj:t att sakens avgörande skulle tills vidare uppskjutas.

Frågan om ett bättre mått- och viktsystem remitterades år 1806 till kollegierna och upptogs sedan vid 1810 års riksdag. Ständerna anhöll om en förordning enligt 1789 års förslag, men bondeståndet begärde att ingen ändring av mått, mål och vikt måtte ske.

År 1818 förnyade ständerna sin begäran om en ny förordning. Ärendet remitterades år 1822 till vetenskapsakademien med begäran om förslag till allmän författning rörande mått, mål och vikt. Enligt akademien borde decimalindelningen införas och enheterna i systemet bli **foten** för längdmåttet, **kannan** för rymdmåttet och **mark** för vikt.

Vid 1823 års riksdag godkändes förslaget som grund för en ny författning. Ständerna ansåg dock att den önskade förbättringen måtte vinnas med minsta uppoffring av möda och vanor för närvarande generation och att nya mått eller mål icke utan högsta nödvändighet måtte föreslås.

Överdirektören vid lantmäteriet, Carl af Forsell, hade (1824) invändningar mot förslaget. Han ansåg bl.a. att namnet "mått" var mycket olyckligt. Enligt 1824 års förslag skulle rymdmåtten bestå av 1 foting = 10 kannor = 100 mått = 1000 tumming. Forsell föreslog att endast två förändringar skulle göras i det gällande systemet. Det var dels att en tunna indelades i 48 kannor och dels att endast en vikt, viktualievikten, skulle få förekomma. Han var också emot decimalindelningen.

Kungl. Maj:t fann därefter för gott att uppskjuta frågan om utfärdande av en författning. En så genomgripande förändring som det här var fråga om, borde med största varsamhet tillvägbringas och med författningens utfärdande anstå, tills en allännare kännedom om det nya systemet vunnits. För att allmänhe-

ten skulle få kännedom om det uppgjorda förslaget trycktes det som bihang till Svensk Författningssamling nr 46 år **1826**. Förslaget finns att läsa på sidan 79 i denna skrift.

För att påskynda införandet av decimalsystemet uppdrogs år **1841** åt vetenskapsakademien att utarbeta en kort handledning i det nya systemet. År **1849** kunde handledningen tryckas och utdelas, särskilt till folkskolorna.

Den 17 mars **1854** överlämnade Kungl. Maj:t proposition till rikets ständer och det ledde till att en ny stadga om mått och vikt utfärdades den **31 januari 1855**.

Reformen blev inte långvarig

De nya måtten kom att gälla fram till metersystemets införande år **1889**, alltså endast ca 33 år. I dag träffar man kanske mest på de nya måtten revar och stänger i lagaskifteshandlingarna från denna tid. Allmänheten talar hellre om sina fastigheters areal i det gamla måttet tunnland och kappland än kvadratrevar och kvadratstänger.

Övergångsregler

Den nya stadgan om mått och vikt utfärdades den 31 januari 1855 och började gälla från det följande årsskiftet. Samtidigt upphävdes den tidigare förordningen om mål, mått och vikt från den 29 maj 1739.

För att justerarna skulle få tid på sig att skaffa nya likare justera de nya målkärnen infördes vissa övergångsbestämmelser.

Kubiska målkärl av storleken 1, 1/2, 1/4 och 1/8 **måltunna** skulle intill år 1862 års slut få justeras efter det gamla måttet. Man borde dock även bränna in **kanntalet** som utgjorde 56 kannor på en tunna, 28 kannor på en halvtunna, 14 kannor på fjärde-delstunnan och 7 kannor på åttondelstunnan.

Andra målkärl än de ovannämnda samt **vikter** fick inte justeras efter **1858 års slut** i de fall de inte var inrättade enligt den nya stadgan. Detta gällde även mätstockar som enbart hade den gamla indelningen.

För att underlätta övergången till decimalsystemet kunde på alnemått utsättas både den nya och den gamla indelningen. Sådana mätstockar kunde få justeras intill 1862 års slut, men därefter fick ingen mätstock med den gamla indelningen justeras, även om den dessutom var försedd med den nya indelningen.

Under loppet av **sju år**, räknat från den 1 januari 1856, stod det envar fritt att efter eget gottfinnande i sin handel och rörelse använda det gamla eller det nya mått- och viktsystemet.

I **Kronans förråd** skulle nya mätstockar, målkärl och vikter anskaffas före 1858 års utgång. Från början av 1859 skulle skattesåden inmätas med de nya målkärnen. Under de tre därpå följande åren skulle skattskyldiga kunna påfordra att uppmätningen av såden kontrollerades med de tidigare använda målkärnen.

På **kronans debetsedlar** skulle **från år 1858** och de följande fyra åren anges både gamla och nya mått och vikter. Under samma tid skulle även **markgångstaxan** uppta både gamla och nya mått och vikter.

I **kronans räkenskaper** och förhandlingar skulle från den **1 januari 1863** användas enbart det nya mått- och viktsystemet.

För lantmåteriförrättningar skulle det nya ytmåttet tillämpas från och med **1856 års ingång**.

Måttenheter 1856-1888

Längdmått	Ytmått
<p>Grundenheten förblev foten (eller hälften av alnen)</p> <p>1 aln (=0,5938 m) = 2 fot</p> <p>1 fot (=0,2969 m) = 10 tum (decimaltum) = 100 linjer (= 12 gamla verk-tum)</p> <p>1 tum (=29,690 mm) = 10 linjer = 100 gran = 1000 skrupler</p> <p>1 linje (=2,969 mm) = 10 gran = 100 skrupler</p> <p>1 gran (=0,2969 mm) = 10 skrupler</p> <p>1 skrupel (=0,02969 mm)</p> <p>1 stång (=2,969 m) = 10 fot och = 100 tum (= 5 gamla alnar)</p> <p>1 rev (=29,69 m) = 10 stänger = 100 fot = 1000 tum (= 50 gamla alnar)</p> <p>1 mil (=10,688 m) = 360 revar = 3.600 stänger = 36.000 fot</p>	<p>Grundenheten för yta var kvadraten på 1 fot</p> <p>1 kvadratfot (0,08815 m²) = 100 kvadratdecimaltum = 10.000 kvadratlinjer</p> <p>1 kvadrattum (kvadratdecimaltum) (8,815 cm²) = 100 kvadratlinjer</p> <p>1 kvadratdecimallinje (8,815 mm²)</p> <p>1 kvadratstång (=8,815 m²) = 100 kvadratfot</p> <p>1 kvadratrev (881,5 m²) = 100 kvadratstänger = 10.000 kvadratfot</p> <p>1 tunnland (4936 m²) = 56.000 kvadratfot = 560 kvadratstänger = 14.000 kvadratalnar</p>

Rymdmått	Vikt
<p>Grundenheten var kubikfot</p> <p>1 kubikfot (= 26,17 l) = 10 kannor = 1000 kubiktum</p> <p>1 kanna (= 2,617 l) = 100 kubiktum</p> <p>1 kubikdecimaltum (26,17 cm³) = 1000 kubiklinjer</p> <p>1 kubikdecimallinje (26,17 mm³)</p> <p>1 kubikstång (= 261,7 hl) = 1000 kubikfot</p> <p>När man räknade med struket mått motsvarade 1 tunna = 5 kubikfot</p> <p>Vid rågat mått för spannmål motsvarade 1 tunna = 6 kubikfot</p> <p>1856-1878</p> <p>Grundenheten är kubikfoten</p>	<p>Grundenheten förblev skålpundet</p> <p>1 skålpund (=425,0758 g) = 100 ort = 10.000 korn</p> <p>1 lispund (= 8,502 kg) = 20 skålpund</p> <p>1 ort (= 4,2508 g) = 100 korn</p> <p>1 korn (= 0,04251 g)</p> <p>1 center (= 42,51 kg) = 100 skålpund = 10.000 ort = 1.000.000 korn = 884.800 ass</p> <p>1 nyläst (=4,251 ton) = 100 center = 10.000 skålpund</p> <p>1 center = 5 lispund viktualievikt</p> <p>1 kubikfot rent vatten vid högsta täthet = 61.522 skålpund = 26,15 kg</p>

Metersystemets införande

År **1875** ratificerade Sverige en konvention om inrättande av en internationell byrå för mått och vikt. Den 22 november **1878** beslutades att metersystemet skulle införas från den 1 januari 1879 med en övergångstid under åren 1879 till 1888.

Redan **1866** hade postverket infört enheten gram för utländska försändelser. Genom riksdagsbeslut **1869** infördes metersystemet även för medicinskt bruk.

År **1878** utkom Kongl. Maj:ts nådiga förordning om mått och vikt. Metern skulle utgöra enheten för längdmåttet och kilogrammet enheten för vikten.

År **1876** fick lantmäteriets chef Ludvig B Falkman i uppdrag att författa förslag till stadga för mått och vikt. Han gick till verket med stor byråkratisk noggrannhet.

Falkmans förslag kritiserades starkt av professorerna Edlund och Lindhagen i en inlaga till vetenskapsakademien den 18 september 1877. *"I avseende på mälkärl av metall för mätning av stenkol och koks går Herr Falkman så långt i noggrannhet att han angiver kärlets höjd och bottendiameter på 0,001 millimeter (en hundradel av ett hårstrås tjocklek), således med en skärpa, som ännu ingen vetenskapsman med de skarpaste mikroskopiska mätapparater och med övriga mätningstillställningar av den mest raffinerade beskaffenhet tilltrött sig kunna ernå – och detta för mätning av stenkol och koks. ... Då man kastar en blick på de i § 13 meddelade sifferuppgifterna för reduktion av hittills gällande mått och vikter efter det metriska systemet eller omvänt, förvånas man över den tanklöshet varmed siffrorna här finnas uppräddade, utan ringaste hänsyn till deras betydelse. Vad skall man tänka och säga om en uppgift som denna: 1 kanna är lika med 2 deciliter 1,71619209 centiliter, varest de sju sista siffrorna äro så osäkra att man i deras ställe lika gärna kunnat uppskriva vilka andra siffror som hälst. Eller som denna: 1 liter lika med 0 kubikfot 0 kannor 38 kubiktum 208,0551160241 kubiklinjer, varav de sista siffrorna äro rent illusoriska.*

Likväl har Herr Falkman i motiven till denna paragraf uttalat den lovvärda föresatsen, att ovillkorligen rätta sig efter den av vetenskapsakademien uppställda grundsatsen att upptaga endast så många decimaler som kunna anses fullkomligt tillförlitliga och således oberoende av det resultat, som framtida undersökningar kunna komma att lämna. Lika tanklös är den därefter lämnade förklaringen, att författaren icke approximerat decimalerna av det skäl att han trott sådant icke gå an i en officiell förvandlingstabell; ty det kan väl ej vara hans mening, att orimligheter äro nödvändiga attributer till officiella akter?

Ännu ett exempel: 1 kvadratmeter lika med 0 revar 0 kvadratstänger 11 kvadratfot 34 kvadrattum 40,9761 kvadratlinjer; i stället för att dessa reduktionstal på ett enklare, överskådligare och för det praktiska användandet förmånligare sätt bort, med utlämnande av de illusoriska siffrorna, angivas sålunda 1 liter = 38,21 kubiktum, 1 kvadratmeter = 11,344 kvadratfot.

Såsom skäl för detta förfaringssätt påstås i motiven till berörda paragraf att det senare sättet att uttrycka reduktionstalen skulle vara avskräckande och ännu i lång tid härefter obegripligt för den stora massan av svenska folket, medan det förra sättet, enligt Herr Falkmans förmenande, skulle vara tilldragande och begripligt. Det mest obegripliga i denna sak synes oss emellertid vara att någon, vid jämförelse mellan de båda här sammanställda uttryckssätten, kan komma till en sådan slutsats.

Herr Falkman talar här i den svenska allmänhetens namn; men sin egen ståndpunkt tyckes han förråda, då han i motiven säger: Vetenskapsakademien menar säkerligen med t.ex. 0,29690 meter detsamma som 2 decimeter 9 centimeter 6,9 millimeter, liksom endast vetenskapsakademien skall förstå det så, eller som om saken dock kunde vara något tvivel underkastat, Vi kunna emellertid för-

säkra Herr F att varje något försigkommet svenskt folkskolebarn i våra dagar är fullkomligt på det klara härutinnan."

Viktor Ekstrand har i supplement till Svenska landtmätare 1628-1900 uttalat sig om Falkmans bristande matematiska insikt: *Falkman var fullkomligt okunnig i matematik och geodesi, vetenskaper som i lantmäteriet äro de allra viktigaste. Ordet geodesi fick aldrig användas, utan använde han vid utfärdande av föreskrifter angående undervisningen i dess ställe den misslyckade benämningen "matematikens och fysikens tillämpning inom lantmäteriet".*

Lantmäteristyrelsen har alltid varit och är ännu när detta skrives häpnadsväckande okunnig i de första elementen av räknekonsten. Detta har varit olycksbringande för det svenska lantmäteriet. Tack vare de föreskrifter, som styrelsen utarbetat, äro hälften av siffrorna i de kartbeskrivningar som upprättas av lantmätare under de sista hundra åren, godtyckliga och följaktligen falska. Detta är en outplånlig skamfläck för svenska lantmäteriet, som visar okunnighet om de första elementen i den sak man sköter."

1889-

Längdmått	Ytmått
<p>Grundenheten för längd = metern</p> <p>1 mil = 10.000 meter 1 kilometer (km) = 1.000 meter 1 decimeter (dm) = 0,1 meter 1 centimeter (cm) = 0,01 meter 1 millimeter (mm) = 0,001 meter 1 mikron (μ) = 0,000001 meter 1 myriameter eller ny mil = 10 kilometer eller 10.000 meter</p>	<p>1 kvadratmil = 100.000.000 kvadratmeter 1 kvadratkilometer (km²) = 1.000.000 kvadratmeter 1 hektar (ha) = 10.000 kvadratmeter 1 ar (a) = 100 kvadratmeter 1 kvadratdecimeter (dm²) = 0,01 kvadratmeter 1 kvadratcentimeter = 0,0001 kvadratmeter 1 kvadratmillimeter (mm²) = 0,000001 kvadratmeter 1 kvadratmyriameter eller en kvadratmil = 100 kvadratkilometer eller 100.000.000 kvadratmeter.</p>

Rymdmått	Vikt
<p>1 kubikdecimeter (dm³) = 0,001 kubikmeter 1 kubikcentimeter (cm³) = 0,000001 kubikmeter 1 kubikmillimeter (mm³) = 0,000000001 kubikmeter 1 hektoliter (hl) = 100 liter 1 deciliter (dl) = 0,1 liter 1 centiliter (cl) = 0,01 liter 1 milliliter (ml) = 0,001 liter</p>	<p>Grundenheten för vikt = kilogrammet (kg) 1 ton (t) = 1.000 kilogram 1 deciton (dt) = 100 kilogram 1 hektogram (hg) = 0,1 kilogram 1 gram (g) = 0,001 kilogram 1 decigram (dg) = 0,0001 kilogram 1 centigram (cg) = 0,00001 kilogram 1 milligram (mg) = 0,000001 kilogram</p>

Omvandlingstal

Från nya till gamla måttet	Från gamla till nya måttet
<p>1 meter = 3,368 fot 1 nymil = 0,9356 gamla mil 1 hektar = 11,3440 kvadratrev 1 hektar = 64,8231 kappland 1 kvadratmeter = 11,3440 kvadratfot 1 hektar = 2,0258 tunnland</p>	<p>1 fot = 0,2969 meter 1 gammal mil = 1,0689 nymil 1 kvadratrev = 0,08815 hektar 1 kappland = 154,27 kvadratmeter 1 kvadratfot = 0,08815 kvadratmeter 1 tunnland = 0,49365 hektar (1 kvadratrev = 5,7143 kappland)</p>

Stapelstadsvikt, bergsvikt mm

Vikter angavs vanligen i s.k. viktualievikt. För vissa varor och för vissa orter och hade vikterna i äldre tider andra värden än i Stockholm. Det talas bl.a. om stapelstadsvikt, uppstadsvikt, bergsvikt, kopparvikt och järnvikt. Ett skeppund av en vara i Stockholm hade inte alltid samma vikt som ett skeppund i stapelstäderna eller bergsslagen.

En vara kunde alltså köpas i landsorten till en viss vikt. När samma vara senare vägdes i Stockholm, vägde den mer än den vikt som den köptes för. Anledningen var att köparen på detta sätt skulle kompenseras för fraktkostnader mm. Övervikten skulle användas till "*omkostnaders lindring ifrån bergslagen till näste sjöstäderna*" (1668). "*När det som uppköpes vid berget väges till sjösidan skall bliva till övervikt tu lispund förrän godset kommer hit neder*". (1605)

Genom **1605** års öppna mandat om vikt och mål beslöts att vågen i alla sjöstäder skulle vara lika med Stockholms våg, såväl vid Elfsborg, Viborg och Åbo som allerstädes. Uppstädernas våg, både omkring Mälaren och i alla lantsstäder, skulle vara ett lispund drygare än i sjöstäderna.

Vid koppar- och järnbergslagen skulle vågen vara ett lispund svårare än uppstädernas och lantstädernas våg.

Slitningsmån

Inte nog med att vikterna var olika i förhållande till normalvikten i Stockholm, man skulle dessutom för vissa vikter lägga på s.k. slitningsmån eller slitningsmarker.

Genom en Kungl. resolution år **1668** förmodades att uppstadsvikten genom dagligt bruk och nötning skulle minskas med ungefär en mark stapelstadsvikt på skeppundet och bergsvikten ungefär dubbelt så mycket. Denna minskning antogs ske under de mellantider då justerare inte var till hands för påstöpning av bly, filning och stämpling. Därför medgavs en motsvarande övervikt vid själva justeringen, under namn av slitningsmarker eller slitningmån.

När 1736 års instruktion för justerare kom, ansågs enligt mångas mening att slitningsmarker inte längre behövdes eftersom man nu hade lättare att få sina vikter justerade. På många orter kröntes därför vikter utan slitningsmån. Genom ett Kungl. brev den 10 augusti samma år ogillades denna tydning och anbefalldes att slitningsmarker skulle bibehållas.

Det kan vara svårt att få ett grepp om de olika vikterna och deras inbördes förhållande, men jag gör ett försök.

Viktualievikt

1 skeppund viktualievikt (Stockholmsvikt) = 20 lispund (pund) = 400 marker
(skålpund) = 3.539.200 ass = 170,03 kg

1 lispund viktualievikt = 1/20 skeppund = 176.960 ass = 8,502 kg.

1 skålpund viktualievikt = 1/400 skeppund = 8.848 ass = 0,425 kg.

I **1665** års plakat om mått och vikt fastställdes proportionerna mellan viktualievikten och järn- och kopparvikten. Proportionerna var 4 skålpund viktualievikt = 5 markpund järn- och kopparvikt.

Stapelstadsvikt

1 skeppund stapelstadsvikt = 20 pund = 400 marker = 4/5 skeppund
viktualievikt 2.831.360 = 136,02 kg.

1 markpund (lispund) = 141.568 ass = 6,80 kg

1 mark (skålpund) = 7.078,4 ass = 0,34 kg

Stapelstadsvikt kallas ibland även för utskeppningsvikt, metallvikt eller Stockholmsvikt.

Uppstadsvikt

1 skeppund uppstadsvikt = 1 skeppund stapelstadsvikt + 1 pund = 2.972.928
ass = 142,83 kg. (slitningsmån ej inräknad)

1 skeppund uppstadsvikt med slitningsmarker = 1 skeppund + 1 pund + 1
mark = 2.980.006,4 ass = 143,17 kg.

1 mark = 357,92 g = 7.450 ²/₁₂₅ ass

Bergs- och hammarvikt

1 skeppund bergsvikt = 1 skeppund stapelstadsvikt + 2 markpund = 3.114.496
ass = 149,63 kg (slitningsmån ej inräknad)

1 skeppund bergsvikt med slitningsmarker = 1 skeppund + 2 pund + 2 marker
= 3.128.652,8 ass = 150,31 kg.

1 mark = 375,77 g = 7.821 ⁷⁹/₁₂₅ ass

Bergsvikt upphörde att brukas från och med 1863

Tackjärnvikt

År 1739 uttalades att inget stadgande förbjuder den enskilda att räkna 26 pund
tackjärnvikt på skeppundet.

1 skeppund tackjärnvikt = 26 pund bergsvikt = 4.048.844,8 ass = 194,51 kg.
(slitningsmån ej inräknad)

1 skeppund tackjärnvikt med slitningsmarker = 26 pund bergsvikt + 2 ³/₅
marker = 4.067.248,64 ass = 195,40 kg.

Råkopparvikt

1 skeppund råkopparvikt (**gamla råkopparvikten**) = 22 markpund =
3.141.452,8 ass = 150,92 kg

År 1770 ökades råkopparviktens skeppund med 8 marker för så kallad extra
avbränning = nya råkopparvikten.

1 skeppund **nya råkopparvikten** = 22 pund + 8 marker = 3.154.577,2 ass =
151,55 kg.

Skeppsmätning

Fartygs dräktighet (= vikten av den last de kunde inta) angavs i svåra läster. 1
svår läst = 18 skeppund järnvikt = ca 2,448 ton.

År 1865 byttes svår läst mot nyläst. 1 nyläst = 100 center = 10.000 skålpund.

Kommersläst eller handelsläst innehöll 1,134 kannor = 29,7 hl

Numera används registerton. 1 registerton = 100 engelska kubikfot = ca 2,83
m³.

Stapelstadsvikt, metallvikt mm

Översikt

1 skeppund **viktualievikt** (=170,03 kg) = ca 3.539.200 ass

1 skeppund **stapelstadsvikt** (=136,02 kg) = 20 markpund = 400 mark = ca 2.831.360 ass

1 skeppund **uppstadsvikt** (=142,83 kg) = ca 2.972.928 ass (**slitningsmån ej inräknad**)

1 skeppund **uppstadsvikt** (=143,17 kg) = ca 2.980.006 ass (**inberäknat slitningsmån** som är 1 mark stapelstadsvikt = ca 353,9 g)

1 skeppund **bergsvikt** (= 149,63 kg) = ca 3.114.496 ass (**slitningsmån ej inräknad**)

1 skeppund **bergsvikt** (=150,31 kg) = ca 3.128.652 ass (**inberäknat slitningsmån** som är 2 marker stapelstadsvikt, ca 14.156 ass = 0,68 kg)

1 skeppund **tackjärnvikt** (= 194,51 kg) = ca 4.048.844 ass (**slitningsmån ej inräknad**)

1 skeppund **tackjärnvikt** (=195,40 kg) = ca 4.067.248 ass (**inberäknat slitningsmån** som är 2 3/5 marker stapelstadsvikt, ca 18.403 ass = 0,884 kg)

1 skeppund **gamla råkopparvikten** (= 150,92 kg) = ca 3.141.452 ass

1 skeppund **nya råkopparvikten** (= 151,55 kg) = ca 3.154.577 ass

Jämförelsetabell

	Efter Trois- vigt.	Viktualie-vigt.			Bergs-jern-vigt.			Uppstads-jern-vigt.			Stapelstads- eller utskeppnings-vigt.					
	Ass.	Skeppund.	Lispund.	Mark.	Ass.	Skeppund.	Lispund.	Mark.	Ass.	Skeppund.	Lispund.	Mark.	Ass.			
1 Mark:																
Viktualie-vigt	8848	—	—	1	—	—	1	1026 $\frac{4}{25}$	—	—	1	1397 $\frac{23}{25}$	—	—	1	1769 $\frac{3}{5}$
Bergs-jern-vigt	7821 $\frac{7}{25}$	—	—	—	7821 $\frac{7}{25}$	—	—	—	—	—	1	371 $\frac{7}{25}$	—	—	1	743 $\frac{2}{25}$
Uppstads- do	7450 $\frac{2}{25}$	—	—	—	7450 $\frac{2}{25}$	—	—	7450 $\frac{2}{25}$	—	—	1	—	—	—	1	371 $\frac{7}{25}$
Stapel- eller utskeppnings	7078 $\frac{3}{5}$	—	—	—	7078 $\frac{3}{5}$	—	—	7078 $\frac{3}{5}$	—	—	—	7078 $\frac{3}{5}$	—	—	—	—
1 Lispund:																
Viktualie	176960	—	1	—	—	—	1	2	4484 $\frac{1}{25}$	—	1	3	5609 $\frac{7}{25}$	—	1	5
Bergs	156432 $\frac{1}{25}$	—	—	17	6016 $\frac{6}{25}$	—	—	1	—	—	1	—	7432 $\frac{8}{25}$	—	1	2
Uppstads	149000 $\frac{8}{25}$	—	—	16	7432 $\frac{8}{25}$	—	—	19	389 $\frac{3}{25}$	—	1	—	—	—	1	1
Stapel- eller utskeppnings	141568	—	—	16	—	—	—	18	778 $\frac{7}{25}$	—	—	19	17 $\frac{8}{25}$	—	1	—
1 Skeppund:																
Viktualie	3539200	1	—	—	—	1	2	12	3822 $\frac{4}{25}$	1	3	17	5540 $\frac{4}{25}$	1	5	—
Bergs	3128652 $\frac{1}{25}$	—	17	13	5308 $\frac{1}{25}$	1	—	—	—	1	—	19	7096 $\frac{1}{25}$	1	2	2
Uppstads	2980006 $\frac{2}{25}$	—	16	16	7078 $\frac{3}{5}$	—	19	—	7098 $\frac{2}{25}$	1	—	—	—	1	1	1
Utskeppnings- eller Stockholms-, som ock kallas metall-vigt ...	2831360	—	16	—	—	—	18	1	7750 $\frac{1}{25}$	—	19	—	3533 $\frac{3}{25}$	1	—	—

Tunnor, kannor och kappar

Storleken på en varutunna kunde variera beroende på vad den skulle innehålla och om det var fråga om torra eller våta varor. Ibland innehöll den 48 kannor, i andra fall 80 kannor. En tunna kunde också vara fylld med rågat eller struket mått.

I **1605** års öppna mandat om vikt och mål sägs att tunna och spann skall över hela riket rättas efter Örebro tunna och spann.

Enligt **1638** års beslut skulle alla måltunnor rättas efter Stockholms mål. En rätt måltunna skulle innehålla två spann, fyra halvspann, åtta fjärdingar eller 32 upplandsfat eller finska kappar eller femtiofyra Stockholms kannor.

I **1665** års plakat om mått och vikt konstateras att det tidigare tunnemåttet om 54 kannor efter noga undersökning och "ögonskeenlige" erfarenhet inte stämde mot tunnans rätta mått och storlek. En rätt spannmålstunna skulle därför i stället innehålla 56 kannor.

Tunnor

Här är några exempel på tunnor för olika ändamål:

24 kannor (ca 62,8 l) Ett **hummerträd** som innehöll 24 kannor (1739)

48 kannor (ca 125,6 l) **Spilträdstunnan** eller **våtvarutunnan** (lakegodstunnan) för salt och mjöl, salt kött och allehanda fisk som t.ex lax, strömming, torsk, sik och kramsill samt beck- och tjärutunnor. Även öltunnan var på 48 kannor. Det gällde också för packat mjöl och tjärtunnor. 48-kannorstunnan kallades även **transportkärl** och gick i köp tillsammans med själva varan som den innehöll.

En ostrontunna kunde delas i trän eller tredungar om 16 kannor. (1739)

56 kannor = 32 kappar (ca 146,5 l) användes som **sädesmått** i hela riket (riad eller torkad säd) och på skepp och fartyg. Dessutom som **kolmått** inom **Stora Kopparbergs Bergslag**.

Vid mätning av stenkol, brännkol, obränd gips, kalksten och krita mm användes rågade mått.

Storstigen vid Stora Kopparbergs Bergslag skulle innehålla 12 tunnor kol, löst uppmätt med 56 kannors tunna.

1 tunna salt, opackad, innehöll 56 kannor eller 32 kappar. En tunna packad salt borde däremot säljas i spilträdstunna om 48 kannor

59 ½ kannor = 34 strukna kappar (ca 155,7 l). En tunna salt, även bränd kalk.

60 kannor (ca 157 l). Ett tranfat (1739) = 1 åm. ¼ åm eller ankare = 15 kannor

63 kannor = 36 kappar (ca 164,9 l). Använd som **kolmått** i alla bergslager utom Stora Kopparbergs Bergslag. Även mått för en tunna **oriad** (otorkad) **säd**.

66 ½ kannor (ca 174 l). En tunna **malt** (=38 strukna kappar).

80 kannor (ca 209 l). **Sillmätaretunnan** som användes vid handel med färsk sill. Den kunde också delas i halvtunnor om 40 kannor. Båda borde ha cylindrisk form med höjden = diametern. För 80 kannorstunnan var höjden $2 \frac{168}{1000}$ fot och för 40-kannorstunnan $1 \frac{721}{1000}$ fot.

I stället för silltunna kunde användas silkärria eller s.k. flaka, som borde vara antingen 1 fot hög, 2 fot bred och 4 fot lång eller också $1 \frac{5}{10}$ fot hög, $1 \frac{8}{10}$ fot bred och $2 \frac{963}{12000}$ fot lång. (1786)

Förvarings- och transportkärl fick justeras, men inte användas som målkärl.

Tunna från Bensbyn i Nederluleå. Foto Bengt Johansson, Långnäs, Luleå
Tunnan är märkt CXI (= Karl XI som regerade 1655-97) och A G 1683. Riksgardier var på denna tid Antoni Grill d.y. (1675-1702)

Kannor och kappar

Alla större mått i vått och torrt skulle rättas efter kannan. (1665)

Vid mätning och fyllning användes kannor eller kappar. 1 kannan = 4/7 kappe. 1 kappe = 7/4 kannan.

Innehållet i kärlen kunde variera beroende på om innehållet hade skakats eller packats. Likaså kunde det användas rågade eller strukna mått. I vissa fall lade man till något **kappmål** till den strukna tunnan för att det skulle motsvara rågan.

Skatten erlades oftast i form av säd eller andra produkter. Uppmätningen skedde i kronans magasin. I 1739 års förordning och även senare fanns detaljerade föreskrifter för hur uppmätningen skulle ske.

".. all avrads, tionde och rättighets spannmål vid uppbörd och leverering bör antingen sakta hållas ur säcken i tunnan om säljaren och leveranten det åstundar, eller mätas på sådant sätt löst, att den som förrättar mätningen står vid tunnan, samt med en skovel, som förs med bågge händer, öser över ändan av skovelbladet säden in i tunnan, på en gång så mycket, som på skoveln är, tätt över tunnbredden, icke med någon konst, kastning, skovelns högre upplyftande eller att tunnan med foten eller skoveln stötes. Och när tunna således är full strykes hon jämt av med ett rätt strykbräde, som inte bör vara vasskantigt under, utan något rundat och ej bredare på undra sidan än 2 tum. Med de mindre mål förfares på samma sätt."

Enligt 1855 års bestämmelser skulle påfyllning ske med ett femkubikfotsmått. Säden hölls genom ett galler som lagts över mälkärl. När kärlet var fyllt lyftes gallret bort och rågan ströks av.

På 1600-talet fanns bestämmelser om att säden skulle mätas genom s.k. skruv. När säden kastats i skruven öppnades en lucka och säden kunde rinna ner i tunnan. Skruven skulle vara krönt och rätt justerad i höjd över tunnan. Säden mättes i struket mått och tunnan fick inte röras förrän den var avstruken.

En kannan indelades i 2 stop, 1 stop = 4 kvarter. 1 kvarter = 4 ort.

Kappmål

Mätning utan råga kallades för löst eller struket mått. I fast mått eller avrads-mått inräknades råga eller **kappmål**. För att bestämma den tillökning av ett struket mått som motsvarade råga, användes ett mindre mälkärl.

Eftersom mätning med råga och skakning var förbjudet enligt 1739 års förordning, skulle till varje tunna råg, korn, havre, vete och ärtor i stället tilläggas fyra kappar (ca 18,3 l). Till en spann lades två kappar och till en halvspann en kappe. På malt borde tillägget vara sex kappar.

Av dessa fyra kappar på varje tunna av kronotiondet tillkom Kronan två kappar och de övriga två kapparna gick till indelningshavaren eller tiondetagaren.

Vid mätning av den spannmål som såldes från landet i städerna och bergsslagen, eller lämnades i avrad eller tionde mm, skulle tunnan ej sättas i någon bing, utan på golvet eller botten, och allt vad som spilles skulle uppsopas samt komma säljaren eller leverantören till godo, utan att köparen, räntetägaren, uppbördsmanen eller mätaren, det ringast därav, under vad sken det vara må, sig tillägna, vid 100 daler silvermynts plikt.

Kolmått

En tunna kol skulle enligt 1788 års bestämmelser **innehålla 36 strukna kappar** à 175 kubiktum, = 6.300 kubikdecimaltum. Den borde till formen vara cylindrisk. Diametern skulle vara lika med höjden, nämligen $20 \frac{2}{100}$ decimaltum eller $24 \frac{24}{1000}$ verktum (1788).

Undantaget var **Stora Kopparbergs kolmått** som skulle **innehålla 32 strukna kappar** à 175 kubikdecimaltum = 5.600 kubiktum Även denna tunna borde vara cylindriskt med diametern lika med höjden och måttet $19 \frac{25}{100}$ decimaltum eller $23 \frac{1}{10}$ verktum (1779).

Träkolet **transporterades** i vagnkorgar av bräder eller flätverk Dessa kallades skrindor, stigar eller ryssar. Storleken och innehållet kunde variera från plats till plats och även med tiden.

Vid Stora Kopparberg innehöll en **storstig** 24 tunnor kol och en **stig** (kolstig) 12 tunnor. (1646, 1748)

En **lillstig** kunde rymma allt från 10 till 22 tunnor, men svarade vanligen mot en läst som alltid var 12 tunnor (ca 19,8 hl). En kolläst eller skogsstig innehåller numera (efter metersystemets införande) 20 hl. En vanlig **kolstig** eller storstig är dubbelt så stor eller 40 hl.

En **kolskrinda** innehöll 18 tunnor kol. (1748)

Kolstig, kolskrinda och kolryss var även benämning på faktfordonen.

Efter transporten skulle kolet ofta mätas. **Mätstigen** vid Stora Kopparberg skulle innehålla jämt 12 tunnor kol, uppmätt med 56 kannors tunna. Eftersom kol föll tätare samman då det stälptes i ett större mått, stadgades att **mätstigen**s rymd skulle vara endast 64.558 kubiktum i stället för 67.200. En **mätskrinda** om 18 tunnor skulle av samma skäl endast innehålla 94.292 kubikdecimaltum i stället för 100.800. (1826)

År 1735 androg bergsrätten i brev till kammar- och bergskollegierna att kolen inte kunde mätas med **fyrkantig tunna** enligt gällande förordning. Bergsmännen och köparna skulle i så fall så förlora åtminstone tre tunnor på en skrinda och två tunnor på en stig, eftersom kolet för dess grovhets och storleks skull, vid mätningen icke låter sig, och inte heller bör, skakas och packas, lämnar större öppningar i hörnen av en fyrkantig tunna. Man anhöll därför att få förbli vid trinda måltunnor.

Redan år 1673 hade Kungl. Maj:t "resolverat" att alla (dalelagets) kolskrindor "som till ett visst och vanligt mått gjorde äro", skulle krönas. Om det skulle hända att något spilldes på vägen eller om kolen sig så tillsammans satte, att en tunna mer eller mindre torde felas när bonden kommer fram, skulle säljaren få riktig betalning för de behållna kolen efter tunnetalet, och ej avhändas resten av kolet för att något kan felas vid skrindans fyllnad.

År 1737 utfärdade regeringen ett "kolmandat" med innebörden att vid försäljning av kol skulle användas "laggilda" stigar, skrindor eller ryssar som innehöll en fullkomlig läst eller 12 tunnor gångbart mått. Ingen skrinda eller ryss var "laggild" utan att den var 4 alnar och en kvarter lång, 1 aln och 3 kvarter bred och en och halvannan aln hög. Uppsyningsmännen skulle ha var sin aln eller mäte-

stäng, 4 $\frac{1}{4}$ alnar lång, som visade bredd och höjd. I ändarna av stängen skulle finnas ringar med inbränt kronomärke.

Trots alla utfärdade förordningar tycks de givna föreskrifterna ha åsidosatts till den grad att det knappt fanns någon enda kolskrinda som var riktig (1682). Detta berodde mycket på att det inte fanns justerare att tillgå. Allmogen skulle från predikstolarna anmanas och tillsägas att göra sina kolskrindor så stora som de borde vara efter Kungl. Maj:ts publicerade kolmandat. Skrindorna borde förses med krönmärkta tvärträn för att förhindra det av allmogen vanliga sättet till underslev genom att dra samman skrindorna både ovan och nedan.

I brev till Bergskollegium år 1695 konstateras att trots att Kungl. Maj:t redan år 1646 förordnat att kronans befallnings- och länsmän skulle kröna kolskrindor, så hade detta inte skett. Det kunde inte heller någonsin ske på grund av "*deras mångfaldiga andra beställningars skull, som dagligen allt mer ökades*". Det beslöts därför att de tillsatta "kolgillarna" skulle få uppbära ett öre varje gång de krönte någon kolskrinda.

År 1739 anförde allmogen i Tjust härad i Kalmar län besvär över bl.a. kolmättet vid bruken. Bergmästaren anbefalldes därför att i vederbörandes närvaro, såväl på brukspatronernas som på allmogens sida, låta justera kolmåttan och mätarettunnan. År 1763 kom bestämmelsen att koltunnorna skulle justeras av lantmätare (justerare) som ett göromål som tillhörde deras instruktion från år 1736. Man kunde då förmoda att det fordrades mer grannligheten av dessa än av kolmätare eller hammarsmedsälldermän, som dock kunde fortsätta att justera och kröna kolskrindor.

I brev till kammarkollegium år 1723 anfördes att bönderna i Skåne, som brände kol och saluförde det i städerna och på landet, brukade fläta ihop några grenar av björk och al. På dessa lades sedan halm och ovanpå detta till slut högst så mycket som en skeppa eller $\frac{1}{6}$ tunna kol. Dessa knippor, som kallades **kolmesar**, såldes sedan som tunnor kol. Detta sätt att sälja kol ansågs både vara skadligt för den unga skogen, som därvid onödigt förspildes, och bedrägligt eftersom kolen inte togs ut och mättes. Det ankom på köparen att gissa sig till innehållet eller att tro på säljarens uppriktighet. Kungl. Maj:t förbjöd detta förfarande och anbefalldes att såväl i Skåne som över hela riket skulle den brännkol som fördes in till städerna säljas och levereras efter riktig mätning med ordinarie mätartunna.

Hömått

Hö mättes i s.k. parmar. En **kronoparm** skulle enligt 1688 års lantmäteriinstruktion innehålla 1 kubikfamn (= ca 5,65 m³) = 216 kubikfot = 27 kubikalnar. Måtten var vanligen 3 alnar (ca 1,8 m) i längd, bredd och höjd.

Allt hö som infördes till Stockholm skulle enligt beslut från år 1661 mätas av därtill tillsatta mätare, s.k. parmmätare. Magistraten i Stockholm utfärdade år 1680 en instruktion om att höparmen skulle vara "*till höjd och bredd efter kronans och före detta öflig parm, 3 $\frac{1}{2}$ alnar*".

Mätaren skulle fylla och stoppa den med händerna runt om så långt han räckte. Därefter skulle han stiga upp i parmen och trampa höet. "*så ock trampar 3 gånger vart hörn, desslikes 3 gånger korsvis tvärt över parmen*". När så hade skett skulle parmen fyllas med så mycket hö som kunde rymmas för att få en laglig råga. Parmen jämkades därefter med händerna och mätstocken så långt och högt mätaren hann utan vidare trampning.

År 1728 utfärdades en förordning om att när hö fördes till Stockholm för att försäljas skulle en höparm bestå av $3 \frac{3}{4}$ alnars höjd och $4 \frac{3}{4}$ alnars bredd på vardera sidan. Köparen hade lov att fylla parmen med så mycket som kunde rymmas där. En person kastade i höet, en annan trampade. När flera kastade fick också flera trampa. All råga var förbjuden så att parmen, när den var full, skulle kunna täckas och igenslutas.

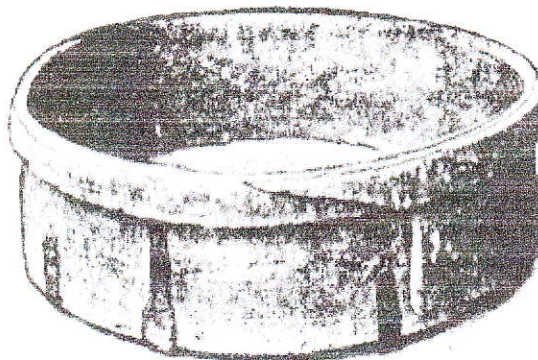
Skäppa

Ett gammalt rymdmått för torra varor, främst spannmål, var skäppan.

Volymen kunde variera mellan olika landskap. Enl. 1638 års riksdagsbeslut kunde "skäppemålet" få förbli olika för olika landsorter. I Västergötland var fem skäppor = en tunna. Enligt 1671 års skattläggningsmetod för Malmöhus, Kristianstads och Blekinge län skulle sex skäppor motsvara en tunna. I Älvsborgs län och även andra provinser motsvarade en skäppa enligt 1739 års Kungl. resolution $\frac{1}{4}$ tunna.

I 1733 års förordning om mål, mått och vikt förbjöds användningen av skäppan. Den som tre år efter beslutet hade kvar något runt målkärl och använde detta skulle plikta 40 mark. Andra gången blev det dubbelt och tredje tredubbelt osv.

En skäppa som motsvarade $\frac{1}{6}$ tunna innehöll ca 21 liter. Skäppan delades i 8 kannor.

Besman och pyndare

Vid torghandel och vid vägning av fisk var det tidigare vanligt att använda sig av besman eller pyndare. Redskapen kunde hållas i handen och var lätta att föra med sig. Vägningssområdet var dock ganska begränsat. För tyngre varor fick man använda balansvåg eller decimalvåg. Även för finare vägning var man hänvisad till en balansvåg.

Besman

Ett **besman** är en våg som består av en graderad stång med en tyngd i ena änden och en krok eller en vågskål i den andra. Besmanet är försett med ett flyttbart handtag som förskjutes tills jämvikt råder mellan den vara som skall vägas och motvikten. Varans vikt kan då avläsas på den graderade stängen.

Besman skrivs ibland även som bisman, bissman eller betzman. Ordet besman betyder enligt uppslagsböckerna våg och anses via något slaviskt språk ha lånats från turkiskan eller möjligen arabiskan. Besman har använts i Sverige sedan medeltiden

Pyndare

En våg som är besläktad med besmanet är en **pyndare**. Även denna består av en graderad stång. Pyndaren har däremot en fast upphängningspunkt och en flyttbar motvikt som förskjuts efter den graderade skalan.

Namnet pyndare kommer enligt uppslagsböckerna av det latinska ordet pondus, vikt. Konstruktionen anses ha funnits redan på under antiken och vikingatiden. Pyndaren var flitigt i bruk under romerska antiken och var känd i Sverige åtminstone under vikingatiden.

Besman och pyndare ansågs i äldre tider otillförlitliga och förbjöds upprepade gånger från Johan III:s tid fram till 1800-talets början. Än i dag användes dock besman för enklare mätningar vid torg- och fiskhandel.

1604 den 22 mars beslöt riksdagen att det borde tillförordnas en edsvuren smed i varje stad för att av järn tillverka besman och alnemått.

I öppet mandat om aln, vikt och mål den 13 januari **1605** görs veterligt att kronan låtit tillverka ett besman av järn i överensstämmelse med Örebro besman. Ett järnbesman var inte så lätt att förfälska som ett träbesman. Alla rikets undersåtar befalldes att rätta sig efter detta besman och inte använda sig av något annat. I varje stad skulle tillsättas en edsvuren person med ensamrätt att tillverka besman och märka dem med sitt och stadens märke. Alla gamla besman skulle inlevereras till Kronans befallningsmän, som skulle låta hugga sönder och förbränna dem.

Samma sak upprepas i ett öppet mandat den 7 maj **1605**, nämligen att besman skulle vara efter Örebro besman och lika över hela landet. Besman skulle tillverkas av järn efter den modell som tillverkats i Stockholm. I alla städer skulle tillsättas edsvurna smeder för att tillverka och märka besman. Alla gamla besman skulle levereras till Kronans befallningsmän som skulle låta bränna upp dem för att de inte skulle "*komma uti handel och vandel någon villo eller oredo ästad*".

I riksdagsbeslut den 22 februari **1638** bestämdes att alla pyndare och besman skulle avskaffas, särskilt hos Kronan och dess uppbördsmän och hos alla andra som hade med uppbörd att göra. För lantmännen var det dock tillåtet att "*hafva sin bissmar i huset*".

Även i plakatet om mål, mått och vikt av den 10 mars **1665** stadgades att alla pyndare och besman, så i städerna som på landsbygden, skulle avskaffas. Besman och pyndare fick i fortsättningen endast nyttjas vid vägningar för eget husbehov.

I Kungl. förordning om mål, mått och vikt av den 27 maj **1737** påbjöds att pyndare tills vidare skulle få begagnas vid vissa bergsmanshyttor. Denna rättighet upphörde med slutet av **1803** enl. kungörelse utfärdad av Kungl. Kammar- och Bergskollegierna år 1801.

I Kungl. Förordning den 29 maj **1739** om mål, mått och vikt anges bl.a. att pyndare inte skulle få användas, att besman som användes vid husbehovsvägning, torghandel och pundrätors avbördande mm, inte fick inrättas så att de angav högre vikt än 2 lispund viktualievikt (= 40 skålpund = ca 17 kg). Besman som kunde visa mer än 40 skålpund borde därför inte krönas.

1739 I städer eller i stånd och bodar på marknadsplatser borde fat- och skålvikter med tillhöriga krönta lödjour och lod användas i stället för besman.

I **1855** års stadga om mått och vikt tilläts användningen av krönta besman av järn eller stål om varans avlämnare och mottagare var överens om detta.

Besman av trä fick inte användas i handeln efter **1838** års utgång.

Pyndare kunde få användas vid uppvägning av hö, halm, malmer, tackjärn, grövre gjutgods och andra varor av jämförelsevis ringare värde, eller om de var obekväma att vägas på väg.

Även i **1878** års förordning om vått och vikt tilläts användning av besman och pyndare om avlämnare och mottagare var överens.

Besmansstången skulle vara av järn eller stål och graderad för 10 eller 20 kilograms högsta belastning. Pyndare fick inrättas för vilken maxibelastning som helst som utgjorde en mångfald av 10 kilogram.

Träbesman från åren 1775 och 1808
Ägare: Bengt Johansson, Långnäs, Luleå

Spannmålsvåg

År 1861 fastställde Kungl. Maj:t en modell för en spannmålsvåg. Anledningen var att man vid Sveriges tilltagande export av spannmål hade antagit det bruk, som var vanligt i utlandet, nämligen att bedöma sädens värde efter vikten på ett mindre mått av given storlek. Om man vet vikten av en kubiktum av en vara så kan man lätt räkna ut vikten av en hel tunna eller ett annat mått.

För att undanröja den osäkerhet som var rådande genom det gängse bruket att vid vägningen använda utländska ojusterade vikter, föreskrevs att endast svenska och i Sverige justerade vikter fick användas. Efter inhämtande av Vetenskapssakademins yttrande fastställdes därför en modell till s.k. **spannmålsvåg**.

En sådan spannmålsvåg, som tillverkats efter fastställd modell och vederbörligen justerad, fick därefter användas vägning av vete, råg, korn, havre, ärtor och raps, under förutsättning att både varans avlämnare och mottagare var överens om detta.

Spannmålsvågen med tillbehör bestod av

- a) En vågbalans, vars ena arm uppbar en skål för uppläggning av vikter och den andra armen en bygel för upphängning av ett målkärl.
- b) Justerade vikter, varav 2 på 20 ort, 1 på 10 ort, 1 på 5 ort, 2 på 2 ort, och 1 på 1 ort. Dessutom 1 på 50 korn, 2 på 20 korn, 1 på 10 korn och 1 på 5 korn.
- c) Ett med tappar för upphängning försett målkärl. Den nedre delen konisk och den övre eller halsen cylindrisk. På halsen sattes en flyttbar hylsa eller ring. Höjd och vidd skulle vara så avpassade att kärlet rymde jämt 10 kubiktum. På halsen skulle finnas ingraverade grova streck som utvisade läget när ringen ställdes för vägning av olika sädesslag. Ringens överkant skulle vid vägning överstiga mynningsplanet med 1,5 linjer för raps, med 2 linjer för vete, med 2,5 för ärtor, med 3,5 för råg och korn samt 7,5 för havre.
- d) En konisk tratt, vars nedre öppning kunde tillslutas med en plan botten. Genom att trycka på en fjäder, kunde denna botten lösgöras och kastas åt sidan.
- e) Ett stativ.
- f) Ett strykträ för att stryka av rågan

Spannmålsvågen skulle justeras av överingenjören i Generallantmäterikontoret eller av en justerare i länen.

För att kunna godkännas vid justeringen måste målkärl, tratt och stativ vara förfärdigade enligt de modeller som fanns förvarade i Generallantmäterikontoret. Kontroll av rymden gjordes genom att fylla kärlet med rent regnvatten vid + 15 grader Celcius. Vid rätt volym vägde då vattnet 61,5 ort.

En godkänd spannmålsvåg skulle märkas med kronomärke och justerarens stämplor på målkärlets botten, på tratten och på stativet.

Justerarens arvode var 2 riksdaler för en godkänd våg. Om vågen inte skulle bli godkänd skulle justeraren ändå för sitt arbete erhålla 1 riksdaler 50 öre.

Från och med den **1 januari 1863** fick inga andra spannmålsvägar användas än de nu fastställda vid handel med spannmål mellan svensk köpare och säljare.

Till förordningen fanns även en anvisning med illustrationer. De innehöll i korthet:

Sätt först tratten på sitt stativ

Fyll den till brädden med spannmålet

Ställ in halsringen på det streck som avser den sorts spannmål som skall vägas

Ställ mälkärlet (behållaren) på stativfoten

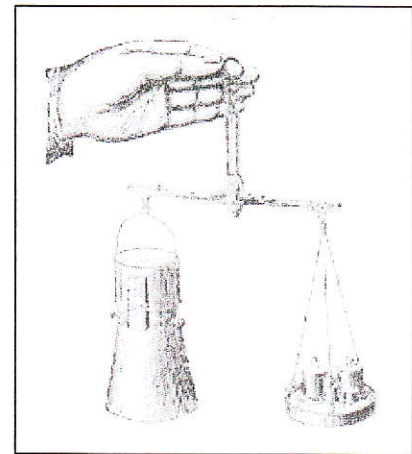
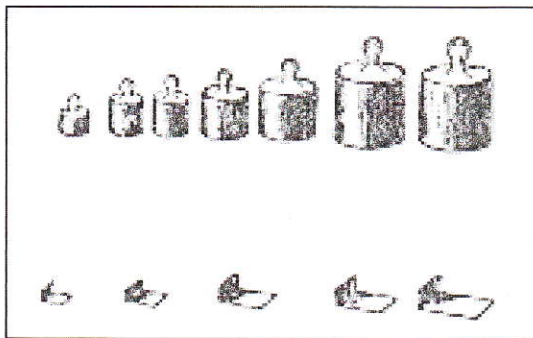
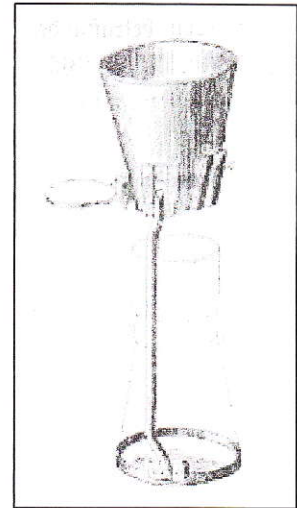
Håll fast stativet och mälkärlet och tryck på utlösningsskjärmen så att säden rinner ner

Stryk försiktigt av rågan på mälkärlet

Häng upp mälkärlet på den ena vågarmen och bestäm vikten i ort och korn

Vikten i ort och korn motsvarar sädesslagets vikt i skålpund och ort. T ex 45 ort och 15 korn = 45 skålpund och 15 korn.

Gör minst tre vägningar och tag medeltalet

Tabell för uträkning av vikten av en sädestunna om 63 kannor

1 kub. fot.			1 tunnå jäst mäl.			1 kub. fot.			1 tunnå jäst mäl.		
℔.	℔℔.	℔.	℔.	℔℔.	℔.	℔.	℔℔.	℔.	ort.	℔℔.	℔.
30	9	9,0	40	12	12,0	50	15	15,0	5	—	0,5
31	9	15,3	41	12	18,3	51	16	1,3	10	—	0,5
32	10	1,6	42	13	4,6	52	16	7,6	20	—	1,5
33	10	7,9	43	13	10,9	53	16	13,9	30	—	1,5
34	10	14,2	44	13	17,2	54	17	0,2	40	—	2,5
35	11	0,5	45	14	3,5	55	17	6,5	50	—	3,2
36	11	6,8	46	14	9,8	56	17	12,8	60	—	3,8
37	11	13,1	47	14	16,1	57	17	19,1	70	—	4,4
38	11	19,4	48	15	2,4	58	18	5,4	80	—	5,0
39	12	5,7	49	15	8,7	59	18	11,7	90	—	5,7

Skäger jästunna 1 kubifot t. ex. 43 ℔ 55 ert, jästunna enligt tabellen:

43 ℔ mot 13 ℔℔ 10,9 ℔.

50 ert » 3,2 »

5 » » 0,3 »

hvarann tunnans vikt utgör 13 ℔℔ 14,4 ℔.

Likare

Justerarna var i sitt arbete beroende av att ha tillgång till exakta mått och vikter, s.k. **likare**, för att kunna pröva att redskapen noga överensstämde med gällande normer.

De viktigaste likarna, **rikslikare**, förvarades under strängt beskydd och användes sällan.

För dagligt bruk användes kopior av rikslikarna. Dessa fanns bl.a. hos lantmäteristyrelsen och lantmäterikontoren i länen. Även justerarna hade en uppsättning av likare för mått och vikt.

Tiden före 1855

I öppna mandat från år **1605** görs veterligt att Kungl. Maj:t låtit tillverka ett alnemått efter den s.k. **Rydaholmsalnen** som var uppsatt på dörren till Rydaholms kyrkas gamla vapenhus. Detta alnemått tjänstgjorde länge som rikslikare. Kopior av alnen skulle sändas ut till samtliga rådhus och var ofta anslagen på dörrar till rådhus och kyrkor.

Rydaholmsalnen förstördes år 1621 och ersattes 1664 av en ny. En kopia av den gamla hade på Karl IX:s befallning blivit uppsatt på dörren på Stockholms rådhus och kallades senare **Stockholmsalnen**.

Kungl. Maj:t hade även låtit tillverka ett besman efter **Örebro besman**. Det var tillverkat i järn så att det inte så lätt skulle kunna förfalskas som de dittills brukade träbesmanen.

Dessa alnemått och besman skulle vara de enda rätta i riket. I varje stad skulle finnas en edsvuren smed som av järn skulle fabricera besman och alnemått.

När det gällde tunna och spann så skulle dessa i hela riket rättas efter **Örebro tunna och spann**.

Dessa förebilder kom att under lång tid utgöra **rikslikare** för mått, vikt och mål.

1739 – Rikslikarna

I **1739 års förordning** om mål, mått och vikt anges om rikslikare bl.a. att

Likare för vikter och sådana måttstockar som utvisade längdmåttet och de kubiska målkärlens dimensioner skulle finnas förvarade i riksarkivet, i kammar-, bergs- och kommerskollegierna, i räntekammaren, i generallantmäterikontoret och på Stockholms rådhus.

Likare för myntviktens vikter och ass-avdelningar samt indelningstabeller, utstuckna på mässingsplåt och redovisande det gällande systemet för mått, mål och vikt, skulle dessutom finnas i riksarkivet och i räntekammaren.

För medicinalvikten skulle behöriga likare förvaras i räntekammaren, i generallantmäterikontoret och i sundhetskollegiet.

År **1834** utarbetade Vetenskapsakademien förslag till förändrad "redaktion" av de nya författningarna angående rikets mått, mål och vikt. I samband därmed hade till akademien överlämnats:

- 1:o En likare för längdmåttet, förfärdigad av Vetenskapsakademiens instrumentmakare Littman, och till riktigheten erkänd av akademiens deputerade, professorerna vid Upsala Universitet Swanberg och Rudberg. Detta erkännande hade, tillsammans med den bestämda dilatationskoefficienten för temperaturen, blivit ingraverat på likaren, som förvarades i ett träfodral.
- 2:o En stångcirkel med mikroskop i sitt fodral, att begagnas vid jämförelser med likaren.
- 3:o En likare för vikten, utgörande en markvikt av platina, förfärdigad av vetenskapsakademiens optiska instrumentmakare Collin, och innesluten i ett fodral av silver, omgivet med ett fodral af trä, samt till riktigheten vitsordad av professorerna Swanberg och Rudberg. Denna likare överensstämde med 1739 års likareskålpund av mässing vid en temperatur av 15 grader över fryspunkten och vid 25,6 decimaltums barometerhöjd. Fodralets lock var försett med anteckning av den korrektion som vid jämförelse med en vikt av mässing borde göras för skiljaktig barometerhöjd.
- 4:o En likare för rydmåttet, bestående av ett mått av glas, som rymmer en kanna, förfärdigad av instrumentmakaren Collin, och till sin riktighet bestyrkt av professorerna Swanberg och Rudberg samt infattat i fodral av trä.
- 5:o En likare för längdmåttet, förfärdigad av instrumentmakaren Littman.
- 6:o 1739 års likare-skålpund i fodral af trä, vilken likare förut varit förvarad hos kammarkollegium; samt
- 7:o Ett kannmått av glas i fodral av trä.

Vetenskapsakademien anmälde att de under nr 1, 3 och 4 upptagna likarna samt stångcirkeln borde förvaras i skattkammaren. Övriga likare borde överlämnas till generallantmäterikontoret.

1739 - Övriga likare

Om likare, som borde finnas under publik vård i landsorterna, förordnades:

- a) Av likare-måttstockar för längdmåttet, och för kubiska målkärlens dimensioner, skall en omgång finnas å vardera av länens lantränterier och lantmäterikontor, samt i alla städernas rådhus, och vid alla socknars kyrkor (1739)
- b) Av det slags måttstockar som utvisa den förskrivna formen, för tunnekärl av bestämda kannetal, genom angivande af längd, bukdiаметer och bottendiameter, skall ett exemplar finnas i varje stad och moderkyrka, för att vid förefallande behov tjäna tunnbindare och andre till rättelse, varjämte vräkare och besökare med dylika måttstockar av järn böra vara försedde (1756, 1773, 1806)
- c) I anseende på kolmått fanns äldre bestämmelser, nämligen:
  - 1:o Modeller till de stigar och skrindmått, som böra nyttjas inom Stora Kopparbergs Bergslag, böra finnas att tillgå vid varje kolbädda. De böra vara gjorda av bräden, efter de fastställda dimensionerna, och av lantmätare krönte; men till rättelse så väl för länsmännen som för allmogen, skulle flätade modell-stigar och skrindor, på Stora Kopparbergs bekostnad, förfärdigas och till varje Kolsocken avsändas, samt därstädes av länsmännen under förvar hållas. (1826)
  - 2:o Vid den mätning som föregår kröning av kolstigar och skridmått i övriga Bergslager, begagnas mätstång med ringar på ändarna, i vilka kronomärke skall vara inbränt. Bergsfogdarna samt kolmätarna i Bergslagerna, ävensom länsmännen på landet, skola hava var sin

sådan mätstång, varmed de undersöka alla sådana mått, som inkomma med avrads- och säljekol. (1649)

1812 – provningsinstrument för brännvin

Från år 1812 ingick i justerarnas uppgifter att även uppmäta och stämpla brännvinspannor. För att bestämma alkoholhalten vid tillverkning av brännvin användes särskilda provningsinstrument och termometrar. Om likare för sådan instrument finns bestämmelser från bl.a. 1826 och 1827

Likstämmiga brännvinsprovare, med därtill hörande termometrar, skola för jämförelses skull vara att tillgå i Kungl. Vetenskapsakademien, i Generallantmäterikontoret och i Stockholms Rådhus. (1826)

Likare för provningsinstrumenters justering, skulle genom landshövdingarnas försorg överlämnas till dem som av Överdirektören konstitueras, att så beskaffad justering verkställa; börandes vid sådana justerares avgång berörd likare återlämnas, och skadestånd uttagas, om de blivit försämrade eller förstörda. (1827)

1855 års stadga om mått och vikt

Rikslikarna

Enligt **1855 års stadga om mått och vikt** skulle det finnas två rikslikare, en för längdmåttet och en för vikten.

Längdmåttet skulle vara tillverkat av mässing och försett med två inläggningar av platina. På vardera av dessa inläggningar skulle det finnas fina rister eller streck, inristade vinkelrätt mot likarens medellinje. Avståndet mellan risterna skulle vara 3 fot vid en temperatur av 15° Celcius. Vid mätningen skulle likaren vara upplagd på två rullar som placerat 0,84 fot från stångens mitt.

Likaren för vikten skulle vara tillverkad av platina och väga 1 skålpund vid 15° Celcius och vid 2,56 fots barometerhöjd. (+ vissa övriga villkor)

Dessa rikslikare skulle enligt Kungl. Maj:s instruktion förvaras i "*vår skattkammare under vårt och rikets kammar-kollegii vård*". De fick endast användas av personer som av vetenskapsakademien eller annan vetenskaplig myndighet ansetts äga de insikter och praktiska färdigheter som erfordrades. Detta skulle dessutom ske i närvaro av en av kammarkollegiet och en av den vetenskapliga myndigheten utsedd person som skulle tillse att det inte skedde någon ändring eller skada på likarna.

Av vardera de båda rikslikarna skulle tillverkas två kopior av samma material som originalen. Det ena exemplaret skulle förvaras hos vetenskapsakademien och det andra hos universitetsstyrelsen i Uppsala.

I händelse av att någon av rikslikarna skulle bli skadad eller förkomma, skulle den ersättas med den kopia som förvarades hos vetenskapsakademien. Skulle även vetenskapsakademiens kopia förstöras skulle den i sin tur ersättas med den som förvarades hos universitetsstyrelsen i Uppsala.

Likaren för längdmåttet skulle tillverkas så att avståndet mellan två vinkelräta streck efter stångens medellinje vid 15° Celcius blir 3 fot. Man utgick från

att längden på en enkel pendel vid Stockholms observatoriums latitud, reducerad till lufttomt rum och havets medelhöjd, och som fullbordade 86.400 oscillationer på ett medelsolaradygn (eller en enkel oscillation på en medeltidssekund) **utgjorde 3,35064 fot.**

Likaren för vikten skulle göras sådan att den uppvägd vid 15° Celsius och vid ett lufttryck av 2,56 fot m fl. villkor blev 1 skålpund. Detta skålpund skulle bestämmas så **att en kubikfot rent vatten** vid högsta täthet och under ovan nämnda omständigheter **vägsde 61,522 skålpund.**

För att jämföra längdmått med likarna skulle det finnas en komparator försedd med mikroskop.

Rikslikarna skulle förvaras i skattkammaren under kammarkollegii vård. Två kopior skulle tagas och förvaras i vetenskapsakademien och universitetet i Uppsala.

Övriga likare

Förutom rikslikarna skulle det finnas likare vid generallantmäterikontoret och vid varje provinslantmäterikontor.

Generallantmäterikontorets likare skulle bestå av

- ett 3-fots längdmått av mässing med fina ritser på silverinläggningar. Längdmåttet var delat i tiondels fot (tum) och den yttersta tummen i tiondels tum (linjer) Noggrannheten skulle ligga inom 0,0001 fot.
- ett kannmått av glas med noggrannhet inom 0,0004 kanna samt
- en skålpundsvikt av förgylld mässing med noggrannheten 0,00001 skålpund.

Vid **Provins-lantmäterikontoren** skulle finnas

- ett 2-fots mått av mässing, även detta indelat i fot och tum samt den sista tummen i tiondels tum. Noggrannheten skulle vara 0,001 fot
- ett kannmått av glas med noggrannheten 0,004 kanna samt
- en skålpundsvikt av förgylld mässing med noggrannheten 0,0001 skålpund.

Det ålåg vetenskapsakademien att ombesörja tillverkningen av likare, kopior och komparatorer.

Arbetslikare

För det löpande arbetet använde sig justerarna av s.k. arbetslikare

1879 – metersystemet

Enligt Kungl. Maj:ts nådiga förordning den 22 november **1878** om mått och vikt skall grunden för längdmåttet vara **metern** och för vikten **kilogrammet**.

Meterns längd och kilogrammets tyngd bestämmas genom prototyper som anskaffas av den i Paris genom konventionen den 20 maj 1875 inrättade internationella byrån för mått och vikt till betryggande av det metriska systemets internationella likformighet och fullkomnande.

Förutom ovan nämnda prototyper och reservprototyper skall det finnas huvudlikare samt kontroll- och arbetslikare.

Huvudlikare för **längdmåttet** skall vid en temperatur av 15 ° Celcius över fryspunkten utvisa det mått för metern som anges av vederbörande prototyp vid temperaturen för smältande is.

Huvudlikaren för **vikten** skall i lufttomt rum ange kilogrammets rätta vikt och vid temperaturen för smältande is ha en specifik vikt av 8,0.

Lag 11 maj 1934 om mått och vikt

I 1934 års lag om mått och vikt föreskrivs bl.a.

- 2 § Enhet för längd är metern och för vikt kilogrammet. Metern och kilogrammet representeras i enlighet med de definitioner, fastställda av allmänna konferenser för mått och vikt, av de internationella prototyperna för metern och kilogrammet, vilka sanktionerats av allmänna konferensen för mått och vikt i Paris år 1889 och förvaras av internationella byrån för mått och vikt i Sèvres.
- 3 § Kopian nr 29 av den internationella meterprototypen och kopian nr 40 av den internationella kilogramprototypen, vilka kopior överlämnats till Sverige vid allmänna konferensen för mått och vikt i Paris år 1889, skola här i riket såsom riksprototyper tjäna till yttersta efterrättelse för bestämning av längd, yta, rymd och vikt. Riksprototypernas längd och vikt skola anses vara de i senaste certifikat från internationella byrån för mått och vikt angivna.
- 4 § Utom riksprototyperna skola för metern och kilogrammet finnas huvudlikare, vilka för bestämning av längd, yta, rymd och vikt skola äga högsta vitsord, därest Konungen icke förordnar om användande av riktprototyperna.
- 5 § Enhet för yta är kvadratmetern, utgörande ytan av en kvadrat med en meters sida. Enhet för rymd är, då metern lägges till grund, kubikmetern, utgörande rymden av en kub med en meters sida, men, då kilogrammet läggs till grund, litern, utgörande rymden av ett kilogram vatten vid temperaturen för dess största täthet och under atmosfäriskt normaltryck, vilket sistnämnda begrepp definierats vid allmänna konferenser för mått och vikt.
- 7 § Med justering av mättnings- och vägningsredskap, förstås av vederbörlig myndighet företagen åtgärd, varigenom redskapet undersökes och godkännes samt stämplas med stadgade justeringstecken.

Meterdefinitionen

Vid införandet av metersystemet år **1878** definierades metern som 1 tiomiljondel av avståndet från pol till ekvator på jordytan. Kilogrammet bestämdes som vikten av 1 kubikdecimeter vatten vid +4 ° Celcius.

Nya gradmätningar visade att metern var 0,1869 mm för kort. Man fann även att 1 kg vatten hade volymen 1,000028 kubikdecimeter.

År **1927** definierades metern som 1.553.164,13 våglängder av kadmiums röda spektrallinje, mätt i torr luft vid 15 ° Celcius och 1 atmosfärs tryck.

År **1960** definierade man längden av en meter som 1.650.763,73 våglängder i vakuum av strålningen från krypton-86 vid övergång mellan nivån $2p_{10}$ och nivån $5d_5$, en mycket skarp gulgrön spektrallinje.

År **1983** ändrades definitionen av en meter till att avse $1/299\,792\,458$:te del av ljushastigheten i vakuum.

Utbildning och kunskapsprov

För att kunna tillsättas som **lantmätare och justerare** fordrades att sökanden i Generallantmäterikontoret offentligen förhördes i ämnena geometri, trigonometri, stereometri och aritmetik. Sökanden skulle äga så stora kunskaper i dessa ämnen som erfordrades för att kunna utöva lantmåteri och justering i alla dess delar.

Dessutom skulle sökande förhöras om alla gällande författningar som rörde lantmåteri och justering.

Förordnande som justerare i länen utfärdades av överdirektören för lantmåteriet och justeringsverket.

Justerare för stapelstäderna, som ej var lantmätare, skulle äga fullständig kännedom om arbetet med justering. För att utröna detta skulle sökanden examineras i generallantmäterikontoret och godkännas av överingenjören innan han erhöll justerareförordnande. (1827)

Vid tillrådandet av justerarebefattningen skulle justeraren inför KB avlägga **tro-, huldhets- och tjänstemannaed** innan någon justering fick företas. Han skulle dessutom lyda och efterkomma allt vad överdirektören på ämbetets vägnar bjöd och befallde i vad avsåg justerarebefattningen samt på egen bekostnad anskaffa erforderlig utrustning. (1827)

Till **justerare för brännvinsbränningsredskap** kunde Konungens Befallningshavande i länen utse någon magistratsperson, i den händelse det saknades närboende lantmätare eller justerare. (1835)

För **justerare av provningsinstrument** fanns inget krav på någon föregående examen. Till sådant uppdrag skulle utses skickliga personer.

Krönare av varukärl kunde tillförordnas av konungens befallningshavande och i vissa fall även av städernas magistrater. Krönare skulle inför förste lantmätaren i länet visat sig äga nödig skrivkunskap och säker kännedom om krönarens skyldigheter och rättigheter.

Justerarens utrustning

Den som förordnades till justerare måste själv anskaffa all den utrustning som behövdes för att utföra sysslan. Likare för mått, mål och vikt fick han däremot låna under den tid han var i tjänst. Därefter skulle dessa återlämnas och justeraren var skyldig att betala ersättning om likarna hade förstörts eller förkommit.

Den utrustning som justerare skulle förse sig med enligt 1737 års anvisningar kostade 60 daler silvermynt.

Här är en förteckning och kostnadsberäkning över de instrument och likare som en justerare i landsorten bedömdes behöva på **1830-talet**

	Banco	
	R:d	sk
Vågbalanser		
En större balans utan skålar, för justering av vikter om 10 Lispund och därunder	50	-
En mindre d:o med mässingsskålar, till markvikters justering	30	-
En balans för lodvikters justerande	20	-
Viktlödjor och lod		
En större viktsats av järn, bestående av en lödja på 10 Lispund, 1 st d:o på 4, 1 st d:o på 3, 1 st d:o på 2, 2 st d:o på 1 lispund viktualievikt, tillsammans 21 lispund à 1 1/3 riksdaler pundet	28	-
En sats markvikter av metall, nämligen 1 st lödja på 10 skålpund, 1 st d:o på 5, 1 st d:o på 4, 1 st d:o på 3, 1 st d:o på 2, 2 st d:o på 1 skålpund viktualievikt, tillsammans 26 pund à 40 sk skålpundet	21	32
En sats lodvikter av metall, nämligen 1 pjäs på 16 lod, 1 st d:o på 8, 1 st på 4, 1 st på 2, 1 st på 1 lod, 1 st på 1/2, 1 st på 1/4, och 2 st på 1/8 lod	3	-
En ordinär sats ort- och kornvikter av metall för justerande av loyerings- och probervikter, bestående av en pjäs på 50 ort, 1 st d:o på 30, 2 st på 10, 1 st på 5, 1 st på 3, och 2:ne på 1 ort; 1 pjäs på 50 korn, 1 på 30, 2:ne på 10, 1 på 5, 1 på 3 och 2:ne viktpjäser på 1 korn; sammanräknat 1,1110 mark, fördelad i 16 pjäser av 12 olika storlekar	5	-
Stålstämplor		
2:ne satser eller 18 större numror à 32 sk stycket	12	-
2:ne d:o eller 18 st mindre d:o à 28 sk	10	24
2:ne d:o eller 18 st små d:o à 24 sk	9	-
6 st större och mindre namnstämplor, vardera med 3:ne bokstäver, således 18 bokstäver à 32 sk	12	-
2:ne större kronor à 1 rdr 32 sk	3	16
2:ne mindre d:o à 1 rdr 16 sk	2	32
2:ne små d:o à 1 rdr	2	-
Brännjärn		
2:ne satser eller 18 st brännjärn för numror à 32 sk	12	-
1 sats eller 7 st d:o för bråksiffror à 1 rdr	7	-
3:ne brännjärn för kronor, 2:ne för namn och 2:ne för årtal, tillsammans 7 pjäser à 1 rdr st	7	-

Koniska kopparmått		
1 st halvankaremått	15	-
1 st kannemått	5	-
1 st 1/2 kanna eller stopsmått	3	-
1 st 1/4 d:o eller halvstopsmått	2	-
1 st 1/8 d:o eller kvartersmått	1	24
1 st 1/16 d:o eller halvkvartersmått	1	-
1 st 1/32 d:o eller jumfrumått (ort)		40
1 st 1/64 d:o eller halvjumfrumått		32
Diverse		
1 st måttstock av mässing för runda, bukiga och jämntjocka kärl, 48-kannstunnnan samt åmen och därtill hörande fördelningar, ävensom för kubiska målkärlens dimensioner och för vanliga längdmåtten	12	-
1 st stängcirkel	10	-
Summa	286	8

Enligt **1855** års instruktion för justerare av mått och vikter skulle justeraren själv förse sig med en fullständig sats av likare och modeller, vågar, brännjärn, stämplor och andra instrument som behövdes för att förrätta justering. Överdirektören vid lantmäteriet bestämde antalet och beskaffenheten av de likare och övriga instrument som justeraren skulle vara försedd med.

De likare och instrument som erfordrades enligt 1855 års instruktion beräknades komma att kosta **1.005 riksdaler** och **55 öre riksmünt**.

I lantmäteristyrelsens cirkulär nr 13 år **1866** anges att justeraren skall inneha åtminstone följande likare och instrument:

1. En likare för längdmåttet, förfärdigad av mässing och utvisande dels två fot, indelade i tum och de yttersta tummen i linjer, samt dels de invändiga dimensionerna å alla kubiska målkärl.
2. En lantmäterihandskala av mässing.
3. En större handcirkel med fina spetsar av stål.
4. Tre av stål förfärdigade vinkelhakar, där benen skulle vara i det närmaste 2 och 4 tum, 4 och 8 tum respektive 1 fot och 1 fot 7 tum. Vinkelhakarna skulle användas för undersökning av invändiga hörn, sidor och botten av målkärl för torra varor.
5. En måttstock av mässing för undersökning av alla kubiska målkärns inre dimensioner.
6. En måttstock för undersökning av kolläster och koltunnor, tillverkad av något hårt träslag och på båda ändplanen försedd med sko eller beslag av hård metall. Längden skulle med beslagen inräknade vara 10 fot 8 tum. Denna måttstock behövde inte anskaffas av justerare, inom vilkens distrikt det inte fanns bruk, bergverk eller annat ställe där träkol vanligen avlämnades.
7. Fyra röjstockar, tillverkade av något hårt träslag med sko eller beslag på det nedre ändplanet, och utvisande dimensionerna för runda, bukiga kärn å 5, 3, 2 och 1 kubikfots samt 5 kannors rymd runda, bukiga kärn å 48, 24, 12 och 6 kannors rymd runda, jämntjocka kärn å 5, 3, 2 och 1 kubikfots samt 5 kannors rymd runda, jämntjocka kärn å 48, 24, 12 och 6 kannors rymd.
8. En röjstock, tillverkad av något hårt träslag med sko eller beslag på det nedre ändplanet och utvisande dimensionerna på hummer- och ostronträd.

9. En av trä tillverkad modell av ett målkärl à 5 kubikfot med galler.
10. En sats likare och modellmått à 1 kubikfot, 5, 2 och 1 kannor samt 50, 20, 10, 5, 2 och 1 kubiktum, tillverkade av koppar och invändigt förtennade.
11. Ett cylindriskt modellmått à 50 kubiktum, tillverkat av förtennt järnbleck
12. En justeringspall av trä med ställskruvar.
13. En sats likare och modellvikter à 1 center samt 50, 20, 10, 5, 2 och 1 skålpund, i konisk form och tillverkade järn samt svarvade och slipade.
14. En sats likare och modellvikter à 10, 5, 2 och 1 skålpund, i cylindrisk form och tillverkade av mässing.
15. En sats likare och modellvikter à 50, 20, 10, 5, 2 och 1 ort, i cylindriskform, tillverkade av mässing samt förgyllda.
16. En sats modeller till postvikter à 3 och 1½ ort, tillverkade av mässing. Behövde endast anskaffas av justerare som fått Kungl. Maj:ts tillstånd att justera postvikter.
17. En sats likare och modellvikter à 50, 20, 10, 5, 2 och 1 korn tillverkade av silver och om möjligt rektangulär form.
18. En sats remedivikter à 40, 4, 0.5, 0.2, 0.1 och 0.05 korn, tillverkade av silver och om möjligt i rektangulär form.
19. En våg, kallad ortvåg, avsedd för undersökning av vikter à 1 till och med 50 ort men även kornvikter. Till vågen hörde stativ, lyftverk, vattenpass och ställskruvar samt en låda för vågen och alla ort, korn och remedivikter mm.
20. En skålpundsvåg för undersökning av vikter à 1, 2, 5 och 10 skålpund
21. En centervåg för undersökning av vikter från och med 20 skålpund till och med 2 center.
22. En sats mindre brännjärn av omkring 2 linjers höjd och innehållande kronomärke, siffrorna 0-8, bokstäverna K och T samt en namnstämpel med begynnelsebokstäverna på justerarens samtliga för och efternamn. För justerare av kolläster och koltunnor behövdes brännjärn med orden "Höjd" och "Bredd" samt för dem som justerade röststockar, brännjärn med L, Bd, bd, D och d.
23. En sats större brännjärn av omkring 5 linjers höjd med kronomärke och siffrorna 0-8, bokstäverna K och F. För justerare av kolmått även bokstäverna KL och KT.
24. En sats mindre stålstämplar av omkring 0,25 linjers höjd, innehållande, förutom kronomärke, siffror och namnstämpel även bokstäverna K och O.
25. En sats större stålstämplar av omkring 1 linjes höjd, innehållande förutom kronomärke, siffror och namnstämpel, även bokstäverna C, F, K och T samt skålpundstecknet.
26. Nödiga vattenpass, hyvlar, sparrhorn, städ, skruvstäd, hammare, stöpslevar, raspar, filar, mejslar och borstar.

Ett exempel på en justerares utrustning kan man få av den förteckning över likare och övriga justeringsinstrument som avvitringslantmätaren **Lars Ruuth** insänt till lantmäterikontoret i Norrbotten år **1876**. Ruuth var justerare i Norrbottens andra och tredje distrikt.

1. En likare för längdmåttet af mässing, kontrollerad och befunnen riktig den 16 mars 1874
2. En Landtmäteri-handskala, af mässing
3. En större handcirkel
4. Tre vinkelhakar af stål
5. En mätstock för de kubiska målkärlens undersökning, af mässing
6. En d:o för undersökning af kolläster och koltunnor

7. Fyra røjstockar för undersökning af förvarings- och transportkärl
9. En modell till målkärl på 5 kubikfot med galler
10. En sats likaremått, i konisk form, kontrollerade och riktige befunne den 16 Mars 1874
11. Ett modellmått å 50 kubiktum, i cylindrisk form
12. En justeringspall
13. En sats likare-vigter i konisk form, den 16 Mars 1874 kontrollerade och befunne riktige
14. En sats likare-skålpunds-vigter, i cylindrisk form, d:o
15. En sats likare-ortvigter, d:o
17. En sats likare-kornvigter, d:o
18. En sats remeskii-vigter
19. En ortvåg
20. En skålpundsvåg
21. En centervåg
- 22 a) En sats mindre brännjärn
- 23 a) En d:o större d:o
24. En d:o mindre stålstämplar (med undantag af stämpeln K)
25. En d:o större d:o

1879 – Justeringsstyrelsen

Justeringsstyrelsen övertog de likare och andra justeringsredskap som tidigare funnit i Generallantmäterikontoret. I fortsättningen var det staten som tillhandahöll alla likare som justerarna behövde för sitt arbete.

Hos **justeringskontrollörerna** skulle finnas

1. Ett metermått av mässing med termometrar, med delstreck för varje decimeter, den sista decimetern indelad i centimeter och den sista centimetern indelad i millimeter.
2. En sats rymdmått för våta varor, nämligen 5, 2 och 1 liter, 5, 2 och 1 deciliter samt 5 centiliter. Tillverkade av koppar eller mässing och försedda med en planslipad glasskiva.
3. En sats vikter, varav två på 2 kilogram och en på varje i förordningen om mått och vikt upptagen valör från och med 1 kilogram till och med 1 milligram. Vikter under 1 gram skulle vara tillverkade av platina och de övriga av mässing.

Hos varje **justerare** skulle finnas

1. Ett metermått av mässing, inrättat som streckmått, med enahanda indelning som motsvarande kontrollikare.
2. En sats rymdmått för våta varor, ett å varje i förordningen om mått och vikt upptagen valör, samt
3. En sats vikter, en å varje i förordningen upptagen valör från och med 50 till och med kilogram, av järn, därunder till och med 1 gram av mässing och samt de mindre av platina.

Tider för kontroll och justering

I lagar och förordningar reglerades hur ofta redskap för mått, mål och vikt skulle justeras. Det fanns också bestämmelser om vid vilka tider justeraren skulle vara tillgänglig för att ta emot gods för justering. I vissa fall kunde han kallas till justering på annan ort än bostadsorten.

Exempel från Stockholm 1798

För att få en bättre spridning av justerarens arbete hade man i **Stockholms stad år 1798** bestämt vilka månader som olika yrkeskategorier skulle låta verkställa den föreskrivna justeringen.

Januari:	Slaktare, fiskköpare och järnkrämare
Februari:	Bryggare, bagare, destillatorer, brännvinsbrännare och ättikebryggare
Mars:	Viktualiehandlare, mjöl- och spannmålshandlare samt mjölnare
April:	De som ha hand om stadens publika vikter, målkärl och mätare-tunnor. Dessutom trädgårdsmästare
Maj:	Juvelerare och kryddkrämare
Juni:	Grosshandlare, guld- och silverarbetare samt gulddragare
Juli:	Socketbruksidkare, sockerbagare, tobaksfabrikörer och snus-handlare
Oktober:	Kopparslagare, tenngjutare, garvare, karduanmakare och läder-handlare
November:	Linkrämare, repslagare samt de som innehade silkes-, garn- och fröbodas

Man hade skyldighet att lämna in sina redskap så tidigt att justeraren kunde hinna med att expediera dem innan månadens slut.

I **augusti** och **september** skulle kronans vikter och målkärl överses och justeras vid magasinier och brännerier. Vid dessa tillfällen kunde även arbetshusen m fl. få sina redskap justerade.

Buktiga och cylindriska målkärl, tumstockar, alnmått, besman och säckar kunde lämnas in till justeraren alla söckendagar under året. (1798)

Runda måltunnor på skepp och fartyg borde överses varannan månad så länge seglationen pågick (1739)

Enligt 1855 års bestämmelser skulle varje år justeras de redskap för mål och vikt som användes i kronans magasinier, vid handeln i öppna bodar och vid in- och urlastning på fartyg. Längdredskap behövde däremot endast justeras var femte år.

Justerare hade skyldighet att andra söckendagen i varje månad förrätta justering och även slutföra allt det arbete som lämnats in till honom senast kl 10 samma dag. Justering skulle utföras så fort det gick och i den ordning som godset hade lämnats in.

För det inlämnade materialet ansvarade justeraren i åtta dagar efter den tid som bestämts för godsets avhämtande. Om han behövde förvara det under längre tid skulle ägare betala skälig magasinshyra.

Justering förrättades i allmänhet i justerarens bostad eller på annat ställe inom distriktet som justeraren kungjort.

Justerare ålåg att föra journal över utförda arbeten.

1879 års instruktion innehöll i stort sett samma bestämmelser som gällt från 1855. Vikter skulle justeras vart tredje år och längdmåtten vart femte.

Justerarens ansvar

I äldre tider utdömdes stränga straff för den som förfalskade mått och vikt. Ännu strängare var straffet för den justerare som avsiktligt förfalskade eller medverkade till förfalskning av mätredskap. För svårare förseelser kunde påföljden bli dödsstraff, för mindre förseelser böter och att mista rättigheten att utöva yrket.

"Falskar then Mått eller Wigt, som är förordnad att them rätta och märka; miste lifwet.

Warder annar man tillwunnen att hafwa satt Kronones märke å Mått eller Wigt; miste äran och böte hundrade daler.

Ändrar någon krönt Mått eller Wigt, och thet sålunda falskar, ware ock ärelös, och böte femtijo daler." (Handelsbalken 8 kap 3 §)

Dödsstraff fick dock inte utdömas

- Om kröning skett av tunnekärl som sedermera befunnits oriktigt (antingen till form eller innehåll, eller i bägge dessa avseenden), åtminstone inte om förseelsen befanns leda sitt ursprung från ovarsamhet eller vårdslöshet. I sådana fall dömes till böter, som var lika stora som varans värde. Böterna skulle delas mellan kronan och beslagaren (1751)
- Om annan person fått låna justerarens brännjärn och därmed krönt "vanmåttige" eller till dimensionen felaktiga kärl. Justeraren skulle i sådana fall själv få ansvara som för eget justeringsfel. Dessutom skulle han mista sin justeringsrätt (1806).
- Om undermåliga fiskekärl blivit godkända och krönta av "Tunnemärkare" eller hamnfogde och felaktigheten härleder från ovarsamhet. I sådana fall bötades för vårdslöshet med 20 daler jämte skadans upprättande (1766).
- Om "mindermåliga" kolmått blivit krönta skulle den som märkt dessa böta 80 marker. Angivare fick en tredjedel och resten gick till Hospitalet (1649).

I 1752 års bestämmelser stadgades att *"Den mätare, som emot förordningen med oriktighet i mål och mätning beträdes, skall stå för en påle uti halsjärn, med en skovel i hand, en timma att skämmas, och för samma påle slita trettio par spö, samt arbeta två eller tre år vid kronans fästning."*

Här är några fler exempel på de ansvarsbestämmelser mm som gällde för justerare.

1739

"Sist är vår nådige vilje att här i Stockholm och de större städerna ärligen, men i de mindre och vid marknadsplatser, när marknad hålles, därefter rannsakas skall, om någon oriktighet eller missbruk emot denne vår förordning förelöper, och skola även däremellan krono- och bergsbetjante, fiskalerna och uppsyningsmännen på landet och i städerna, var å sin ort, flitigt efterspana och hos domaren angiva de förbrytelser som emot denna vår förordning ske, och saken emot den brottlige utföra, vilket om någon uppsåtligen försummar eller nedtystar, bör den vara sin tjänst förlustig."

1799

Justerare som bevisligen verkställt kröning utan att sätta ut sitt namn, skulle jämte laga ansvar förklaras justeringsrättigheten förlustig.

Justerare som uraktlåtit att vid kröning av varukärl anbringa stämplarna på kimmarnas fogningar, så att fyra kimmor i varje kärl blivit märkta, böte 24 skilling för varje kärl.

Försummar justare att insända avtryck av sin namnstämpel till Kungl. Lantmäterikontoret, eller att sedermera varje år ånyo insända avtryck därav, eller att inom medlet av mars vart tredje år insända vederbörligen upprättade, underskrivna och bevitnade inventarieförteckningar över innehavande likare och övriga justeringsinstrument - eller försummar han att inom mitten av mars varje år insända de föreskrivna justeringsjournalerna, då skall han böta 3 riksdaler 16 skilling, och därest sådant inte har någon verkan, genom ännu allvarsammare utvägar till sin skyldighet förpliktigas.

Uraktlåter justare att, när justeringsuppdrag är avslutat, lämna riktig räkning, hålla redig likvid och ordentligen kvittera vad som uppbäres, ersätte han de därigenom tilläventyrs uppkommande rättegångskostnader och böte 8 1/3 riksdaler.

1855

Underlåter justerare eller krönare att före den 24 januari varje år insända förteckning över likare och andra instrumenter samt avtryck av namnstämplor till provinslantmäterikontoret, skall den felande plikta från 5 till 25 riksdaler, beroende på målets beskaffenhet.

Tredskas justerare eller krönare i fullgörande av sina skyldigheter, trots att han blivit fälld till böter och viten, vare han från sin befattning skild till dess han redogjort för sig.

Underlåter han att förse sig med föreskrivna likare och justeringsinstrument, må hans förordnande kunna återkallas.

Till böter från 5 till 50 riksdaler, med suspension på viss tid eller tjänstens förlust kunde allt efter omständigheterna dömas för bl.a.

- om justerare underlåtit att föra justeringsjournal eller fört den på oriktigt sätt, stämplat justeringsgods som ej bort godkännas,
- utsatt justeringstecken på icke föreskrivet sätt,
- lånat ut justeringsstämplor,
- låtit obehörig person begagna stämplorna,
- fordrat högre arvode än som är bestämt i taxan,
- om förste lantmätaren begagnar provinskontorets likare till annat än kontrolljustering eller lånat ut dem "till eho det vara mä",

Böter och viten "*gånge till tveskiftes emellan åklagare och Generallandtmäterikontoret*"

En var, som mått och vikt vid handel, uppbörd eller leverering nyttjar, skall, om de icke äro i föreskriven ordning justerade, då de befinnes oriktiga, ansvara enl. 8 kap handelsbanken, sålunda att, om oriktigheten ej var honom veterlig, det i 1 § bestämda ansvar skall äga rum, men i annat fall den bestraffning påfölja, som i nämnde kap. är för utnyttjande av falskt mått eller vikt stadgat, ersätte ock, i bägge fallen, all den skada som genom oriktigheten kan ha skett, skolande ingen, som i handel och rörelse nyttjar mått och vikter, kunna förvägra Polis- och kronobetjänt att i öppet magasin eller salubod, eller vid in- och utlastning å fartyg, jämförelse och kontroll i berörda avseende när som helst anställa.

Den som vid kronans förrådshus eller vid allmänna verk och inrättningar hava vård om mått och vikter, vilka där begagnas, åligge vid ansvar som för tjänstefel, att för deras omjustering i rätt tid vidtaga åtgärd.

Taxa för justering

För sitt arbete med justering av redskap ägde justeraren rätt att ta betalt enligt fastställd taxa. Som exempel återges här nedan **1756 års taxa** för justering av mått och vikt.

1:o Om Rymde-Mål	Koppar-mynt		Banco	
	Dal	Öre	Skill	R:st
1 Fyrkantig Mätare-Tunna	2	-	5	4
1 d:o Spann	1	16	4	-
1 d:o Halfspann	1	8	3	4
1 d:o Fjerding	1	-	2	8
1 d:o Kappa	-	16	1	4
1 d:o Halfkappa	-	12	1	-
1 Rund Mätare-Tunna tillika med afskärningsomkostnaden	3	-	8	-
1 d:o Spann	2	8	6	-
1 d:o Halfspann	1	24	4	8
1 d:o Fjerding	1	8	3	4
1 Kanna af Tenn, Bleck, Koppar eller Trä	-	12	1	-
1 Stop, Halfstop, Qwarter, half Qwarter och Ort af hwad ämne det wara må	-	3	-	3
1 Tranfat, Äm och Fat à 60 Kann. rymd	-	18	1	6
1 Tunna à 48 Kannor	-	15	1	3
1 Half-äm eller Half-fat à 30 Kannor	-	12	1	-
1 Ankare à 15 Kannor	-	9	-	9
1 Half-ankare à 7½ Kanna	-	6	-	6
1 Kalfså à 28 Kannor	1	-	2	8
2:o Längde-Mått				
1 Aln af Jern, Mässing eller Trä med Mässings-Naglar	-	24	2	-
1 Aln af Trä utan Mässings-Naglar	-	12	1	-
1 Stång af Trä, 3 Alnar	-	24	2	-
3:o Wigter				
1 Bessman, då Ägaren ej tillägger Bly	3	-	8	-
1 Bessman med tillagt Bly af Ägaren	1	-	5	4
1 Insats Wigt à 1/4, 1/2 el 1 Skålp.	2	-	5	4
1 d:o à 2 eller 4 Skålp.	3	-	8	-
1 Metall-Klumpwigt à 1 Skålp.	-	24	2	-
1 d:o à 1/2, 1/4 eller 1/8 Skålp.	-	12	1	-
1 d:o à 1/8, 1/4, 1/2, 1 och 2 Lod	-	6	-	6
1 Lödja af Tackjern à 1 Skålp. till och med en 19 Skålpunds Lödja	-	24	2	-
1 Dito Dito à 1 Lisp. till och med 4 Lisp:s Lödja	2	-	5	4
1 Dito Dito à 5 till 10 eller 12 Lisp:s Lödja	4	-	10	8

Stockholm i Råd-Kammaren den 30 November 1756

ADOLFH FRIEDRICH

Arvodesbeloppen i 1756 års taxa anges i daler och öre kopparmynt. I tabellen på föregående sida har värdena omräknats till 1830-talets myntenhet. 1 Daler svarar därvid mot 2 2/3 skilling, 1 öre mot 1 runstycke, 18 Daler mot 1 Riksdaler och 12 öre mot 1 skilling banco.

Justerarräkning kunde överklagas hos Konungens Befallningshavande i länet inom 6 månader från delfaendet. Besvär över Konungens Befallningshavandes utslag kunde anföras i Kungl. Kammarkollegium.

För utsökning av justerarvode som inte godvilligt erlades, kunde man anlita Konungens Befallninghavande, som var skyldig att genast lämna nödig handräckning för utmätning.

Den taxa för den varukärlekskröning som enligt **1775 års bestämmelser** fastställdes av landshövdingarna, borde vara billig, men dock på sätt avpassad, att krönaren därmed kunde anse sig belåten, så att han inte genom avlöningens otillräcklighet frestades att vårdslösa sitt uppdrag.

Här är några prisexempel ur **1855 års taxa**

Arvode för justering av

1 mätstock å 1 fot, med indelning i tum, och en tum i linjer	4 sk
1 mätstock å 2 fot, på hela längden indelad i tum och linjer	24 sk
1 mätstock å 5 fot, på hela längden indelad i fot, tum och linjer	1 rdr 12 sk
3 lantmäteriskalor på en diopterlinjal eller på en s.k. handskala	16 sk
1 mätkedja å 50 fot med lika många länkar	8 sk
1 mätkedja å 100 fot och med 100 länkar	12 sk
1 kärl å 5 kubikfot, med tillhörande galler	32 sk
1 rund koltunna, utan skyldighet för justeraren att verkställa någon ändring	12 sk
1 kärl å 10 kannor, i konisk form	16 sk
Alla kärl under 1 kanna, i konisk form, för varje	6 sk
1 vikt av järn å mera än 1 center	24 sk
1 vikt av järn å 20, 10, 5, 2 eller 1 skålpund	8 sk
1 vikts begjutning med bly eller borthuggning därav på gammal vikt, när den väger mera än 20 skålpund	3 sk
För undersökning med vatten av förvarings- eller transportkärl å till och med 1 kubikfots rymd	2 sk 6 rst
För undersökning med röjstock, utan avseende på rymden, för varje kärl	2 sk
För 1 bro- och decimalvåg å vilken storlek som helst	32 sk
1 besman å 40 skålpund, som justeraren avväger och upphugger	24 sk
1 besman å 10 eller 5 skålpund, som justeraren avväger och upphugger	12 sk

Om godkännande icke äger rum, betale ägaren halvt justeringsarvode.

När justering skett, vare justerare och krönare berättigade att fullt utbetomma stadgad ersättning, samt att kvarhålla godset om betalning ej erlägges.

Brännvinspannor

Från år **1812** hörde till justerarnas arbetsuppgifter att mäta brännvinspannor. För den fabriksmässiga tillverkningen av sprit betalades skatt efter den använda pannans rymd. För de hemman som ägde rätt till husbehovsbränning utgick skatt efter hemmantalet.

Från år 1855 beräknades skatten i stället efter tillverkningens storlek och utgick från början med 16 skilling banco per kanna. Efter denna tid upphörde behovet att som tidigare bestämma brännvinspannornas rymd. År 1879 höjdes skatten till en krona per kanna.

En annan arbetsuppgift var att justera brännvinsprovare, dvs. instrument för att fastställa alkoholhalten.

Principen för en brännvinspanna är, som alla husbehovsbrännare känner till, att en panna med mäsk placeras över en uppvärmningsanordning. Den nästan förångade spriten leds från pannans lock in genom ett rör som kyls av kallt vatten. Spriten kondenseras och samlas upp i ett mottagarkärl.

Enligt en Kungl. Förordning om brännvinsbränningsrättigheten, daterad den 19 juni 1835, indelades redskapen i sju klasser:

Första klassen - Enkel redskap:

Hit räknades panna som eldades med ved och var försedd med fast eller löst bröst, (alt hatt eller stängselskiva och ångrör), samt avkylningsredskap. Inget ångrör fick i diameter hålla över åtta tum.

Andra klassen - Enkel redskap med mäskvärmare:

Mäskvärmare fick ha vilken form som helst men fick inte innehålla mer än en femtedel utöver pannans rymd. Den fick användas endast för att uppvärma tillmäskningen med hjälp av ångan från pannan.

Tredje klassen - Enkel redskap med enkel recifactor:

Enkel recifactor med klarkula eller klarblåsa var en apparat som innehöll ett enda tomt rum och där ångorna omkokades för att utfalla som sprit eller brännvin, utan att apparaten berördes av eld eller ånga.

Fjärde klassen - Enkel redskap med dubbel recifactor:

Med dubbel recifactor förstogs en sådan apparat där ångorna omkokas i flera rum för att utfalla som sprit eller brännvin utan att apparaten vidrördes av eld eller ånga.

Femte klassen - Enkel redskap med mäskvärmare och enkel recifactor.

Sjätte klassen - Enkel redskap med mäskvärmare och dubbel recifactor.

Sjunde klassen - Den så kallade dubbla Pistoriska apparaten, varmed förstogs två pannor, så förenade att ånga går ur den ena i den andra, och till vilka är applicerade dubbel eller enkel recifactor och mäskvärmare.

För att utröna brännarens pannrymd användes vatten eller annat flytande ämne som fylldes på till översta kant eller till läckande bredd. Det fanns detaljerade regler för hur man skulle förfara med pannhattar, luckor, och avtappningsrör mm.

Vid stämplantet av brännvinsbränningsredskap skulle stämplarna anbringas på pannans hals eller översta del. På övriga redskap skulle stämplingen sättas där den blev väl synlig utan att skada redskapen.

Justerarens namninitialer och uppmättningsåret stämplades på såväl brännvinspanna som på hatt eller stängselskova, lösa pannbröst, recicatorer och mäskevärmare. Dessutom angavs redskapens uträknade kannrymd.

För att stämplarna inte skulle genombryta kopparredskapen borde järn eller hårt trä hållas inuti och emot de ställen där stämpeln påslogs.

På brännvinspannor av tacktjärn skulle, vid ansvar för bruksägaren, pannrymden utsättas i pannans övre kant tillsammans med årtalet och brukets stämpel.

För justering av brännvinsbränningsredskap betalades år 1835 1/2 skilling kannrummet, och dessutom full resekostnad för nödiga justerarresor. I arvodet inbegreps lösen för Mättnings- och stämplingsbetyget, som dessutom inte behövde skrivas ut på stämplat papper.

Om justerare beträddes med att felaktigt ha stämplat en brännvinspanna dömdes han att förlora tjänsten eller att avstängas på längre eller kortare tid, beroende på domarens prövning om förseelsen härrört av uppsåt eller av större eller mindre vårdslöshet (1835)

Brännvinsprovningssinstrument

För att bestämma alkoholhalten vid tillverkningen av brännvin användes särskilda provningsinstrument. Instrumenten var försedda med en skala som visade alkoholhalten i volymsprocent. Graderingen på skalan gällde vid normaltemperaturen 15 ° C. Vid annan temperatur korrigerades avläsningen med hjälp av tabell.

I justerarnas uppgifter ingick att justera både brännvinsprovare och termometrar. Det fanns (1826) ingen lärokurs eller examen föreskriven för dem som utsågs att justera provningsinstrument. Det ålåg därför överdirektören för lantmäteriet och justeringsverket att utse och förordna skickliga personer till justerare för provningsinstrument, utan avseende på föregående examen.

Justering av brännvinsprovare och termometrar var inte så allmänt förekommande. Alla justerare kunde därför inte skaffa sig den utrustning och kunskap som behövdes. Det blev i stället några få specialister som ägnade sig åt detta. År 1859 fanns tre justerare i Stockholm och en i Härnösand.

Likare för brännvinsprovare med tillhörande termometrar skulle för jämförelse finnas i Kungl. Vetenskapsakademien, i General-Landtmäteri Contoret och å Stockholms Rådhus (1826)

Genom landshövdingarnas försorg skulle likare för justering av provningsinstrument överlämnas till dem som av överdirektören vid lantmäteriet konstituerades att verkställa sådan justering. Vid justerarens avgång skulle likarna återlämnas och skadestånd uttagas om de blivit försämrade eller förstörda.

Vanliga instrument för mått, mål och vikt skulle undergå årlig besiktning. Någon sådan besiktning av brännvinsprovare ansågs varken behövlig eller lämplig eftersom instrumenten inte var underkastade någon synnerlig slitning eller nötning som vikterna, eller hoptorkning eller utsvällning som mälkärlen.

Vid justering av brännvinsprovare och därtill hörande termometrar, skulle på skalorna genom påslagning, etsning eller skrivning, utsättas kronomärke, årtal och justerarens namn och även glasrörens vikt beräknad i ort och korn (1/100 och 1/10000 mark) till noggrannheten av 1/10 korn. (1827).

På grund av svårigheten att erhålla någorlunda felfria glasrör kunde någon fullkomlig noggrannhet inte åstadkommas. Det var därför tillåtet att justera och kröna brännvinsprovare vilkas missvisning vid 49 procent (som svarade emot 6 grader efter den vanliga brännvinsprovaren) icke uppgick till 1/4 procentgrad. Vid någon av de övriga procentgraderna fick missvisningen uppgå till 1/2 procentgrad. Termometrar fick justeras så att felet vid 15 graders värme icke uppgick till 1/2 grad och vid någon av de övriga graderna emellan fryspunkten och 30 värmegrader icke översteg 1/2 grad.

1827 års taxa för justering av provningsinstrument var

För vanliga brännvinsprovare	12 skilling
För därtill hörande termometrar (om de blev godkända och justerade)	20 skilling
För undersökning som ledde till att provaren måste kasseras	6 skilling
För att utröna att en termometer befann sig i kassaktionstillstånd	12 skilling

Om någon begärde att noggrannheten i provningsinstrumentens visning måtte sträckas längre än i vanliga fall eller att provningsredskapen skulle uppta fler grader än vanligt, så kunde man komma överens med om högre arvode, dock högst dubbelt emot ovanstående taxa (1827).

Samma ansvar som i 1739 års förordning fanns stadgat för oriktig justering av mått, mål och vikt gällde även i frågor om felaktig justering av provningsinstrument. (1826)

Brännvinslagstiftningen

Lagstiftningen har under århundradena syftat till att dels ge staten inkomster och dels att minska ett alltför utbrett missbruk av alkohol.

Under 1600-talet ägde envar rätt att mot erläggande av tillverkningsavgift bränna brännvin till husbehov. Tillverkning av brännvin till avsalu var däremot förbehållet medlemmarna i bryggarämbetet.

Under nödåren på Karl XI:s tid försökte man hindra eller begränsa brännvinsbrännandet och år 1718 utfärdades sedan förbud mot all husbehovsbränning. År 1731 lättade man på förbudet och tillät ägare av i mantal satt jord bränna brännvin till husbehov mot erläggande av viss årlig avgift till Kronan. I Stockholm överläts tillverkningen åt bryggarämbetet. I övriga stapel- och större uppstäder skulle landshövding och magistrat fastställa brännvinspannornas antal och vilka brännerier som fick upplåtas till några av borgerskapet.

År 1747 tilläts alla hemmansägare på landet att bränna för eget behov mot en konsumtionsskatt som utgick efter gårdarnas storlek, oberoende av om bränning ägde rum eller ej. I städerna (utom Stockholm, Karlskrona och Göteborg) ägde de invånare som brukade minst två tunnland jord rätt att under vissa tider bränna för husbehov.

År 1756 utfärdades på grund av hungersnöden förbud mot all brännvinsbränning. År 1760 frigavs husbehovsbränningen och även bränningen för avsalu.

Efter 1771 års svåra missväxt förbjöd Gustav III bränning av potatis och spannmål.

År 1775 förklarades brännvinsbränningen vara kronans uteslutande privilegium. Försöket med kronobränning blev mindre lyckat, bl.a. på grund av omfattande lönnbränning, och år 1779 upplät kronan brännvinsdestilleringen i Stockholm på arrende. I övriga städer fortgick kronobrännerierna fram till år

1787 då de avskaffades och bränneriprivilegiet utarrenderades till enskilda. Husbehovsbränning medgavs samtidigt på vissa villkor och fick snabbt en omfattande utbredning.

År 1800 stadgades att brännvinsbränningen på landet skulle vara bunden vid jorden. I städerna skulle endast viss kvantitet spannmål få användas.

År 1809 fick alla på landet bosatta personer rätt att mot särskild avgift bränna och sälja brännvin. I städerna tillkom samma rätt både husägare och hyresgäster. Detta gav upphov till en mycket stark ökning av brännvinskonsumtionen. På 1830-talet fanns ända till 170.000 tillverkningsställen för brännvin och man beräknade förbrukningen till 30 à 40 liter per person om året.

Det omfattande spritmissbruket ledde senare till att Peter Wieselgren kom att bli en förgrundsgestalt inom nykterhetsrörelsen och ledare i kampen för att avskaffa husbehovsbränningen.

1812 infördes en konsumtionsskatt à 12 skilling för varje person som inte uttryckligen avsåg bruket av brännvin. Denna skatt upphävdes dock redan 1815.

Till 1853 års riksdag ingavs mer än 800 böneskrifter som syftade till att främja nykterheten. 1854 lämnades förslag till ny tillverknings- och försäljningsslag. Bondeståndet avlog förslaget med 64 röster mot 15. Ola Månsson från Skåne anförde bl.a. att det är bondeståndet som motarbetat, icke brännvinsfloden utan den lag som skulle göra denna flod mindre farlig. *"Och är det så vi bort bevaka den fattiga arbetarklassens väl, då vi icke bävat tillbaka för bibehållandet av en lag, som tillskapat krog i nästan varje stuga, fylleri med därav följande brott och fyllt fängelserna med uslingar, vilka, sedan de förstört sig själva och kastat de sina såsom tiggare på kommunerna, skola inom fängelsemurarna framsläpa en eländig, för staten likväl i alla avseenden betungande tillvaro?"*

A. Sandberg i prästeståndet hade vid överläggningen om tillverkningslagen anført bl.a. att den nya författningen borde börja med en bestämd och öppen förklaring att brännvinsbränning i stort och smått är en riksolycka. Tillverkningen borde ske genom ganska små enkla pannor, med i förväg betald skatt och endast några få veckor om året *"till dess tillverkningen åter kunde instängas inom apotekens laboratorier, därifrån den aldrig bort utsläppas."*

År 1855 kom nya förordningar om tillverkning och försäljning av brännvin. Husbehovsbränning förbjöds och brännvin fick endast tillverkas dels i större brännerier med en kapacitet om 300-1000 kannor per dygn, och dels i mindre brännerier med enkelredskap och pannor som rymde 12-20 kannor. Rätt att driva större brännerier tillkom alla som var berättigade att driva fabriksrörelse eller som ägde i mantal satt jord. För rätt till mindre brännerier förutsattes endast innehav av jordegendom. Tillverkningen sattes under statlig kontroll och belades med hög skatt. Tillverkningstiden inskränktes till 15 oktober till 15 december. År 1867 hade tillverkningstiden utökats till sju månader (1 okt. - 1 maj). Detta medförde att antalet brännerier minskade.

Som segrare stod alltså de män som stridit för en noggrant kontrollerad fabriksbränning med beskattning av både tillverkning och förbrukning. Av husbehovsbränningens försvarare framställdes dessa som ingenting annat än skrymtare, som för åtkommande av den vinst som var att påräkna av en fabriksbränning som var befriad från konkurrensen från småpannor, *"tagit på sig nykterhetens mask och nu betjäna sig av den för att kunna genomdriva sina egennyttiga avsikter."*

Krönare

Justerare kunde anförtro en del av sina arbetsuppgifter till s.k. **krönare**. Det gällde bl.a. justering av förvarings- och transportkärl på lastageplatser, fiskelägen och tjärubrännerier mm, som låg långt bort från justerarens bostadsort eller om han inte själv hann med att utföra sådana justeringar.

Krönare utsågs bland väl kända män som var bosatta nära de ställen där de behövdes. De skulle inför förste lantmätaren ha visat att de ägde nödig skrivkunskap och säker kännedom om krönares skyldigheter och rättigheter, enligt gällande författningar.

I stad antogs krönare av magistraten och på landet av Konungens befallningshavande. Innan de trädde i tjänst skulle de avlägga vanlig tjänsteed.

Det ålåg justerare att lämna krönare eller s.k. varukärlskrönare nödig undervisning om bruket av de måttstockar som nyttjades vid undersökning och kröning av laggkärl. Han skulle även tillsammans kronobetjäningen utöva tillsyn och kontroll i avseende på den kröning av laggkärl, som blivit oexaminerade personer anförtrodd (1739).

Krönare skulle själv anskaffa erforderliga likare, stämplade av generallantmäterikontoret, samt brännjärn.

Enligt 1866 års bestämmelser skulle Krönare vara försedd med

1. Fyra röststockar, varav 2 st för **runda-bukiga** kärl samt 2 st för **runda-jämntjocka** kärl om 5, 3, 2 och 1 och 5 kannors rymd, respektive 48, 24, 12 och 6 kannors rymd.
2. En röststock, tillverkad av något hårt träslag med sko eller beslag på det nedre ändplanet och utvisande dimensionerna på hummer- och ostronträd.
3. En sats likaremått å 1 kubikfot, 5, 2 och 1 kannor samt 50, 20 och 10 kubiktum, tillverkade av förtennt koppar och av konisk form.
4. En sats mindre brännjärn av omkring 2 linjers höjd och innehållande kronomärke, siffrorna 0-8, bokstäverna K och T samt namnstämpel, bestående av begynnelsebokstäverna till krönarens samtliga för- och efternamn.
5. En sats större brännjärn av omkring 5 linjers höjd och innehållande kronomärke, siffror, namnstämpel samt bokstäverna K och F.

Krönaren skulle noga tillse att de varukärl som skulle krönas var tillverkade av väl torkat virke och att kimmarna i kärlden gjordes jämna och släta.

Krönarebefattningen avskaffades år **1878**

Här nedan är exempel på stämplarna för några av de krönare som verkade i Norrbotten på 1860-talet

IDE

Johan Dahlbäck, Blåsmark, Piteå

JFD

J. Fr. Danielsson, hemmansägare i Långnäs i Piteå

NH

N. H. Fäldt, Haparanda

BLB

Hans Harlin, Harads

HH

Bror Lindberg, Byske

Jöns Nilsson
JW

Jöns Nilsson, Bredåker

OFN

O. F. Nyström, Ålvsbyn

NSQ

Nils Sandqvist, Rosvik

ISIS

I Stenudd

Justeraredistrikt

Verksamhetsområdet för de tidigaste justerarna på 1600- och i början av 1700-talet var hela riket. Även när lantmäteriet tog över ansvaret för justeringsväsendet år 1735 fanns ingen uppdelning i justeraredistrikt. Allmänheten kunde fritt vända sig till den justare de ville anlita.

Först från år 1785 kom länen att indelas i distrikt. År 1855 fastställdes antalet distrikt till 92 och år 1866 utökades det till 93

När Justeringsstyrelsen övertog verksamheten indelades riket i 53 justeringsdistrikt och 9 kontrollörsdistrikt.

Justeraredistriktens omfattning

Vid bestämmande av justerardistriktens omfattning hade man att ta hänsyn till "*varje ords särskilda beskaffenhet och även till invånarnas bekvämlighet*" (1827).

Vid distriktsindelningen för justering av brännvinspannor skulle man ta hänsyn till "*närbelägenheten för justerarens hemvist*" (1835).

En bild av landets indelning i justerardistrikt får man av utdraget ur 1859 års "*Matrikel öfver civile embets- och tjenstemän i Riket*". Se sidan 69

Är justerare berättigad att verkställa justering åt personer, boende utom hans distrikt?

Hade en justerare ensamrätt till all justering inom sitt distrikt eller kunde sökanden anlita den justerare som han själv ville?

Carl Philip Asker (pseudonym för Viktor Dahlgren) har i sin bok "*Bidrag till Svenska Lantmäteriets Historia*" återgett några fall från 1860-70-talen som berör denna fråga.

Kommissionslantmätaren Per Gustaf Hogner, som var justerare i Stockholms läns andra distrikt, hade öppnat justerarverkstad inne i Stockholms stad. Justerarna i Stockholms stads norra och södra distrikt, Viktor Dahlgren och Adolf Fredrik Hoffman, anförde klagomål hos Överståthållarämbetet över att Hogner utförde justering även åt personer som bodde inom själva staden och därigenom drog till sig en del av de inkomster som de hade påräknat för sina justerarbefattningar.

Överståthållarämbetet fann att de anförda klagomålen inte kunde föranleda någon åtgärd. Ärendet överklagades hos Kungl. Maj:t som meddelade beslut den 8 juni 1866 med innebörd att det inte fanns skäl att fästa något avseende vid de underdåniga besvären.

Kungl. Maj:ts motivering var att en justering som verkställdes av en behörig person på en ort även gällde inom alla andra orter i riket och hänvisade till Kungl. Maj:ts stadga om mått och vikt av den 10 november 1855.

Inte heller kunde distriktsindelningen enligt 1864 års lantmäteriinstruktion anses innefatta inskränkning för den som sökte justering att anlita den justerare som han önskade, oavsett inom vilket justerardistrikt som han var bosatt.

En helt motsatt bedömning gjorde Lantmäteristyrelsen i ett fall år 1871 då kommissionslantmätaren W. Widén, som blivit konstituerad till justerare i Kalmar läns första justeringsdistrikt, anmälde att justeraren i länets andra distrikt, kommissionslantmätaren Bror Erland Dryselius, verkställt justering åt personer som var bosatta inom Widéns distrikt.

Lantmäteristyrelsen skrev till Dryselius och förbjöd honom att förrätta justering av mått eller vikter utom hans distrikt vid vite av 50 riksdaler riksmünt för varje gång han överträdde förbudet.

Styrelsen skrev vidare till bl.a. Konungens Befallningshavande och till länets Förste lantmätare med uppmaning att avfordra Dryselius hans justeringsjournal för år 1870 och där i marginalen märka ut alla sådana justeringssökande som veterligen bodde inom Widéns distrikt.

I skrivelsen till KB anhölls att styrelsens beslut måtte göras känt för vederbörande justeringssökande samt för magistrater, stads- och landsfiskaler samt kronobetjäningen för att överträdelser av styrelsens beslut skulle kunna beivras.

Dryselius anförde underdåniga besvär och åberopade det ovan nämna beslutet av Kungl. Maj:t från år 1866.

Lantmäteristyrelsen yttrade sig över Dryselius besvär och anförde bl.a. att Kungl. Maj:ts utslag år 1866 var givet i ett enskilt mål och inte intaget i Svensk Författningssamling. Utslaget kunde därför inte anses innefatta ändring i de av styrelsen åberopade, allmänt gällande föreskrifterna.

Beträffande 1866 års Kungl. beslut anförde styrelsen att om styrelsen blivit i nåder hörd före utfärdandet av den ifrågavarande resolutionen, "så skulle styrelsen försökt anföra skäl för en annan utgång av målet ..." Dessa skäl var bl.a. att när Hogner fick sitt tillstånd hade han bott i Stockholms stad i omkring 20 år. Han hade opåtalat haft sin justerarverkstad där sedan han konstituerades år 1862. Hans verkstad kunde också möjligen sägas ligga inom det egentliga området för hans verksamhet eftersom det omfattade bl.a. Sollentuna och Danderyds häraden, inom vilkas gamla gränser låg en stor del av Stockholm inom broarna (Långholmen, Kungsholmen, Norrmalm, Ladugårdslandet och Djurgården).

Kungl. Maj:t avslog Dryselius besvär. De nytillsatta justerarna i Stockholms stad, kommissionslantmätarna Roberg och Backman, såg därför en möjlighet att än en gång pröva ärendet i Stockholm genom att besvara sig över att Hogner fortfarande gjorde intrång i deras rättigheter. Deras besvär blev dock ogillande av Kungl. Maj:t i november 1871.

Carl Philip Asker drar slutsatsen att av dessa båda motsägande prejudikat vinner man ingen annan upplysning än att **vad som är lagligt i Stockholm är olagligt i Kalmar**.

Lantmäteristyrelsen syntes inte nöja sig med Kungl. Maj:ts utslag med förbud för Dryselius att befatta sig med justering utom sitt distrikt. Man ville dessutom få reda på Dryselius görande och låtanden och var han för det mesta uppehöll sig.

Landshövdingeämbetet, som tidigare avgivit utlåtande i ärendet, antog att de begärda "ytterligare underrättelserna" skulle avse frågan om Dryselius i verkligheten bodde inom sitt område. Landshövdingeämbetet meddelar att samma förhållanden som tidigare gällde, nämligen att Dryselius var mantalsskriven och bodde i Oskarshamn men att hans familj bodde i Kalmar. Det syntes troligt att Dryselius vistades större delen av året i Kalmar, men bestämd visshet om detta kunde inte vinnas utan "en polisuppsikt, vilket naturligtvis inte kunde anbefallas".

Förste lantmätaren i Kalmar, Nils Lundgren, förklarade att han under de senare åren och under hela sin tid i Kalmar haft ganska litet beröring med Dryselius och därför saknade kunskap om hans företag och sysselsättningar. Lundgren kunde därför inte lämna någon bestämd uppgift om Dryselius tillbragt fler eller färre månader i Kalmar utöver den tid som han där betjänade allmänheten med justering. Visserligen hade förste lantmätaren "ibland kunnat märka att Dryselius passerat en gata, ett torg eller någon annan allmän plats i staden", men om han i mellantiden uppehållit sig i Kalmar eller på annan ort kände han inte till.

Däremot visste han att Dryselius sommaren 1868 flyttat från Gotland till Kalmar med sin familj, hustru och barn, som allt sedan dess varit boende i staden. Sedan Dryselius blev justerare i Kalmar län hade han haft ganska litet att göra som lantmätare och under denna ledighet från allmän tjänst syntes det vara tämligen tydligt att han för det mesta uppehållit sig hos hustru och barn i Kalmar. Förste lantmätaren hade, i likhet många andra, som sannolikt antagit att kommissionslantmätaren Dryselius haft sin egentliga och rätta hemvist i Kalmar, trots att varit skattskriften på annan ort.

Bakgrunden till misstänksamheten mot Dryselius kan vara ett utnämningsärendet året före som gått lantmäteristyrelsen emot. Styrelsens chef, Ludvig Berckhan Falkman, var känd för sin byråkratiska hänsynslöshet och godtycke. I vissa fall utnyttjade han sin makt för att tillfredsställa personlig hämndlystnad.

Bror Erland Dryselius blev lantmäteriauskultant år 1847, vice kommissionslantmätare år 1851 och kommissionslantmätare år 1858. År 1853 utnämndes han till ordinarie justerare i Kalmar stad och 1856 till justerare i Kalmar läns första distrikt som omfattade bl.a. Kalmar stad och Borgholm. Han begärde år 1862 avsked från befattningen inom första distriktet men återkom år 1868 som justerare i länets andra distrikt.

År 1869 framtog lantmäteristyrelsen honom förordnandet som justerare i andra distriktet eftersom han inte bosatt sig där. Lantmäteristyrelsens beslutet överklagades och upphävdes av Kungl. Maj:t i mars 1870.

När tjänsten som justerare i Kalmar läns första distrikt skulle tillsättas i februari 1870 var Dryselius en av sökandena. Han hade tidigare innehaft distriktet mellan åren 1856-62. Med anledning av att styrelsen året före framtagit honom hans förordnande som justerare i andra distriktet beslutade lantmäteristyrelsen att Dryselius inte var behörig att söka tjänsten och lämnade hans ansökan "*utan vidare avseende*".

Övriga sökande var kommissionslantmätarna W Widén i Jönköpings län och J F E Schuwert i Kalmar län samt lantmäteriauskultanten O Tengvall.

Lantmäteristyrelsen utnämnde Widén till tjänsten. Som villkor satte styrelsen att Widén skulle "*senast i början av nästkommande oktober månad bosätta sig samt därefter ha sin hemvist i Kalmar stad*". Därest Widén inte senast i slutet av oktober styrkt att han åtminstone i början av månaden ha bosatt sig i Kalmar, skulle han anses ha av sagt sig befattningen och "*konstitutorialt genast utfärdas för den i nämnda stad boende sökande Schuwert*".

I tidningen Kalmar kommenterade man utnämningen och skrev bl.a. att man lär visserligen vara van vid egendomliga resolutioner från den nämnda styrelsen (lantmäteristyrelsen) men den synes ändå inte ha uttömt sin förmåga att bereda allmänheten överraskningar. Vad som i detta fall först faller i ögonen är det villkorliga utnämmandet av en person till tjänsten och det samtidiga utnämmandet av en annan person till samma tjänst i ett slags "survivals" (rättighet till tjänst efter innehavarens död) Lantmäteristyrelsens förfarande synes i detta fall särskilt godtyckligt och vittnar om att styrelsen vid tillsättande av tjänster bestämmer sig efter grunder och omständigheter som inte kan utrönas av ansökningshandlingarna. Obegripligast synes, enligt tidningen Kalmar, vara att styrelsen ansett skäligt att anta en justerare från annan ort, då det fanns flera, inte bara kompetenta utan även mer meriterade sökanden som var bosatta inom distriktet och som till fullkomlig belåtenhet och utan anmärkning förut bestritt den ifrågasvarande tjänsten. Om ett sådant sätt att utnämna till tjänstebefattningar vunnit efterföljd, skulle köpslagan om tjänster lätt åter komma igång. Metoden är således absolut förkastlig, avslutar tidningen Kalmar.

Justeraredistrikt i Norrbotten

1736-1809

Norrbotten ingick under denna tid i Västerbottens län. Som justeraredistrikt kallades Norrbotten för Västerbotten 3.

1810-1855

Efter den nya länsindelningen var Norrbotten uppdelat i tre justeraredistrikt.

1856-1865

År 1855 utfärdade Överdirektören vid lantmäteriet en kungörelse angående justeraredistriktet i riket. Den tidigare distriktsindelningen ansågs icke motsvara sitt ändamål med hänsyn till de nya föreskrifterna angående justering av mått och vikt som trätt i kraft detta år. Alla stapelstäder samt Stockholm ägde dock rätt att avlöna egna justare.

Norrbottens läns fyra distrikt hade följande omfattning

Första distriktet	Stapelstaden Piteå, Piteå landsförsamling, Älvsby kapellag, Arvidsjaurs och Arjeplogs lappmarker
Andra distriktet	Stapelstaden Luleå, Nederluleå och Överluleå socknar samt Jokkmokks lappmark
Tredje distriktet	Kalix fögderi och Gällivare lappmark
Fjärde distriktet	Stapelstaden Haparanda med Torneå fögderi och Juckasjärvi samt Enontekis lappmarker

1866-1878

År 1866 fastställde Lantmäteristyrelsen vissa ändringar av justeraredistriktet i riket. För Norrbottens del innebar det ingen förändring av distriktets omfattning. Däremot fastställdes vilka orter som skulle vara justeringsställen. Det blev för

Första distriktet	Piteå stad
Andra distriktet	Luleå stad
Tredje distriktet	Töre by
Fjärde distriktet	Haparanda

Om giltig anledning förelåg kunde justeringsdistrikt, som gränsade till varandra, få förenas och innehas av en justare.

Styrelsen för Statens järnvägstrafik tilläts att oberoende av distriktsindelningen, anta justerare för den årliga justeringen av de vågar och vikter som begagnades för vägning av gods på trafikstationerna.

1879-1912

När ansvaret för justering av mått och vikt år 1879 överfördes till Kungl. Justeringsstyrelsen ändrades även rikets indelning i justeraredistrikt. Landet indelades i 53 distrikt, där Norrbotten bestod av distrikten nr 51-53 som omfattade nedanstående socknar och städer.

51	Piteå, Arvidsjaur och Arjeplogs socknar, Älvsby kapellag samt staden Piteå
52	Nederluleå, Överluleå, Råneå, Överkalix, Jockmocks och Gällivare socknar, den del av Nederkalix socken som var belägen väster om Törefjärden, Kvikkjokks kapellag samt staden Luleå
53	Nedertorneå, Karl Gustafs, Hietaniemi, Övertorneå, Korpilombolo, Pajala, Jukkasjärvi och Enontekis socknar, den del av Nederkalix socken som inte tillhörde distrikt 52 samt staden Haparanda

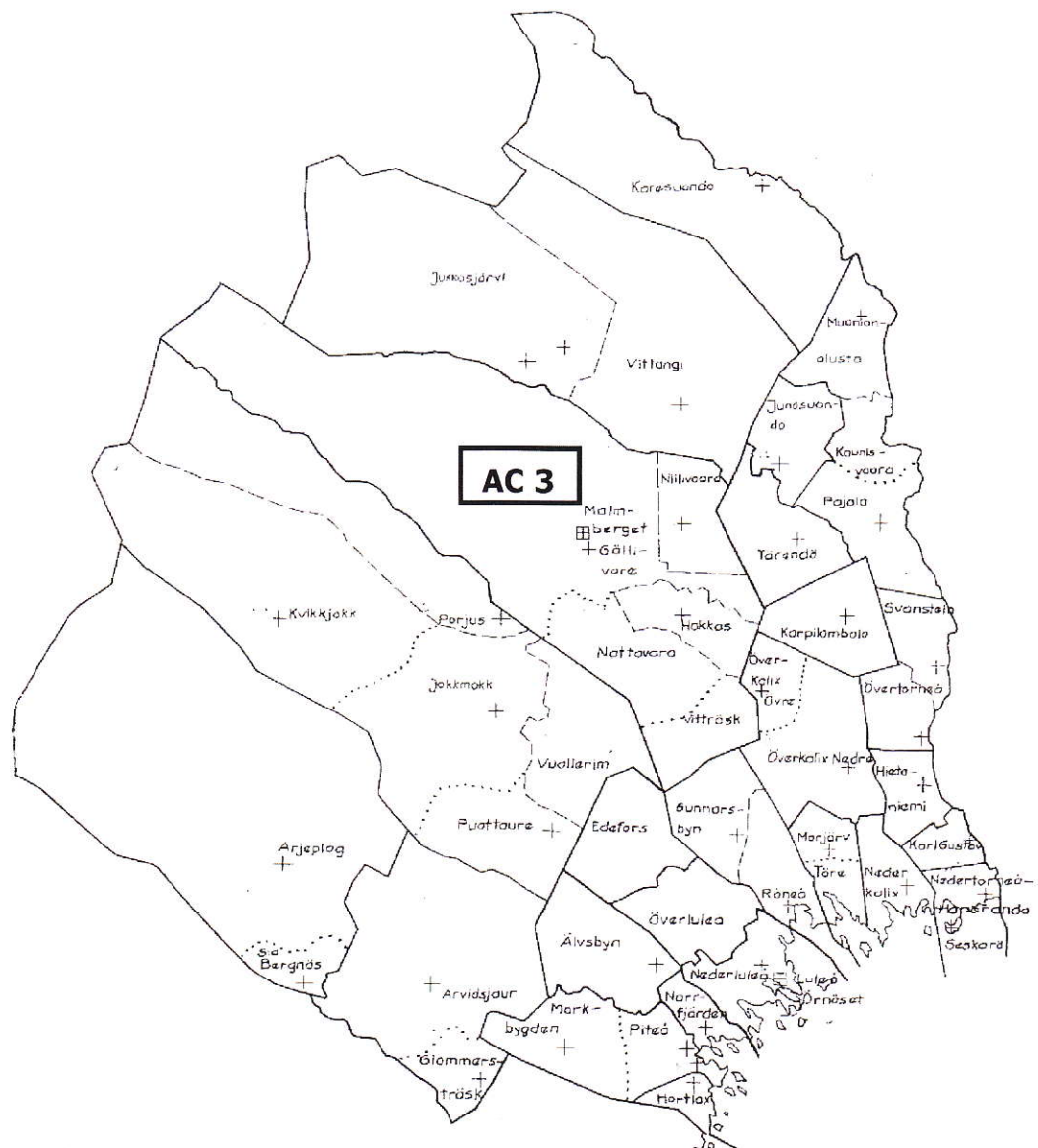
Distriktsindelning skulle tillämpas i den mån det blev möjligt genom den tidigare justerarens avgång.

Justerade redskap skulle hädanefter endast märkas med distriktets nummer och årtal, men inte med justerarens initialer.

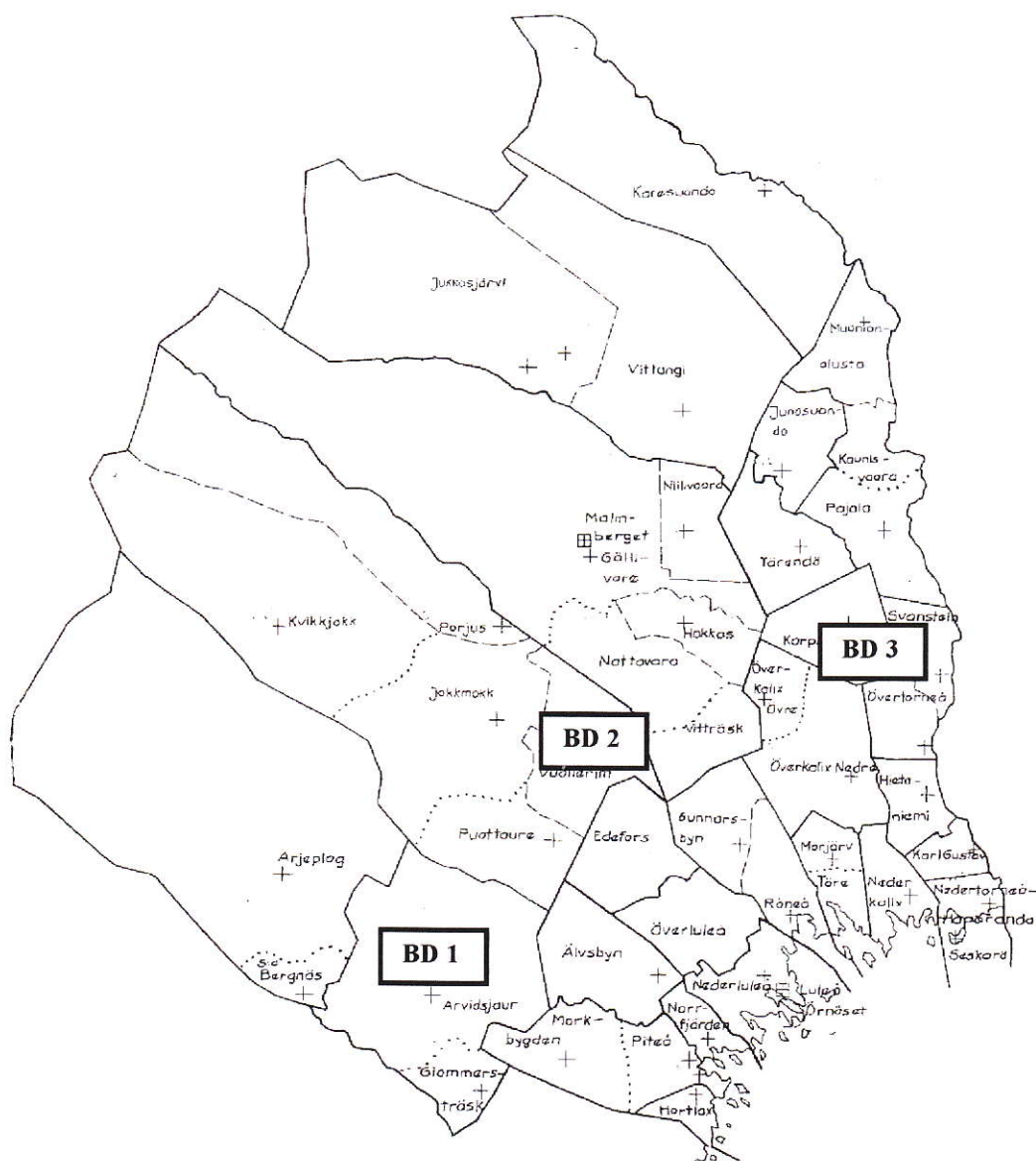
Detalj av mätkedja, krönt år 1875 vid General Landtmäteri Kontoret (GLK) av Erik Gustaf Liunggren (EGL)
Ur Lantmäterimuseets samlingar

1736 - 1809

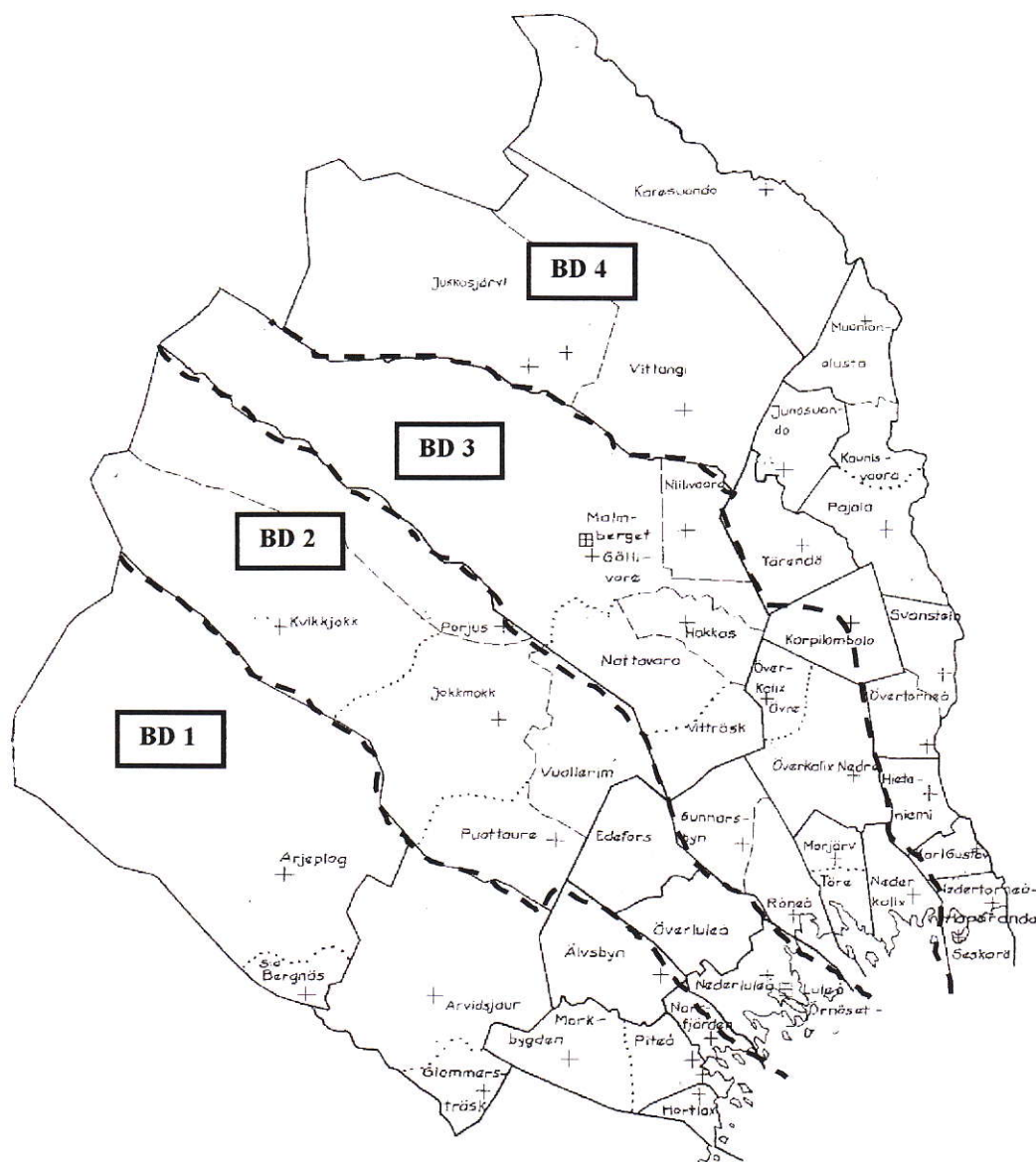
Esaias Hackzell	(1736-1762)
Fredrik Bodin	(1753-1768)
Olof Nicklas Clausén	(1757-1801)
Lars Wilhelm Clausén	(1801-1809)

1810 - 1855

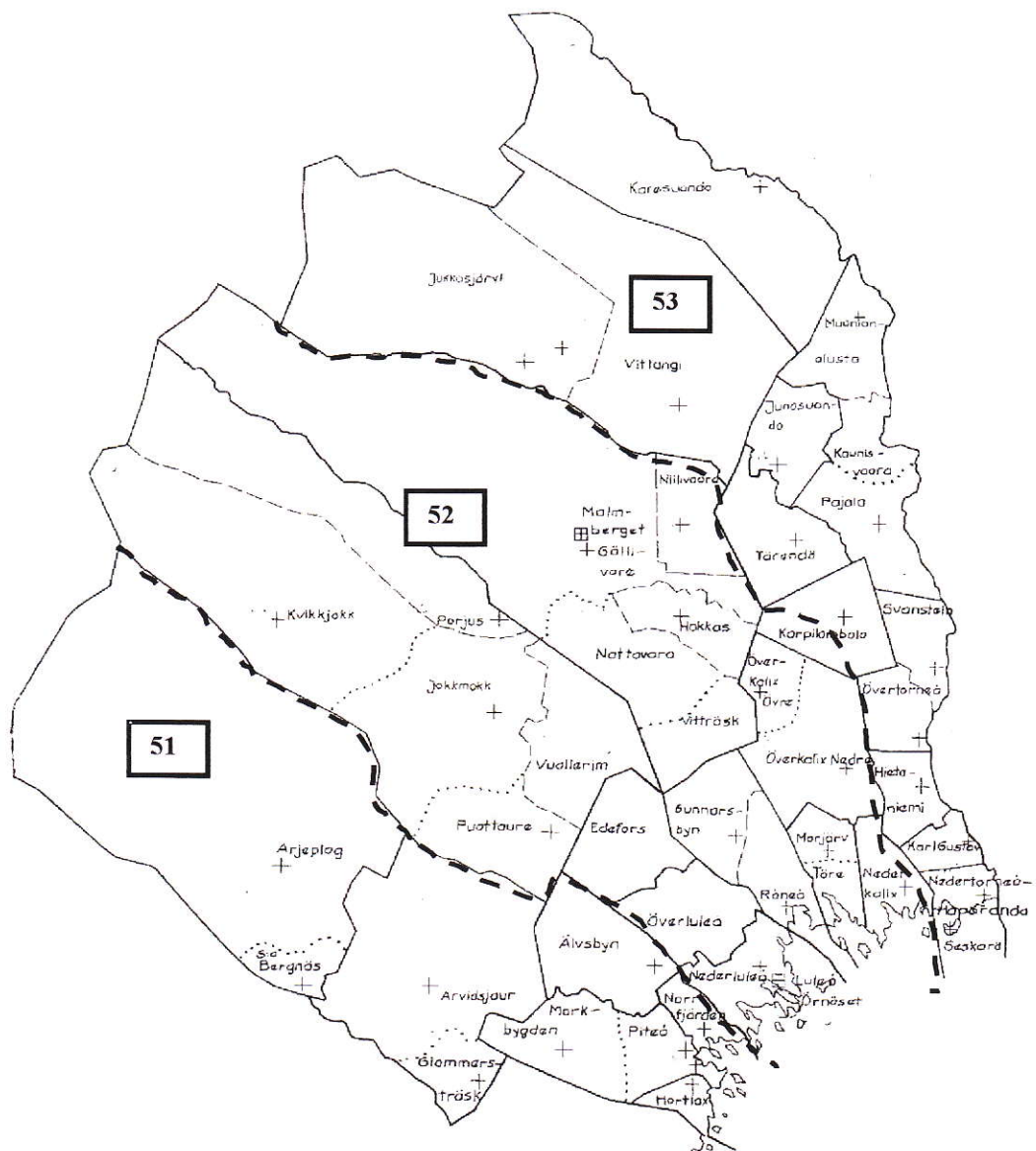
Distrikt nr 1	Distrikt nr 2	Distrikt nr 3
Lars Wilhelm Clausén (1810-1826)	Lars Wilhelm Clausén (1810-1825)	Lars Wilhelm Clausén (1810-1816)
Lars Petter Bergner (1810-1844)	Lars Petter Bergner (1810-1844)	Lars Petter Bergner (1810-1816)
Jonas Sivertsson	Nils Petter Bröms (1845-1856)	Jacob Vilhelm Hackzell (1816-1820)
Lundberg (1845-1856)		Hans Vilhelm Hackzell (1822-1850)
		Karl Henrik Burman (1851-1856)

1856 - 1878

Distrikt nr 1	Distrikt nr 2	Distrikt nr 3	Distrikt nr 4
Isac Wilhelm Lindfors (1856-1879)	Lars Ruuth (1856-1879)	Nils Petter Bröms (1856-1858) Lars Ruuth (1858-1879)	Karl Henrik Burman (1856-1861) Erik Pipon (1861-1875) Abraham Aurén (1875-1879)

1879 - 1912

Distrikt nr 51	Distrikt nr 52	Distrikt nr 53
Olof Johan Burman (1880-1888)	Lars Ruuth (1880-1894)	Abraham Aurén (1880-1895)
Erik Gustaf Huss (1888-1905)	Carl Hjalmar Alexander von Essen (1894-1904)	Gustaf Adolf Grape (1895-1912)
Carl Helmer Huss (1906-1910)	Carl Gustaf Wilhelm Zetterstedt (1904-1912)	
Carl Gustaf Wilhelm Zetterstedt (1910-1912)		

Justerare i Norrbotten 1736-1912

Namn	Åren	Stämpel	Distrikt	Städer
Abraham Aurén	1875-1878-	AA	4/1866	Haparanda
Abraham Aurén	-1879-1895	53	53/1879	Haparanda
Lars Petter Bergner	1810-1816	LPB	1-3/1810	Luleå
Lars Petter Bergner	1816-1825	LPB	1+2/1810	Luleå
Lars Petter Bergner	1825-1844	LPB	1+2/1810	Piteå+Luleå
Peter Edvard Bergner	1832	PEB	vik 1+2/1810	
Fredrik Bodin	1753-1768	FB	3/1736	
Nils Petter Bröms	1845-1856	NPB	2/1810	Luleå
Nils Petter Bröms	1856-1858	NPB	3/1855	
Karl Henrik Burman	1851-1856	KHB	3/1810	Haparanda
Karl Henrik Burman	1856-1861	KHB	4/1855	Haparanda
Olof Johan Burman	1879-1888	51	51/1879	Piteå
Olof Nicklas Clausén	1757-1784-	ONC	3/1736	Luleå
Olof Nicklas Clausén	-1785-1801	O/N/C	3/1736	Luleå
Lars Wilhelm Clausén	1801-1809	LWC	3/1736	Luleå
Lars Wilhelm Clausén	1810-1816	LWC	1-3/1810	Piteå
Lars Wilhelm Clausén	1816-1825	LWC	1+2/1810	Piteå
Carl Hjalmar Alexander von Essen	1894-1904	52	52/1879	Luleå
Carl Gustaf Grape	1895-1912	53	53/1879	Haparanda
Esaias Hackzell	1736-1762	EH	3/1736	Luleå
Jacob Vilhelm Hackzell	1816-1820	IVH	3/1810	
Hans Vilhelm Hackzell	1822-1850	HVH	3/1810	Haparanda
Carl Helmer Huss	1906-1910	51	51/1879	Piteå
Erik Gustaf Huss	1889-1905	51	51/1879	Piteå
Isac Wilhelm Lindfors	1856-1878	IWL (JWL)	1/1855	Piteå
Jonas Sivertsson Lundberg	1845-1856	I/S/L	1/1810	Piteå
Erik Pipon	1861-1875	EP	4/1855	Haparanda
Lars Ruuth	1856-1858	LR	2/1855	Luleå
Lars Ruuth	1858-1878-	LR	2+3/1855	Luleå
Lars Ruuth	-1879-1894	52	52/1879	Luleå
Carl Gustaf Wilhelm Zetterstedt	1904-1910	52	52/1879	Luleå
Carl Gustaf Wilhelm Zetterstedt	1910-1912	51, 52	51+52/1879	Luleå+Piteå

Åren 1736-1784 Behöriga enligt 1735 års förordning

Åren 1785-1878 Konstituerade av Generallantmäterikontoret

Åren 1879-1912 Konstituerade av Kungl. Justeringsstyrelsen

Distrikt: 1736 = AC3 (åren 1736-1809), 1810 = BD 1-3 (1810-1855), 1855 = BD 1-4 (1856-1878), 1866 = BD 1-4 (1866-1878), 1879 = 51-53 (1879-1912)

Biografier

över justerare i Norrbotten

Abraham Aurén, född 4 juli 1830 i Långsele socken, son till prosten i Sidensjö Henrik Per Aurén och Kristina Elisabet Sundberg. Student 1852. Lantmäterieexamen 1862. Vice kommissionslantmätare 1869. Förordnandet återtaget 1889. Utnämnd till justerare i BD 4/66 den 21 juni 1875 efter E. Pipon och för riksdistrikt 53 år 1880. Verkade som justerare till sin död 1895, och efterträddes då av C G Grape. Bodde i Haparanda. Gift med Margareta Johanna Holmqvist, f 1830, d 1894, förut gift med Ryske v. konsuln i Haparanda Lars Lindbäck. (735)
Stämpel: **AA 53**

Lars Peter Bergner, född den 26 oktober 1759, son till handlanden i Gävle Erik Bergner och Sara Greta Sehlberg. Lantmäterieexamen 1781. Uppgick samma år gränsen mellan Jämtland och Norge som vikarie för Johan Törnsten. E. ord lantmätare 1783. Förste lantmätare 1815. Styresman 1824-34. Avsked från lantmäteriet 1834 med pension. Justerare 1785 i Västerbottens län. Flyttade år 1799 till Råneå och fick troligen ta hand om den nordligaste delen av länet. Utnämndes den 1 maj 1810 till justerare i Torneå, Kalix och Råneå socknar. År 1816 fick gränssocknarna mot Finland bilda ett särskilt justeringsområde som innehades av J V Hackzell. När L W Clausén avled år 1825 övertog Bergner dennes område i länets södra del, och hade från den 11 juli 1825 ensam ansvaret för huvudparten av justeringen i länet. Innehade förordnande som justerare inom dubbeldistriktet från den 17 mars 1835 fram till 1845. Efterträddes som justerare av J Lundberg och N P Bröms. Bodde i Råneå. Död 1847. Gift 1785 med Anna Sofia Renmark, f 1766, d 1843. Tre söner lantmätare, dotter gift med lantmätaren Nils Peter Bröms. (770)
Stämpel: **LPB**

Peter Edvard Bergner, född i Råneå den 11 januari 1807 och son till lantmätaren Lars Peter Bergner. Lantmäterieexamen 1827, vice kommissionslantmätare 12 mars 1832. Förordnande under några månader 1832 som vikarierande justerare för sin far. Utnämndes till kommissionslantmätare 1837 och avled den 4 maj 1844. Arbetade vid avvittningen 1834-44. Kommissionslantmätare 1837. Bodde i Råneå. Gift 1834 med Helena Burman, f 1810 och dotter till Prosten i Råneå Olof Burman. (770)
Stämpel: **PEB**

Fredrik Bodin, född 1730, son till kronofogden i Västerbottens nedre fögderi Olof Bodin och Ottiliana Blomfeldt. Lantmäterieexamen 1749. Vikarie 1750 för G. Edman och 1751 för E. Hackzell. E ord. lantmätare i Västerbotten 1753 utan lön. Fullmakt 1757 med 200 dlr smt i lön. Död i Nederluleå 18 oktober 1768. Gift 1759 med Inga Katarina Lagerborg, dotter till öv.löjtn. Daniel Skragge, adl. Lagerborg.. (592)
Stämpel: **FB**

Nils Peter Bröms, född den 9 juli 1797 i Råneå, son till soldaten Elias Bröms och Lisa Greta Nilsson. Lantmäterieexamen 1823. Vice kommissionslantmätare 1825 och kommissionslantmätare 1832. Vid avvittningen 1841-61. Utnämnd till justerare i BD 2/16 den 22 mars 1845. Området hade blivit ledigt efter hans

svärfar L P Bergner. Slutade som justerare år 1858 och efterträddes av Lars Ruuth. Flyttade 1859 från Råneå till Nederkalix. Död 8 oktober 1861. Gift med Laurentia Petronella Bergner, f 1802 och dotter till Förste lantmätaren Lars Peter Bergner. Bröms upprättade 1852-53 sockenkarta och beskrivning över Råneå socken tillsammans med Lars Ruuth och J. E. Nyström. (772)

Stämpel: **NPB**

Karl Henrik Burman, f den 11 maj 1822, son till kronofogden i Kalix fögderi Erik Burman och Kristina Henrika Tornberg. Lantmäteriexamen 1844. Vice kommissionslantmätare 1848. Kommissionslantmätare 1852. Utänämnd 17 januari 1851 till justerare efter H V Hackzell i distriktet BD 3/16 omfattande Haparanda stad samt Carl Gustafs, Neder- och Övertorneå socknar. Arbetade som justerare fram till år 1861, då han efterträddes av E Pipon. Vid avvittringen 1862-71. Avsked 1882 med 600 kr pension. Död den 19 april 1886 i Nedertorneå. Gift 1:a 1847 med Aurora Gustava Bergenstråle, f 1816, d 1855 och dotter till major Gustaf Adolf Bergenstråle och Elisabet Margareta Govenius, 2:a med Elisabet Fredrika Engman från Uleåborg, d 1876 i Haparanda. Son: vice kommissionslantmätaren i Västerbotten Erik Gustaf Burman. (786).

Stämpel: **KHB**

Olof Johan Burman, f den 6 augusti 1817 i Övertorneå s:n. Son till prosten i Ragunda Olof Elias Burman och Anna Helena Furtenbach. Lantmäteriexamen 1840. Vid avvittringen 1842-44. Vice kommissionslantmätare 1844 och kommissionslantmätare 1849. Förordnad 1850 att vara delningslantmätare vid avvittringen med tillstånd att samtidigt tjänstgöra som kommissionslantmätare. Andre lantmätare i Västerbottens län 1866. Tillförordnades 20 april 1880 som justerare efter I W Lindfors i Norrbottens läns södra distrikt med riksnummer 51. Avsked från lantmäteriet 1886 med 1.600 kr i pension. Kvarstod som justerare till 11 augusti 1888, då han efterträddes av E G Huss. Bodde senare i Uppsala. Gift 1844 med Lovisa Desideria Vestermark, f 1820 och dotter till fältsekreteraren Karl Olof Vestermark och Maria Magdalena Nordlund. (600)

Stämpel: **51**

Lars Wilhelm Clausén, född 29 oktober 1771 i Piteå. Son till förste lantmätaren Olof Nicklas Clausén. Lantmäteriexamen 1793. Vice kommissionslantmätare 1800. Kommissionslantmätare 1803. Andre lantmätare 1821. Efterträdde den 8 juli 1801 sin far som justerare i Norrbottens södra del. Död 12 februari 1825. Justeringsdistriktet övertogs därefter av L P Bergner. Bodde i Håkansö. Gift 1:a med Anna Kristina Clausén, f 1768 i Piteå, d 1817, dotter till Nils Clausén och Anna Maria Sterner; 2:a år 1818 med Sara Bryggman, f 1769, d 1849. En dotter i första giftet, Johanna Maria, gift med avvittringslantmätaren Jonas Sivertsson Lundberg. (713)

Stämpel: **LWC**

Olof Nicklas Clausén, född den 19 juni 1732, son till löjtnanten vid Västerbottens regemente Nils Clausén och Brita Sundberg. Lantmäteriexamen 1752. E.ord. lantmätare 1753 utan lön. Fullmakt 1757. Ordinarie lantmätare 1782. Konstituerades den 11 januari 1785 till justerare i norra delen av dåvarande Västerbottens län. Överlät år 1801 uppdraget på sonen Lars Vilhelm Clausén. Förste lantmätare 1802, men sonen skötte sysslan fr. 1805. Död 11 juli 1813. Bodde i Håkansö, Piteå sn. Gift 1771 med Erika Johanna Magdalena Lang, f 1741, d 1803, dotter till prosten i Luleå Lars Lang och Elsa Margareta Hilleström. Son: andre lantmätaren Lars Vilhelm Clausén. "*År 1809 kunde intet uträttas i anseende till Ryssens vistande i landet*". (579)

Stämpel: **O/N/C**

Carl Hjalmar Alexander von Essen, född den 4 februari ? i Nederkalix socken. År 1877 underlöjtnant och sedermera löjtnant vid Norrbottens fältjägarer. Kapten 1894 och major 1902. Brandchef i Luleå under branden år 1887. Stadsfullmäktig i Luleå. Skeppsmätare i Luleå 1883. Utnämndes den 20 december 1894 till justerare i riksdistrikt 52 efter Lars Ruuth. Behöll justeringsuppdraget till sin död den 28 mars 1904 och efterträddes av C G W Zetterstedt.

Stämpel: **52**

Carl Gustaf Grape, född den 7 oktober 1857 i Nederkalix, son till majoren i armén, kommissions- och avvitringslantmätaren Johan Grape och Emilia Bergman. Student 1882. Lantmäteriexamen 1888. Vice kommissionslantmätare 1897. Kommissionslantmätare 1901. Utnämnd till justerare 4 juli 1895 för riksdistrikt 53 efter A Aurén och var i tjänst även efter 1912. Distriktslantmätare i Kalix distrikt 1909. Avgång med pension 1923. Död 23 november 1925. Gift 1903 med Britta Amanda Sundberg, f 1880. Karl Gustaf Grape var en mycket tillbakadragen man, högt skattad av befolkningen för sin noggrannhet och rättrådighet. För dem, som lärde känna honom närmare, framstod han som en fint kultiverad och sympatisk person. (740)

Stämpel: **53**

Esaias Hackzell, född 20 april 1707 och son till kronofogden i Luleå Martin Hackzell och Kristina Plantin. Bror till Matias Hackzell. Vikarie som lantmätare 1732 för S. Ryding i Östergötl. län. E.ord. lantmätare 1735 i Sthlms län, transport till Västerbottens län samma år. Ordinarie lantmätare 12 april 1744. Gjorde ismätningar på Bottniska viken. Justerare inom AC 3/66 (Norrbotten). Död i Nederluleå 21 januari 1762. Gift med Margareta Mellin. Flera av hans kartor finns på krigsarkivet, bl.a. karta öfver Västerbottens höfdingedöme av år 1743. (576)

Stämpel: **EH**

Hans Vilhelm Hackzell, född 8 februari 1789 i Övertorneå, son till Andre lantmätaren Jakob Vilhelm Hackzell i Luleå. Lantmäteriexamen 1811. Vice kommissionslantmätare 1816. Kommissionslantmätare 1819. Vid Ryska ägoutbytet 1821-24. Vid avvitringen 1834-37 och 1845-50. Häradsskrivare 1821. Utnämnd till justerare 3 oktober 1822 i "*de delar af Carl Gustafs samt Neder- och Öfver-Torneå socknar i berörda län som tillhör Svenska Kronan*". Distriktet hade tidigare innehafts av hans far. Avsade sig justeraruppdraget år 1850 då han blev kronofogde i Torneå fögderi. Efterträddes i justeraredistrikt BD 3/16 av C H Burman. Avsked som kronofogde 1855. När Karl XV som kronprins besökte Tornedalen blev Hackzell i kronprinsens närvaro av landshövdingen högtidligen dubbad till RVO. Avsked som lantmätare 1861. Död 7 maj 1870 i Övertorneå. Gift 1820 med Brita Katarina Grape, f 1795, d 1876 och dotter till kommissionslantmätaren Isak Grape. Son Isak Vilhelm Hackzell. (769)

Stämpel: **HVH**

Jacob Vilhelm Hackzell, född 11 oktober 1757 i Bygdeå socken. Son till Matias I. Hackzell och bror till Esaias Hackzell. Student 1782 i Åbo samt lantmäteriexamen samma år. Kommissionslantmätare 1783. Andre lantmätare 1815. Utnämnd till justerare 30 januari 1816 för gränssocknarna mot Finland. Justeraredistriktet var utbrutet ur L P Bergners stora nordliga område. Död 16 februari 1820 i Övertorneå. Justeraredistriktet BD 3/16 övertogs senare av sonen Hans Vilhelm Hackzell. Gift 1784 med sin svägerska Kristina Charlotta Löfving, f 1759, d 1847. Söner: Avvitringslantmätaren Hans Vilhelm Hackzell samt en son som kommissionslantmätare i Uleåborgs län. (712)

Stämpel: **IVH**

Carl Helmer Huss, f 1865 och son till Erik Gustaf Huss (se nedan). Student 1884. Karlberg 1885-86. Lantmäteriexamen 1890. Vice kommissionslantmätare 1899. Kapten vid Västerbottens regemente. Bodde på Sunnanå i Skellefteå socken. Gift 1895 med Lydia Bexelius, f 1874. Utnämnd 25 januari 1906 till justare i riksdistrikt nr 51, omfattande södra delen av Norrbottens län. Distriktet hade tidigare innehafts av hans far, Erik Gustaf Huss, som även var justerare i angränsande distrikt, nr 50, i Västerbotten. År 1910 övertogs distrikt 51 av C G W Zetterstedt. (649)

Stämpel: **51**

Erik Gustaf Huss, godsägare och kommissionslantmätare i Västerbottens län. Född 1830 och son till kyrkoherden i Fredrika Johan Axel Huss och Sara Maria Nordenström. Lantmäteriexamen 1851 och vice kommissionslantmätare 1856 samt kommissionslantmätare 1864. Avsked 1895 med 1.600 kr i pension. Bodde på egendom i Fällans by. Gift 1856 med Amalia Kjellerstedt, f 1833, d 1896. Utnämndes 1888 till justerare i riksdistrikt nr 51, omfattande södra delen av Norrbottens län. Han var även justerare i distrikt 50 i Västerbotten. Företrädare var O J Burman och distriktet övertogs 1906 av sonen Carl Helmer Huss. (615)

Stämpel: **51**

Isak Vilhelm Lindforss, född den 2 augusti 1826 i Piteå, som till inspektoren vid Långviks glasbruk Israel Lindforss och Karin Granlund. Lantmäteriexamen 1849. Vice kommissionslantmätare 1856. Vid avvittringen 1858-87. Kommissionslantmätare 1872. Avsked 1887 med 2.000 kr men kvarstod som kommissionslantmätare till 1898. Major vid Norrbottens fältjägarkår. RSO. Bodde i Piteå. Utnämnd 9 juni 1856 till justerare i Norrbottens södra distrikt, BD 1/55. Området hade tidigare innehafts av J Sivertsson Lundberg. Slutade som justerare 1879 och distriktet övertogs av O J Burman, nu med beteckningen riksdistrikt 51. Gift 1:a med Karin Lindgren, dotter till rådmannen i Piteå Anders Lindgren och Sofia Falk, 2:a med Sofia Bergmark, dotter till tulljaktuppsyningsmannen Oscar Tingwall och Brita Lovisa Wacklin. Verkställande direktör i Västerbottensbankens kontor i Piteå, sedan styrelseledamot. Död i Piteå 19 maj 1909, 82 år gammal. Son: majoren vid Norrb. fältjägarkår Carl Isak Lindforss, lantmäteriexamen 1893. (782)

Stämpel: **IWL**

Jonas Sivertsson Lundberg, f 16 september 1787 i Kinnebäcks by, Byske sn. Son till såginspektoren Sivert Lundberg. Examen 1810. Vice kommissionslantmätare 1819. Vid Ryska ägoutbytet 1821-24. Kommissionslantmätare 1823. Vid avvittringen 1838-54. Bodde i Håkansö by, Piteå sn. Utnämndes till justerare 23 mars 1845 i BD 1/16, "Luleå fögderi med Piteå stad". Död den 10 februari 1856. Gift 1817 på Olofdal med Johanna Maria Clausén, f 1797, d 1883 och dotter till Andre lantmätaren Lars Wilhelm Clausén. (771)

Stämpel: **IL**

Erik Pipon, född den 27 juli 1829, son till apotekaren i Torne, Gustaf Pipon och Eva Margareta Engelmanck. Lantmäteriexamen 1851. Vice kommissionslantmätare 1855 och kommissionslantmätare 1864. Utnämnd till justerare den 7 februari 1861 i distrikt BD 4/55 med Haparanda som huvudort. Distriktet hade tidigare innehafts av K H Burman och hans efterträdare blev A Aurén. Död 8 april 1875. Bodde i Haparanda. Ogift. (722)

Stämpel: **EP**

Lars Ruuth, född 19 mars 1816 i Rutvik i Nederluleå. Bondson. Lantmäterexamen 1841. Vid avvittringen 1842-80. Kommissionslantmätare 1853. Avsked från avvittringen 1880 med 2.000 kr pension, men kvarstod som kommissionslantmätare. Utnämnd till justerare i distrikt BD 2/55 den 2 juni 1856. Den 8 oktober 1858 erhöll han även distrikt BD 3/55 efter N P Bröms. Vid 1879 års reform sammanslogs huvuddelen av distrikten till riksdistrikt nr 52, och Ruuth erhöll konstitutorial på detta den 19 januari 1880. Död i Nederluleå 22 december 1894. Gift 1845 med Helena Vikberg, f 1825. Tre söner lantmätare. (773)

Stämpel: **LR**

Carl Gustaf Wilhelm Zetterstedt, född 9 juni 1869 i Jönköping och son till lektorn Johan Zetterstedt och Herta Zetterström. Underlöjtnant vid Smålands grenadjärkår 1889 och löjtnant vid Norrbottens regemente 1894, där han senare avancerade till kapten och major. Utnämndes till justerare 19 maj 1904 i riksdistrikt nr 52, som tidigare innehafts av C H A von Essen. År 1910 fick han även överta riksdistrikt nr 51 efter C H Huss. Kvarstod som justerare till utgången av 1913. Utnämndes 1917 till överstelöjtnant i armén och vid Hallands regemente 1918. Han innehade även kommunala uppdrag i Boden, bl.a. valnämndens ordförande i Överluleå 1913-14, och var 1898-1909 brandchef i Luleå, där han bidrog till att Luleå stad fick vattenledning, vilket högst avsevärt kom att underlätta släckningen av eldsvådor. Inte mindre än 90 brandposter ingick i systemet. Avsked som officer 1924 och avled i Eskilstuna den 4 maj 1936. Gift med Elsa Dahlberg, f 1879.

Stämpel: **51 52**

Ovanstående biografier är sammanställda med material från bl.a. "*Svenska lantmätare 1628-1900*" (Viktor Ekstrand), "*Svenska lantmätare del 2, 1900-1970*" (Sveriges lantmätareförening), "*Lantmåteri i Norrbotten*" (Föreningen Norrbottens lantmäterimuseum) och "*Svensk mått-, mål- och vikthistoria 1605-1889*" (Bruzelli, Carlestam).

Siffror inom parentes i slutet av biografier = nummer i Ekstrands och Sveriges lantmätareförenings förteckning över svenska lantmätare.

1859 års justerare

Utdrag ur
MATRIKEL
 öfver
CIVILE EMBETS- och TJENSTEMEN
 I RIKET
 år 1859

Civil-Departementet.

83

Distrikt.	Justerare	Född.	Första inträdet i statens tjenst.	Utnämnd till nu innehafvande embete eller tjenst.
Stockholms Stad.				
Norra distriktet.	Lo af Mått och Vigter. <i>Adolf Fredrik Hoffman</i> , Landtmäteri-Auskultant	1815	1834	1839 Nov. 1
Södra distriktet.	<i>Johan Fredrik Wallin</i> , Kom:s-Landtmätare.....	1798	1820	1838 Sept. 27
Upsala Län.				
Första distriktet: Upsala stad med Lagunda, Hagunda, Ulleråkers, Bälunge, Waksala och Rasbo härader.	<i>Bengt Henric Alstermark</i> , v. Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Statens i Stora Kopparbergs Län).....	1827	1849	1858 Okt. 8
Andra distriktet: Enköpings stad med Åsunda, Trögds, Bro och Håbo härader.	<i>Anshelm Lundahl</i> , v. Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Statens).....	1818	1840	1858 Okt. 8
Tredje distriktet: Norunda, Olands och Örbyhus härader.	<i>Carl Josef Grönvall</i> , Andre Landtmätare, (se Landtmäteri-Statens).....	1806	1826	1856 Juni 2
Stockholms Län.				
Första distriktet: Södertelje stad med Öknebo, Färentuna, Svartlösa och Sotholms härader samt Wermdö skeppslag.	<i>Theodor Ihrman</i> , Ph. M.	1818	1850	1857 Maj 10
Andra distriktet: Sigtuna och Waxholms städer med Erlinghundra, Långhundra, Semminghundra, Wallentuna och Sollen-tuna härader, äfvensom Danderyds och Åkers skeppslager.	<i>Herman Wallin</i> , Kom:s-Landtmätare, f. d. Fän-drik, (se Landtmäteri-Statens).....	1803	1824	1856 Nov. 10
Tredje distriktet: Öregrunds, Östhammars och Norrtelje städer med Frösåkers, Nordinghundra, Sjuhundra och Lyhundra härader samt Länna, Frötuna, Bro, Wätö, Wäddö och Häfverö skeppslager.	<i>Jonas Agathon Arnberg</i> , Andre Landtmätare, (se Landtmäteri-Statens).....	1804	1826	1856 Juni 2

Distrikt.		Född.	Första inträdet i statens tjenst.	Utnämnd till nu innehavande embete eller tjenst.
	Justerare af mått o. vigter. (Forts.)			
<i>Skaraborgs Län.</i>				
Första distriktet: Mariestads stad med Wadsbo härad.	<i>Johan Ferdinand Beckman</i> , v. Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1798	1827	1857 Sept. 28
Andra distriktet: Sköfde, Hjo och Falköpings städer med Kätkinds, Walla, Gudhems, Wilske, Frökinds och Wartofta härad.	<i>Nicolaus Wingård</i> , v. Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1815	1844	1858 Mars 8
Tredje distriktet: Skara och Lidköpings städer med Kinne, Kinneferdings, Skånings, Lasse, Barne, Wiste, Åse och Kållands härad.	<i>Johan Alfred Alin</i> , v. Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1829	1850	1858 Apr. 12
<i>Kronobergs Län.</i>				
Första distriktet: Wexjö stad med Kinnevalds, Norrvidinge och Allbo härad.	<i>Anders Petter Liedberg</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1817	1845	1856 Juni 2
Andra distriktet: Konga och Uppvidinge härad.	<i>Anders Joachim Westerdahl</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1799	1817	1856 Juni 2
Tredje distriktet: Sunnerbo härad.	<i>Alfred Emil Modée</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1822	1842	1849 Jan. 20
<i>Jönköpings Län.</i>				
Första distriktet: stapelstaden Jönköping och Grenna stad samt Tveta, Wista och Mo härad.	<i>Oskar Albin Nyander</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1811	1834	1856 Juni 2
Andra distriktet: Westbo, Östbo och Westra härad.	<i>Henric Wilhelm Andersson</i> , v. Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1821	1842	1856 Juni 2
Tredje distriktet: Eksjö stad med Östra härad, äfvensom Södra och Norra Wedbo härad.	<i>Anders Gustaf Wellerström</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1806	1827	1856 Juni 2
<i>Westmanlands Län.</i>				
Första distriktet: Westerås stad med Siende, Ytter-Tjurbo, Norrbo och Tuhundra härad, äfvensom Snäfringe härad med undantag af Munktorps socken.	<i>Carl Gustaf Adolf Ljungdahl</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1804	1827	1856 Juni 2

Civil-Departementet.

85

Distrikt.		Född.	Första inträdet i statens tjenst.	Utnämnd till nu innehafvande embete eller tjenst.	
Justerare af mått o. vigter. (Forts.)					
<i>Westmanlands Län.</i> (Forts.)					
Andra distriktet: Köpings och Arboga städer med Åkerbo och Skinskattebergs härad, äfvensom Munktorps socken i Suåfringe härad.	<i>Anders Gustaf Hillbom</i> , v. Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten).....	1817	1842	1856 Juni	2
Tredje distriktet: Norbergs och Wagnsbro härad.	<i>Isak Henrik Teofron Rubenius</i> , v. Kom:s-Landtmätare.....	1833	1853	1856 Juni	2
Fjerde distriktet: Sala stad med Öfver-Tjurbo, Simtuna, Thorstuna och Wåhla härad.	<i>Carl August Carlson</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten).....	1811	1831	1856 Juni	2
<i>Östergötlands Län.</i>					
Första distriktet: Linköpings stad med Åkerbo, Bankekiuds, Kinda, Walkebo, Hanekiuds och Gullbergs härad.	<i>Jakob Pontus Bagge</i> , Kapiten vid K. 1:a Lif-Grenadier-Reg., Landtmäteri-Auskultant	1807	1834	1856 Juni	2
Andra distriktet: Wadstena och Skenninge städer med Dals, Lysings, Göstrings, Ydre, Wifolka, Bobergs och Aska härad, äfvensom Godegårds och Tjällmo socknar af Finspånga län.	<i>Johan Jakob Fredrik Schött</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten).....	1824	1847	1856 Juni	2
Tredje distriktet: Hellestads, Regna, Skedevids, Risinge och Wånga socknar af Finspånga län; Memmings, Bråbo och Lösings härad samt de delar af Björkekiuds och Ostkiuds härad, som ligga norr om Bråviken.	<i>Carl Eric Öhrling</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten).....	1813	1835	1856 Juni	2
Fjerde distriktet: stapelstaden Norrköping.	<i>Robert Reinhold Bennet</i> , Stads-Ingeniör	1808	1826	1840 Juni	18
Femte distriktet: stapelstaden Söderköping med Hammarkinds och Skårkiuds härad, äfvensom de delar af Björkekiuds och Ostkiuds härad, hvilka ligga söder om Bråviken.	<i>Johan Gustaf Klein</i> , v. Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten).....	1829	1850	1856 Juni	2

Distrikt.		Född.	Första inträdet i statens tjenst.	Utnämnd till nu innehafvande embete eller tjenst.
Justerare af mått o. vigter. (Forts.)				
<i>Södermanlands Län.</i>				
Första distriktet: stapelstaden Nyköping med Trosa stad samt Hölebo, Rönö, Jönåkers, Willättinge och Oppunda härader.	<i>Adolf Ferdinand Helander</i> , Förste Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten).....	1820	1838	1858 Nov. 8
Andra distriktet: Eskilstuna och Thorshälla städer med Öster- och Wester-Rekarne härader.	<i>Anders Johan Hörnström</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1805	1827	1844 Aug. 14
Tredje distriktet: Stregnuäs och Mariefreds städer med Åkers, Selebo och Daga härader.	<i>Anders Gustaf Flodin</i> , v. Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten).....	1823	1853	1858 Okt. 8
<i>Elfsborgs Län.</i>				
Första distriktet: Wenersborgs stad med Sundals, Nordals, Walbo, Wäne, Fludre och Bjerke härader.	<i>Johan Anders Svedberg</i> , Förste Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1804	1823	1856 Juni 16
Andra distriktet: Åmåls stad med Tössbo och Wedbo härader.	<i>Hilmer Marin</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1811	1838	1856 Juni 16
Tredje distriktet: Alingsås stad med Kullings, Ale, Wädtele och Gäseneds härader.	Vakant. Tillf. <i>Ludvig Leonard Ljunggren</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1815	1834	1856 Juni 16
Fjerde distriktet: Borås stad med Wedens, Bollebygds, Marks och Ås härader.	<i>Ludvig Leonard Ljunggren</i> , Kom:s-Landtmätare, (se ofvan)	1815	1834	1856 Juni 16
Femte distriktet: Ulricehamns stad med Redevägs och Kinds härader.	Vakant. Tillf. <i>Ludvig Leonard Ljunggren</i> , Kom:s-Landtmätare, (se ofvan)	1815	1834	1856 Juni 16
<i>Calmare Län.</i>				
Första distriktet: stapelstaden Calmar med Södra och Norra Möre härader, äfvensom Borgholms stad samt hela Öland.	<i>Bror Erland Dryselius</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1824	1847	1856 Juni 2
Andra distriktet: Stranda och Handbörds härader.	<i>Johan Henric Westerström</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1799	1818	1856 Juni 2

Civil-Departementet.

87

Distrikt.		Född.	Första inträdet i statens tjänst.	Utnämnd till nu innehafvande embete eller tjänst.
Justerare af mått o. vigter. (Forts.)				
<i>Calmare Län. (Forts.)</i>				
Tredje distriktet: Wimmerby stad med Sevedes, Aspelands och Tunaläns härader.	Vakant. Tillf. <i>Mathias Rosin</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten).....	1807	1829	1858 Nov. 15
Fjerde distriktet: stapelstaden Westervik.	<i>Albrekt Ferdinand Westerström</i> , v. Kom:s-Landtmätare.....	1814	1834	1849 Febr. 15
Femte distriktet: Södra och Norra Tjusts härader.	<i>Mathias Rosin</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten).....	1807	1829	1840 Dec. 18
<i>Stora Kopparbergs Län.</i>				
Första distriktet: Fahlu och Hedemora städer med Kopparbergs och Näsgårds fögderier.	<i>Carl Setterqvist</i> , Förste Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten).....	1788	1812	1856 Juni 2
Andra distriktet: Westerberglags fögderi.	<i>Fredrik Israel Sundvallson</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten).....	1822	1841	1856 Juni 2
Tredje distriktet: Säthers stad med Säthers och Westerdals fögderier.	<i>Olof Christofer Noréus</i> , f. d. Kapiten, Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten).....	1799	1821	1856 Juni 2
Fjerde distriktet: Nedan- och Ofvan-Siljans fögderier.	<i>Knut Leopold Bladin</i> , Kom:s-Landtmätare, Agonom i St. Kopparbergs Län, (se Landtmäteri-Staten).....	1822	1847	1856 Juni 2
<i>Örebro Län.</i>				
Första distriktet: Örebro stad med Örebro, Glanshammars, Lekebergs, Sköllerstads och Askers härader.	<i>Nils Fredrik Wilhelm Lagerholm</i> , Förste Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten).....	1791	1808	1856 Juni 2
Andra distriktet: Askersunds stad med Sundbo, Kumla, Harremo, Grimstens och Edsbergs härader.	Vakant. Tillf. <i>Nils Fredrik Wilhelm Lagerholm</i> , (se ofvan).....	1791	1808	1858 Okt. 8
Tredje distriktet: Nora stad med Nora, Hjulsjö, Carlskoga, Grythytte och Hellefors bergslager.	<i>Eric Emanuel Öman</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten).....	1807	1829	1856 Juni 2
Fjerde distriktet: Lindesbergs stad med Lindes, Ramsbergs och Nya Kopparbergs bergslager, äfvensom Fellingsbro härad.	<i>Thure Bernadotte Roberg</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten).....	1820	1839	1846 Febr. 18

Distrikt.		Född.	Första inträdet i statens tjänst.	Utnämnd till nu innehafvande embete eller tjänst.
Justerare af mått o. vigter. (Forts.)				
<i>Wermlands Län.</i>				
Första distriktet: stapelstaden Carlstad med Christinehamns och Filipstads städer, äfvensom Carlstads, Grums, Kils, Nyeds, Wåse, Olme, Wisnums, Filipstads, Elfdals och Frykdals härad.	<i>Lorentz Lauvell</i> , Förste Landtmätare, (se Landtmäteristaten)	1806	1829	1856 Juni 2
Andra distriktet: Jösse, Nordmarks, Gillbergs och Näs härad.	<i>Adolf Fredrik Stenbeck</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteristaten)	1813	1837	1856 Juni 16
<i>Gefleborgs Län.</i>				
Första distriktet: stapelstaden Gefle.	<i>Johan Henric Rosenbaum</i> , Stads-Ingeniör o. Arkitekt	1808	1833	1833 Dec. 9
Andra distriktet: alla de socknar, som tillhöra Gestriklands domsaga.	<i>Carl Johan Björkmansson</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteristaten)	1814	1836	1857 Aug. 10
Tredje distriktet: stapelstaden Söderhamn med alla de socknar, som tillhöra Södra Helsinglands domsaga.	<i>Eric Alfred Blomgren</i> , v. Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteristaten)	1803	1844	1856 Juni 2
Fjerde distriktet: stapelstaden Hudiksvall och alla de socknar, som tillhöra Norra Helsinglands domsaga.	<i>Carl Eric Wallberg</i> , Afvittrings-Landtmätare, f. d. Kom:s-Landtmätare ¹⁾ , Postmästare i Ijusdal, (se Landtmäteristaten)	1806	1829	1856 Juni 2
Femte distriktet: alla de socknar, som tillhöra Vestra Helsinglands domsaga.	Vakant. Tillf. <i>Carl Eric Wallberg</i> , (se ofvan)...	1806	1829	1856 Juni 2
<i>Westernorrlands Län.</i>				
Första distriktet: stapelstaden Hernösand.	<i>Nils Backlund</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteristaten)	1808	1836	1854 Juni 19
Andra distriktet: Södra Ångermanlands fögderi.	<i>Carl August Welckewitz</i> , Förste Landtmätare, (se Landtmäteristaten)	1798	1816	1856 Juni 2
Tredje distriktet: Norra Ångermanlands fögderi.	<i>Johan Peter Collén</i> , v. Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteristaten)	1820	1841	1856 Juni 2
Fjerde distriktet: stapelstaden Sundsvall och Medelpads fögderi.	<i>Erik Backman</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteristaten)	1818	1839	1855 Aug. 6

1) Kommissions-Landtmätare den 4 Maj 1840.

Civil-Departementet.

89

Distrikt.		Född.	Första inträdet i statens tjenst.	Utnämnd till nu innehafvande embete eller tjenst.
Justerare af mått o. vigter. (Forts.)				
<i>Westerbottens Län.</i>				
Första distriktet: stapelstaden Umeå och Umeå landsförsamling samt Säfvars socken och Holmö kapellag.	<i>Anders Reinhold Hörnell</i> , f. d. Löjtnant, v. Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten).....	1818	1844	1856 Juni 2
Andra distriktet: Wännäs och Degerfors socknar samt Lycksele, Stensele och Sorsele Lappmarks-församlingar.	Vakant. Tillf. <i>Anders Reinhold Hörnell</i> , (se ofvan)	1818	1844	1858 Okt. 8
Tredje distriktet: Nordmalings och Bjurholms socknar samt Åsele, Wilhelmina, Fredrika och Dorothea Lappmarks-församlingar.	Vakant. Tillf. <i>Anders Reinhold Hörnell</i> , (se ofvan)	1818	1844	1858 Okt. 8
Fjerde distriktet: Bygdeå, Ny-sätra, Löfångers och Burträsk socknar.	<i>Carl Jacob Löfroth</i> , Andre Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1804	1825	1856 Juni 2
Femte distriktet: Skellefteå stad och socken, äfvensom Norsjö socken och Jörns kapellag.	Vakant. Tillf. <i>Carl Jacob Löfroth</i> , (se ofvan)...	1804	1825	1858 Okt. 8
<i>Gotlands Län.</i>				
Stapelstaden Wisby samt Norra och Södra häraderna.	<i>Anders Kollberg</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1804	1830	1850 Mars 18
<i>Malmöhus Län.</i>				
Första distriktet: stapelstaden Malmö och Skanörs samt Falsterbo städer, äfvensom Oxie, Skytts och Bara häraderna.	<i>Johan Winckler</i> , f. d. Fanjunkare.....	1796	1846	1856 Juni 2
Andra distriktet: stapelstaden Ystad med Herrestads, Ljunits, Wemmenhög och Färs häraderna.	<i>Hans Peter Faxe</i> , Häradsskrifvare.....	1805	1852	1856 Juni 2
Tredje distriktet: staden Lund med Torna och Frosta häraderna.	<i>Herman Julius Kull</i> , v. Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten).....	1828	1853	1858 Okt. 8

Distrikt.		Född.	Första inträdet i statens tjänst.	Utnämnd till nu innehafvande embete eller tjänst.
Justerare af mått o. vigter. (Forts.)				
<i>Malmöhus Län. (Forts.)</i>				
Fjerde distriktet: stapelstaden Landskrona med Rönnebergs, Harjagers och Onsjö härader.	<i>Carl Sylvéén</i> , Kom:s-Landtmätare i Blekinge Län, (se Landtmäteri-Staten)	1818	1842	1856 Dec. 22
Femte distriktet: stapelstaden Helsingborg med Luggude härad.	<i>Olof Gustafsson</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1801	1823	1856 Juni 2
<i>Christianstads Län.</i>				
Första distriktet: stapelstaden Christianstad med Willands och Gerts härader.	<i>Gustaf Magnus Hultner</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1806	1828	1856 Juni 2
Andra distriktet: Cimbris-hamns stad med Albo, Jerrestads och Ingelstads härader.	<i>Malte Joachim August Brorström</i> , v. Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1816	1838	1856 Juni 2
Tredje distriktet: Östra och Westra Göinge härader.	<i>Johan Pehr Rosengren</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1799	1823	1856 Juni 2
Fjerde distriktet: Engelholms stad med Bjäre samt Södra och Norra Åsbo härader.	<i>Hans Jakob Krumlände</i> , v. Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1824	1846	1856 Juni 2
<i>Blekinge Län.</i>				
Första distriktet: stapelstaden Carlskrona.	<i>Berndt Magnus Holmer</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1811	1833	1842 Nov. 11
Andra distriktet: Östra och Medelstads härader.	<i>Otto Emanuel Ödman</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1800	1827	1856 Juni 2
Tredje distriktet: stapelstaden Carlshamn med Bräkne härad.	<i>Wilhelm Edvard Wirén</i> , Sekund-Löjtnant, Navigations-Skole-Lärare, Svärdsman, (se Navigations-Skolan i Carlskrona)	1814	1856	1856 Juni 2
Fjerde distriktet: Sölvitsborgs stad med Listers härad.	<i>Johan Ludvig Gottlieb Bøghrendtz</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten)	1807	1829	1856 Juni 2
<i>Hallands Län.</i>				
Första distriktet: stapelstaden Halmstad med Laholms stad samt Höks, Tönnersjö och Halmstads härader.	Friherre <i>Johan Filip Victor Åkerhjelm</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Staten i Jönköpings Län)	1822	1840	1858 Okt. 8

Civil-Departementet.

91

Distrikt.		Född.	Första inträdet i statens tjänst.	Utnämnd till nu innehafvande embete eller tjänst.
Justerare af mått o. vigter. (Forts.)				
<i>Hallands Län. (Forts.)</i>				
Andra distriktet: stapelstaden Warberg med Falkenbergs stad, äfvensom Årstads, Faurås och Himble härader.	Vakant. Tillf. Friherre <i>Johan Filip Victor Åkerhjelm</i> , (se Landtmäteri-Statens i Jönköpings Län)	1822	1840	1858 Okt. 8
Tredje distriktet: Kungsbacka stad med Wiske och Fjäre härader.	Vakant. Tillf. Friherre <i>Johan Filip Victor Åkerhjelm</i> , (se ofvan)	1822	1840	1858 Okt. 8
<i>Göteborgs och Bohus Län.</i>				
Första distriktet: stapelstaden Göteborg med Säfvedals, Askims samt Östra och Westra Hisings härader.	<i>Carl Johan Nyström</i> , Löjtnant vid K. Flottans Mekaniska Corps, Stads-Ingeniör i Göteborg	1812	1835	1857 Nov. 9
Andra distriktet: stapelstaden Marstrand med Tjörns samt Östra och Westra Orousts härader.	Vakant. Tillf. <i>Carl Adolf Ljungström</i> , (se nedan)	1820	1843	1858 Dec. 27
Tredje distriktet: stapelstaden Kongelf med Inlands Södra, Norra och Torpe härader.	Vakant. Tillf. <i>Carl Adolf Ljungström</i> , (se nedan)	1820	1843	1858 Dec. 27
Fjerde distriktet: stapelstaden Uddevalla med Inlands Fräkne, Lane, Stängenäs, Tunge och Sörbygdens härader.	<i>Carl Adolf Ljungström</i> , v. Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Statens)	1820	1843	1856 Juni 2
Femte distriktet: stapelstaden Strömstad med Wette, Bullarens, Tanums, Qville och Sotenäs härader.	Vakant. Tillf. <i>Carl Adolf Ljungström</i> , (se ofvan)	1820	1843	1858 Febr. 8
<i>Jemtlands Län.</i>				
Första distriktet: Östersunds stad med Brunflo, Räfsunds, Ovikens, Sunne och Ragunda tingslager äfvensom Bergs socken.	<i>Axel Georg Wästfelt</i> , Löjtnant, Landtmäteri-Auskultant	1821	1844	1858 Okt. 8

Distrikt.		Född.	Första inträdet i ssatens tienst.	Utnämnd till nu innehafvande embete eller tienst.
Justerare af mått o. vigter. (Forts.)				
<i>Jemtlands Län. (Forts.)</i>				
Andra distriktet: Hammerdals, Lits, Rödöns, Offerdals, Undersäkers och Hallens tingslager.	Vakant. Tillf. <i>Axel Georg Wästfelt</i> , Löjtnant, Landtmäteri-Auskultant	1821	1844	1858 Okt. 8
Tredje distriktet: Herjeådalens fögderi med Klöfsjö och Rätans socknar.	Vakant. Tillf. <i>Axel Georg Wästfelt</i> , (se ofvan)	1821	1844	1858 Okt. 8
<i>Norrbottnens Län.</i>				
Första distriktet: stapelstaden Piteå med Piteå landsförsamling, Elfsby kapellag samt Arvidsjaurs och Arjeplogs Lappmarker.	<i>Isak Wilhelm Lindfors</i> s, Afvittrings-Landtmätare, (se Landtmäteri-Statens)	1826	1849	1856 Juni 9
Andra distriktet: stapelstaden Luleå med Neder- och Öfver-Luleå socknar samt Jockmocks Lappmark.	<i>Lars Ruth</i> , Kom:s- o. Afvittrings-Landtmätare, (se Landtmäteri-Statens)	1816	1841	1856 Juni 2
Tredje distriktet: Kalix fögderi och Gellivare Lappmark.	Vakant. Tillf. <i>Lars Ruth</i> , (se ofvan)	1816	1841	1858 Okt. 8
Fjerde distriktet: stapelstaden Haparanda med Torneå fögderi och Juckasjärvi samt Enontekis Lappmarker.	<i>Carl Henric Burman</i> , Kom:s-Landtmätare, (se Landtmäteri-Statens)	1822	1844	1851 Febr. 17

Civil-Departementet.

93

Distrikt.	Justerare:	Född.	Första inträdet i statens tjenst.	Utnämnd till nu innehafvande embete eller tjenst.
<i>I Stockholm.</i>	2:o af Bränvinsprovfare och Termometrar.			
	<i>Theodor Ihrman, Ph. M. ....</i>	1818	1850	1850 Apr. 3
	<i>Adolf Öhmann, f. d. Major, Intendent vid Allm. Barnhus-Inr. i Stockholm, R. af K. R. S:t Annæ O., R. af K. Polska O. Virtuti Militari, Inneh. af K. Ryska Med. för Turkiska kriget år 1828—1829 .....</i>	1802	1821	1850 Okt. 7
<i>I Hernösand.</i>	<i>Carl Gustaf Collin, Optisk Instrumentmakare ...</i>	1830	1852	1852 Aug. 23
	<i>Carl Ulrik Öhman, f. d. Löjtnant.....</i>	1801	1846	1846 Sept. 14

1826 års förslag till stadga för rikets mått, mål och vikt och till verkställighetsförordning

Redan under slutet av 1700-talet hade framlagts förslag till decimalsystem för mått, mål och vikt. Den då tillsatta kommissionen ansåg att förslaget till decimalindelning förtjänade uppmärksamhet men att det för allmänheten skulle innebära alltför våldsamt förändring.

Frågan om ett bättre mått- och viktsystem återkom flera gånger till riksdagen. År 1823 godkändes ett av vetenskapsakademien upprättat förslag som grund för en ny författning. Det framfördes dock invändningar mot förslaget och Kungl. Maj:t fann då för gott att uppskjuta frågan om utfärdande av en författning. En så genomgripande förändring ansågs böra genomföras med största varsamhet och anstå tills man vunnit en allmännare kännedom om det nya systemet.

För att allmänheten skulle få kännedom om det uppgjorda förslaget trycktes det som bihang till Svensk Författningssamling nr 46 år **1826**.

Först år **1855** kom det gamla systemet att ändras och man införde decimalindelning. 1826 års förslag om volymenheterna "foting", "mått" och "tumming" slopades och som längdenheter användes begreppen "rev" och "stång".

1826 års förslag ger en bra beskrivning av de äldre måttsystemen och de problem som låg till grund för behovet av en förnyelse. Det återges därför här i sin helhet. För att bli mer lättläst har frakturstilen delvis ersattas av Bookman Old Style .

Underdåniga Förslag

- 1:o Till Kongl. Maj:ts allmänna Nådiga Stadga om Rikets mått, mål och vikt
- 2:o Till Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning om hvad vid verkställigheten af den nya Stadgan om mått, mål och vikt iakttagas bör

Kongl. Maj:t, som funnit godt att uppskjuta utfärdandet af författningarne angående det nya systemet för Rikets mått, mål och vikt, har, på det allmänheten emellertid må blifva i tillfälle att erhålla en fullständig kännedom af detsamma i alla dess delar, i Nåder befallt, att de till ifrågakommande författningar uppgjorda underdåniga förslag skola af trycket utgifvas och på lämpligt sätt kringdelas.

Underdånigt Förslag till Kongl. Maj:ts allmänna Nådiga Stadga om Rikets mått, mål och wigt.

Wi CARL JOHAN med Guds nåde, Sweriges, Norriges, Göthes och Wendes konung, göre wetherligt: att, som de flera olika slag af mått, mål och wigt, hwilka här i Riket till bruk förekomma, medföra osäkerhet i näringar, handel och rörelse, samt en widlyftighet i förwandling och bokföring, som, redan länge inledd, föranledt ofta förnyade erinringar om nödwändigheten af en ny reglering deraf; så hafwe Wi warit betänkte på införandet af ett system för Rikets mått, mål och wigt, som, efter wetenskapliga grunder uppfattadt, samt möjligast öfwerensstämmande med den allmänna hushållningens behof af en enkel beräkning och ett lätt funnet sammanhang mellan systemets delar, på ett fullständigare sätt än hittills uppfyllde tidens fordringar i denna wigtiga angelägenhet, utan att likwäl alltförmycket afwika ifrån de förut allmännast brukliga förhållanden; Och sedan det dertill gifna förslag, efter föregången granskning, blifwit wid senaste Riksdag till Rikets Ständers pröfning öfwerlämnadt, samt, med samlige Riks-Ständers bifall beledsagadt, nu till Wårt Nådiga afgörande förekommit, wilje Wi härmed delst med upphäfwande af allt hwad i detta ämne hittills warit gällande, stadga och förordna, som följer:

I. Artikeln

Om hufwudgrunderne för Rikets mått, mål och wigt

§. 1.

Uti Riket skall ett enda slag av mått, mål och wigt wara allmänt gällande, af sådan beskaffenhet och den fördelning, som här vidare förekommer:

1. mom. Längdemåttet skall hafwa till enhet den nu gällande Foten.
2. mom. Rymdemålet skall hafwa till enhet den nu gällande Kannan.
3. mom. Wigten skall hafwa till enhet den nu gällande Marken (victualie-wigt)

§. 2.

Oföränderligheten af mått, mål och wigt bestämmes och controlleras på följande sätt.

1. mom. Fotens mått skall wara sådant, att den längd, som en pendel wid hafwets yta, och i lufttomt rum wid Stockholms latitud, under sin swängning på en sekund beskrifwer, swarar emot 3,3505574 sådana fot.
2. mom. Kannans rymd skall innefatta tiondedelen af en sådan kubikfot.
3. mom. Markens tyngd skall wara sådan, att en kanna rent watten, i lufttomt rum och wid 16.°667 temperatur, väger 6,151.951 sådane marker.

Ett mått af sex fots längd, förfärdigadt af jern med inläggning af guld för längde-afdelningares uppstickande, och en wigt af en marks tyngd, förfärdigad af den minst föränderliga metallen, platina, samt ett målkärl af en kannas rymd, af wäl förgyllt silfwer, skola, såsom Riks-Likare, till yttersta kontroll nedläggas i Wår Skattkammare, under Wårt och Rikets Kammar-Collegii wård. Sådane likare af jern eller messing skola ock förwaras uti Wåre och Rikets Bergs- och Commerce-Collegier, Riks-Arshivet, Räntekammaren, Öfwer-Ståthållare-Embetet och General Landtmäteri-Contor, och på Rådstugan uti hwarje Stad, för att der wara att tillgå, wid yppande frågor, till jemföring eller rättelse. Riks-Likare för medicinal-wigten skola förwaras uti Wårt Sundhets-Collegium.

§. 3.

Fördelningen af mått, mål och wigt skall wara följande:

1. mom. Längdemåttet fördelas i fot, tum och linjer.
 En fot fördelas i tio tum
 En tum i tio linjer
 En linje utgör minsta fördelningen med egen benämning; och alltså hundra linjer lika med en fot.
2. mom. Rymdemålet fördelas i foting, kanna, mått och tumming.
 En foting (som innehåller 1 kubikfot eller 1000 kubiktum) fördelas i tio kannor.
 En kanna (som innehåller 100 kubiktum) fördelas i tio mått.
 Ett mått (som innehåller 10 kubiktum) fördelas i tio tummingar.
 En tumming (som innehåller 1 kubiktum) utgör minsta fördelningen med egen benämning; och alltså 1000 tumming lika med en foting.
 Af dessa rymdemål användas foting och mått för alla torra warors mål, samt kanna och tumming för alla wäta warors mål.
3. mom. Wigten fördelas i center, mark, ort och korn.
 En center fördelas i 100 mark
 En mark fördelas i 100 ort
 En ort fördelas i 100 korn
 Ett korn utgör minsta fördelningen med egen benämning; och alltså en million korn lika med en center.

Medicinalwigten bibehålles sådan den nu gäller, till wäggande af medicamenter på Apotheken efter Läkares recepter. Men vid alla andra tillfällen, skall äfwen på Apotheken, lika som öfwerallt annorstädes, den här stadgade wigten allenast nyttjas.

II. Artikeln**Om förfärdigande, justering och kröning af mätstockar, målkärl och wigter.****§. 4.**

Mätstockar, målkärl och wigter må ej uti köp eller salu, uppbörd eller lefwereing brukas, innan de blifwit wederbörligen justerade, samt med Krono-märke försedde, och påstämplade till deras innehåll af ofwan stadgade mått, mål eller wigt, jemte justerarens namnstämpel och årtalet då justering skett.

§. 5.

1. mom. Mätstockar skola förfärdigas af metalliska ämnen, eller af fast och hårdt träslag.
2. mom. Till längde-, qwadrat- och kubikmätning må sådane mätstockar förfärdigas, justeras och krönas af en, två eller flere fot, alt efter behof och åstundan.
3. mom. Å mätstockar af två fots längd (den wanliga Svenska alnen) skall på en sida af stocken fottalet uppstickas, hwaraf den ena foten delas uti 10 tum, och en tum uti 10 linjer. Å en annan sida af stocken skola dimensionerna för de kubiska målkärlen utsättas till en lätt kontroll på målkärlens riktighet: i öfrigt kan ock alnens hittills gällande fördelning i kvarter och tum der tills vidare bibehållas.

§. 6.

1. mom. Målkärl för torra waror skola förfärdigas af träd i kubisk form; dock borde till mätning om skeppsbord nyttjas rund tunna, behörigen justerad och krönt. Till målkärl bör användas gott och torrt virke, och de skola utvändigt på twänne motsvarande sidor wara försedda med ifrån botten rätt uppstående inskurna narar, något bredare nedan än ofwantill. Nararna böra tagas af något hårdt träslag, hälst till beskaffenheten olika med det hwaraf målkärl i öfrigt är förfärdigadt. Krono-märket skall så anbringas, att det blifwer synligt, ofwantill, både på naren och kärlets kant, samt, nedantill, på naren och kärlets botten.
2. mom. Målkärl skola förfärdigas, justeras och krönas till följande rymder:
6, 5, 4, 3, 2, och 1 foting
50, 25, 10, 5, 3, 2 och 1 mått
3. mom. På de kubiska målkärnen skola innehållet i foting och mått på den ena sidan, samt af kanna och tumming på den motstående af justeraren inbrännas. På de kärn som äro mindre än 10 mått (lika med en kanna) skall innehållet i mått å den ena sidan och i tumming å den andra utsättas.

§. 7.

1. mom. Målkärl för wåta eller flytande waror förfärdigas af koppar, tenn eller bleck i både cylindrisk och konisk form.
De cylindriske kärnen skola så justeras, att inwändigt inslagna märken eller så kallade pel, på båda sidor af kärlet, utmärka målets rätta höjd, eller till hwilken pel kärlet bör fyllas. Dessa pel böra wara minst en decimal-linje under öfra kanten på det att kärlet, ifyllt, må kunna flyttas. På samma sätt skola ock de koniska målkärnen wara justerade; dock erfordras i följd af deras construction allenast en pel, som utmärker att kärlet dertill bör fyllas.
2. mom. Målkärl skola förfärdigas, justeras och krönas till följande rymder:
Af cylindrisk form: 1 kanna, samt 50, 25, 10, 5, 3, 2 och 1 tumming.
Af konisk form: alla föregående, samt derutöfwer af 10, 5, 3 och 2 kannor.

§. 8.

1. mom. Wigter eller så kallade Lödjor, skola gjutas af tackjärn i kägelform, samt innehållet wara i sjelfwa gjutningen med anbragte upphöjda siffror utmärkt. Derefter skall bly dem påstöpas, dels för wigttutjemningens skull wid justeringen, dels för att deruti inslå Krono-märket och lödjans innehåll i wigt med Swenska siffror, jemte justerarens namn, och årtalet när justeringen skett.
Mindre wigter under en mark förfärdigas af brons eller messing, dock äga de som det åstunda att nyttja helgjutna wigter af samma ämne, äfwen af större innehåll än en mark, i behörig ordning justerade.
2. mom. Wigter eller lödjor skola förfärdigas, justeras och krönas till följande tyngder:
4, 3, 2 och 1 center
50, 25, 10, 5, 3, 2 och 1 mark
50, 25, 10, 5, 3, 2 och 1 ort

50, 25, 10, 5, 3, 2 och 1 korn.

3. mom. Betsman af jern, som äro uppstickne till högst 40 marker, få jemväl, då de äro wederbörligen justerade och krönta, till wägning nyttjas; men betsmän af träd må hädanefter icke förfärdigas, justeras eller krönas.
4. mom. Så kallade pyndare, till uppvägning af halm och hö samt andra waror som intaga mycket rum med mindre värde, äfwensom till wägning af malm, tackjern eller gjutgods i Bergslagerne, ware äfwen till bruk och nyttjande tillåtna efter nu fastställda modell: dock böra krönta wigter wara tillhands att pyndarnes riktighet genom dem utröna, när helst det äskas.

III. Artikeln

Om mätning och wägning samt om förvaringskärl.

1. mom. Ett kubiskt målkärl om 6 foting skall wara det största hwarmed torra waror uppmätas; men ett sådant skall alltid nyttjas då warans myckenhet det medgifwer. Till hwad under sådan myckenhet uppmätes, nyttjas wid alla tillfällen det målkärl, som waran dernäst fyller i närmaste helt mått, hwarefter återstoden uppmätes med mindre kärl i samma ordning.
2. mom. Då Waror skola uppmätas, hwilka genom ett olika ifyllningssätt blifwa mer eller mindre packade, såsom spannmål, salt m.m., skall dervid iakttagas, att den, som förrättar ifyllningen, står wid målkärlet och med en skofwel, som med begge händerna föres, öser waran in i kärlet, öfwer ändan af skofwelbladet, på en gång så mycket som på skofwelns rymmes, närmast öfwer kärlets bredd, utan kastning eller skofwelns högre upplyftande och utan att kärlet med skofwelns eller foten widröres. När målkärlet på detta sätt blifwit fyllt, strykes det jemnt af med ett rätt strykbräde, som icke får wara skarpkantigt, utan något rundadt, och ej bredare på undra sidan än två tum. Strykbrädet nedsättes på ena sidan af kärlet, samt föres sakta fram till den andra, och afstryker waran på detta sätt åt båda sidorna; men får ej, som stundom brukas, sättas midt på rågan.
Beträffande ifyllningen af gröfre producter, såsom rot- och trädfrukter, sten- och brännkol, krita m.m., hwilka ej kunna jemnt afstrykas, gälle, att kärnen skola wara väl fyllda, utan att likväl någon råga derå må fordras.
3. mom. Ej må mätning företagas med kärl, hwilka befinnas wara utswälde eller hoptorkade; utan böra kärnen i förra fallet sättas uti torrt, samt i de senare fallet i fuktigt rum, intilldess nararne utwisa, att kärnen återwunnit deras rätta form och storlek.
4. mom. Ej mindre å Wåre och Kronans magasin, än i enskilt magasin och öppna bodar, der salu hålles, skall finnas en krönt mätstock af mesing eller jern, på hwilken hwarje kubiskt målkärls sida är utmärkt; hwarmedelst när som helst, så väl nararnas behöriga längd, som kärlets sidor, må kunna controlleras.
5. mom. Wägning sker med wägbalancer.
Desses riktighet pröfwes derigenom: att armarne böra wara lika långa, räknadt ifrån medelaxelns till ände-axlarnes äggar: att tungan så väl för större som mindre tyngder, wisar rätt upp i klofwan: samt att, då wågen är lastad med den största tyngd, hwartill den är inrättad, den likväl ger tydligt utslag för den minsta wigt, som wid wägning med densamma kan komma ifråga; hwarförutan genom samman-

sättning af flere olika wigter, till en wiss tyngd, och desses omflyttning, lödjornas riktiga förhållande sins emellan kan jemföras.

Hwar och en äger rätt att fordra warans och wigternas omflyttning till motsatta skålar, äfwensom sjelfwa skålarnes omflyttning på balancens armar, för att derigenom controllera wigten, emedan wågbalancen, i hwilket fall som helst, om den är riktig, gifwer samma utslag.

6. mom. Då förwarings- och transportkärl, efter olika warors lämpligaste fördelning, erfordras till skiljaktigt innehåll, såsom för mjöl och gryn, win, brännwin, dricka, tran, beck, tjära samt alla slags lakegoods, så skola ock, till nödig bekwämlighet i handel och rörelse, sådana förwarings- och transportkärl särskilt justeras och krönas, men de må ej såsom mälkärl nyttjas.

Ifrån 6 foting, eller 60 kannor, till hwilken mindre rymd som helst, må förwarings- och transportkärl kunna förfärdigas, justeras och krönas.

Åstundar någon att få förwarings- eller transportkärl för wåta waror af större innehåll än 60 kanor, justerade, må det icke wägras, då sådan justering med watten verkställas kan: dock skall allenast innehållet uti kannor och jemna tiotal af tumming, jemte justerarens namnstämpel och årtalet på sådane större kärl inbrännas; men Kro-no-märket dem icke åsättas.

7. mom. Ehuru handel och lefwerering af wissa waror wanligen ske uti förenämnde slags justerade och krönata förwarings- eller transport-kärl, utan särskild uppmätning, skall det likwäl stå hwar och en fritt, att låta den i sådane kärl förwarade waran efter sin beskaffenhet mäta eller wäga, såsom allena utgörande den allmänna efterrättelsen i handel och rörelse.

IV. Artikeln.

Om allmänt inseende öfwer mått, mål och wigt, samt om justerares åligganden.

§. 10.

Under Wårt och Rikets Cammar-Collegii allmänna inseende öfwer Rikets mått, mål och wigt, har General-Landtmäteri-Contoret den speciella styrelsen deraf. Öfwer-Ståthållaren i Stockholm, samt Wåre Befallningshafwande i Länen tillhörer ock att, såsom ordningsmål af allmän wigt, waka deröfwer, att i allt, hwad härtill hörer, rätt och behörigen tillgår.

§. 11.

1. mom. Öfwer-Directeuren af Landtmäteriet utser och förordnar till justerare dem, som, efter föregången pröfning, finnas wara dertill skicklige, och anwisar hwar och en av dem det district, hwarinom han för justeringen skall wara ansvarig. Desse justerare skola af Öfwer-Directeuren icke allenast taga befallning och underrättelse i hwad som till justeringens behöriga verkställighet hörer, utan ock göra för honom redo.
2. mom. Stapelstäderna må hafwa egne edswurne justerare, som de sjelfwe löna; dock skola sådane personer förut wara examinerade och godkände, samt i tjensten göra Öfwer-Directeuren redo, och dess befallningar om tienstens utöfning åtlyda.

3. mom. General-Landtmäteri-Contoret åligger, att undersöka och stämpla alla likare-mått, mål och wigter, samt att besörja om tillhandahållande deraf, då sådane requireras.
 Justerare skola äfwen wara förbundne, att, i tjenstens utöfning, begagna sig af sådane mått, mål och wigter, som med General-Landtmäteri-Contorets stämpel äro försedde.
4. mom. De till undersökning och justering af runda förvaringskärl erforderlige särskilte mätstockar, eller så kallade røjstockar, skola likaledes uti General-Landmäteri-Contoret pröfwas och med Contorets stämpel förses.

§.12.

1. mom. Justerare åligge det, att utan all tidsutdrägt, justera och kröna de mått, målkärl och wigter, samt förvarings- och transportkärl, som i sådant ändamål till honom öfwerlämnas. Han består sig sjelf de till sådan förrättning erforderlige instrumenter och redskap, åtnjutande deremot sin betalning efter särskild taxa.
2. mom. Hwar och en, som mått, mål eller wigt nyttjar, ware sjelf ansvarig, efter Lag, för deras riktighet, så wida de icke inom året äro behörigen justerade och krönte, samt för öfrigt befinnas uti fullkomligt skick: ersätte ock all den skada, som genom försummelse i detta hänseende kan hafwa timat.
3. mom. Det oakadt skall det wara justerares pligt, att inom districtet noga waka och hand hålla deröfwer, att mått, mål och wigter på rätta tider undersökas och justeras: skolande ingen, som i handel och rörelse nyttjar mått, mål och wigter, kunna förwägra justerare att i öppet magasin eller salubod jemförelse och controll i denne del när som helst anställa.
4. mom. Då Öfwer-Directeuren eller Wåre Befallningshafwande i Länen ålägga justerare genomresa districtet, skall han genom förutgången kungörelse, kalla dem, som åstunda justera mått, mål och wigter, att på utsatte beqwäma platser, samt lämpliga dagar och timmar, sig dermed infinna.
5. mom. Befinnes mätstock, målkärl eller wigt, eller krönt förvaringskärl, genom justerares wårdslöshet oriktigt justerade och med kronomärke försedde, miste tjensten och ersätte all skada.
6. mom. Fordrar justerare högre arfwode än efter taxan honom tillkommer, stånde derföre till answar, i Stockholm inför Öfwer-Ståthållaren och i Landsorterne inför Wåre Befallningshafwande, och plikte första gången, han dermed beträdes, 20 R:dr, samt andra gången 50 R:dr. Efter den tredje gången, ware justerare sin tjenst förlustig: ersätte ock derförutan hwad han för mycket uppburit. Beswär i sådana mål anföras i Wårt och Rikets Kammar-Collegio. Det alle som wederbör ...

Underdånigt Förslag till Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning om hwad, wid verkställigheten af den nya Stadgan om mått, mål och wigt, iakttagas bör.

Wi CARL JOHAN med Guds Nåde, Sweriges, Norriges, Göthes och Wendes Konung göre weterligt: att då Wi denna dag låtit utfärda Wår Nådiga Stadga om Rikets mått, mål och wigt, hafwe Wi, i sammanhang dermed och i anseende på verkställigheten af samma Nådiga Stadga, welat i Nåder tillkännagifwa och förordna följande:

I den mon stigande upplysning och wetenskapernas utveckling inflyta på allmänna hushållningen, erfordras ock, med tiden och ett sådant förhållande fortgående, förändringar och rättelser uti de Statsinrättningar, som hafwa till föremål att på ginaste och lämpligaste sätt befordra säkerhet, trefnad och en liflig fart uti allmänna rörelsen medborgare emellan.

Bland sådana ämnen af synnerlig allmän wigt är frågan om Landets mått, mål och wigt. Det ligger uppenbart, att det här i Riket nu gällande förhållandet med flere slags olikheter, i afseende härå, särdeles hwad wigten angår, hemtar sin upprinnelse och anledning från den ståndpunkt, hwaruppå näringarne och sätet att dem utföra sig befunnit, då härutinnan tid efter annan skedde regleringar blifwit företagne och utförde. Från omedelbara waru-byten, till kvantiteterna uppskattade efter benämningen och derwid fästade begrepp om storheter, som wore olika nästan inom hwarje landskap af Riket, öfwer gick förhållandet till allmänna bestämmanden, då öfwerensstämmelse i mått, mål och wigt infördes öfwer hela Riket; men gränsen för regleringen måste likwäl wid hwarje tillfälle uti tillämpningen stanna, der allmänna hushållningens då befintliga skick afwiste dess användbarhet och nytta. Den mindre fullständighet, som den tiden ägde rum i de enskilt bokföring öfwer deras handel och rörelse, synes hafwa haft det förnämsta inflytandet på de skedde bestämmanden: sålunda wille man wid benämningen af ett Skeppund mindre fästa begreppet af en wiss oföränderlig tyngd, än, med afseende på Rikets hufwudsakliga näring och rörelse af Bergsbruket, sammanbinda den praktiska utvecklingen af sjelfwa näringen med begreppet om en qwantitet metall, benämnd skeppund, hwilken ifrån sitt rå-ämne tills den som färdig wara lefwererades i köp och salu, skulle, såsom orden i äldre författningar härom lyda: "*stā desto bättre ut frackt och kostnad*", och städse förblifwa ett skeppund wara, men med föränderlig tyngd; hwaraf uppkommo tackjernswigten, bergs- och råkopparswigten, uppstads- och stapelstadswigten, hwilka alla uttryckas den allmänna benämningen: **Skeppund**; men hafwa sinsemellan nedfallande förhållande, nemligen:

Tackjernswigten	520 markpund
Wictualiewigten	500
Bergswigten	440
Uppstadswigten	420
och Metall- eller Stapelstadswigten	400

Allt på den gemensamma benämningen ett Skeppund; hwilket skett med afseende derå, att omkostnaderne på den tillwerkade waran, samt transporten deraf till försäljningsplatsen skulle inneslutas i warans tyngd, så att ett wisst så kalladt skeppundtal, afgånget från Bergslaget uti det inre af Landet, wäl gåfwe ett högre skeppundtal efter tyngden i Stapelstaden; men öfwerskottet ansågs i rund beräkning swara mot omkostnaderna; då bruksidkaren hade samma skeppundtal fritt som det han, ehuru efter en högre tyngd, uttryckte som sin tillwerkings-myckenhet.

Om en sådan öfwerslags-uppställning war gin och beqwäm, efter tidens sätt att gå tillwäga, ligger det likwäl uppenbart, att den ingalunda numera uppfyller tidens fordringar af en fullständig ordning: att om än den icke utesluter möjligheten af noggrannhet i beräkning, en sådan likwäl är förenad med reductioner och omföringar, som leda till en ändamålslös widlyftighet och någon gång förwilla den mindre kunnige: att då fråga är att fästa begreppet wid en mätare, som skall utmärka en wiss storhet, och att uttrycka denna storhet med en benämning i dagligt bruk och till ett redigt bestämmande i den allmänna rörelsen; så bör wäl begreppet få omfatta en gifwen och oföränderlig massa eller tyngd, då fråga är om wigten; och denna tyngd wara oföränderlig, hwad helst för en wara som uppskattas efter sin myckenhet, och hwar helst som detta uppskattande verkställes; men detta begrepp deremot icke sönderdelas, för att med tankan tillika nödgas omfatta, först hwad för en wara som wäges, såsom antingen det är kött eller jern, och sedan på hwad ort den wäges, såsom om jernet wäges i Bergslaget, i Uppstaden eller i Stapelstaden

Nästan på enahanda sätt, ehuru med inskränkta skiljaktigheter, har ock förhållandet warit med rymdemåttet. – Den product Lantmannen införde till försäljning, skulle aflewereras i sådant mål, att efter warans längre liggetid och utminuterung, köpmannen likwäl komme ut med samma benämningsmyckenhet som han uppköpt. Derföre skedde inmätningen med råga, som åter, i anseende till dermed förenadt missbruk, sedan förwandlades till bestämd påökning eller öfvermålskappar, utgörande från början anledningen till skillnad emellan fasta och lösa tunnan; likasom af enahanda grund ännu gäller det så kallade garnisons-målet; samt att en skiljaktig myckenhet utmärker en tunna spanmål i allmänhet, emot en tunna malt, tunna frukt, tunna salt, tunna lake-gods o.s.w.

Det är dessa för alla fattliga och uppenbart i dagen liggande ofullkomligheter, som det warit Wår Nådiga afsigt att undanrödja och rätta. Det har härwid likwäl ingalunda kunnat undfalla Wår Nådiga uppmärksamhet, och Wårt efterfinnande, huruledes ett ämne af så allmän beskaffenhet som det ifrågawarande, inbegriper uti dagliga och stundliga förhållanden man och man emellan, samt werkar till rubbning uti det förhållande, som hwar och en redan wäl känner, och från ungdomen blifwit tillwand att nyttja och förstå: att alltså äfwen en verklig och allmänt erkänd förbättring likwäl i sin första öfvergång omöjligen kan frånskiljas wissa olägenheter och beswär; då deremot de wäsentligaste förmånerne och den allmänna nytta egentligare falla framtiden till godo; samt att fördenskull tillämpningen af hwilken förändring som helst ifråga om Rikets mått, mål och wigt, både till tiden och till sjelfwa utföringssättet, fordrar en warsam behandling.

Wi sträcke likwäl ingalunda Wår betänklighet i afseende härå ända derhän, att Wi skulle befara någon motwilja hos Wåre käre undersåtare att upptaga till rättelse hwad uppenbart, efter tidens fordringar och sakens enkla beskaffenhet, naturligen påkallade en sådan, och wore, såsom nyttigt, allmänneligen erkändt; äfwen om tillämpningen deraf i sin början med något beswär blefwe förbunden; ej heller twifle Wi att menige man af Svenska Folket, som wid flera tillfällen i allmänna och enskildta wärf sjelf förer sin talan, skall sakna förmåga att uppfatta och wäl förstå de enkla rättelser, som efter hand komma att införas, jämte deras förhållande till hwad som hittills warit gällande; och sluteligen finne Wi äfwenledes icke tillräcklig anledning, att låta Oss uppehållas i utföringen af denna wigtiga angelägenhet af hwad som må kunna anföras om förändringarnes werkan på slutade accorder och beräkningar med arbetare i särskilda näringsgrenar, deras wana wid de benämningar, som i olika förhållanden utmärka olika myckenheter af waror och så vidare; emedan twärtom, omsorgen för allas rätt och nödwändigheten att till enkla, oföränderliga och lättfattliga för alla och öfwer hela Riket gällande förhållanden, bringa inrättningen af Rikets mått, mål och wigt, samt derigenom tillika möjligast undanrödja anledningarne till swek, för-

willelse eller misstag, warit bland de hufwudsakligaste anledningarne till att Wi, efter Rikets Ständers derom flera gånger förnyade underdåniga önskan nu ansett lämpligt skrida till utföring häraf.

Wi finna då emellertid wid detta tillfälle för Oss en kär pligt, att för Wåre trogne undersätare tillika närmare i Nåder framlägga beskaffenheten af de skedde förändringarne, deras förhållande till hwad hittills gällt, samt huruledes öfvergången derifrån till det nya, småningom skall ställas i werket.

Wid behandlingen af detta ämne, har, efter dess natur, först förekommit frågan om de wetenskapliga grunder, hwarpå det borde wila; så wäl till sin säkerhet, som till den naturliga controlen för dess oföränderlighet, jemte lättheten i dess fördelning och beqwämligheten i det dagliga bruket deraf.

I enlighet med andra Länders uti enahanda ändamål gjorda widsträckta forskningar, och deraf hämtade resultat för tillämpningen till en systematisk indelning, har Wår Wetenskaps-Academie, efter anställde controllerande undersökningar, lagt allmänna natur-förhållanden till grund, som bestämma sådane enheter för mått, mål och wigt, hwilka alltid kunna igenfinnas.

Med antagande af en sådan allmän och oföränderlig grund för systemets hela uppställning, har dernäst såsom angelägnast förekommit, att af de förut gällande mått, mål och wigter, till bibehållande uttaga dem, som allmänt kända och brukliga, fullkomligast passade in uti systemets hufwudgrunder, samt tillika mäst lämpade sig till en enkel och redig fördelning; och då detta kunna så utfalla, att foten för längdemåttet, kannan för rymdemålet, samt marken eller skålpundet victualie-wigt för tyngden blifwit såsom enheter antagne; utwisar detta förhållande noggsamt, att förändringar icke blifwit widtagne så widt det förut brukliga med fördel kunnat användas; samt att rättelserna hafwa haft till föremål mera att undanrödja onödiga widlyftigheter, än att införa nyheter.

Då enheterna blifwit antagne, har derefter följt frågan om deras fördelning. Härwid har en allmän grund blifwit tillämpad, nemligen fördelningen i tiotal, så wäl för måttet, som för målet och wigten, då deremot hwardera af dessa hittills hafwa sinsemellan alldeles skiljaktiga delningssätt. Företrädet af decimal-räkningens användande både i dagligt bruk, men i synnerhet i bokföring, erkännes icke allenast af all erfarenhet, utan den ligger uppenbar wid den första anställande jemförelse mellan det hittills gällande fördelningssättet med de reductioner från mindre till större myckenhet, som detsamma erfordrar, och uppställningen i tiotal, derwid genom en enkel afskärning af de hela siffertalen, beloppet i helt tal genast utfinnes med dess under-afdelningar; utan all reductions-operation.

Detta system utesluter för öfrigt på intet sätt den fördelning i hälften, fjerdedelen o.s.w., hwarwid man i dagliga rörelsen tillwant sig; allenast dessa i bokföringen utmärkas såsom delar af hundra med 50, 25 o.s.w.

Emedlertid har det blifwit en nödwändig följd af ett sådant förändradt delningssätt, att införa nya benämningar på de antagna enheters så wäl högre eller öfwer-afdelningar, som deras lägre eller under-afdelningar, för att ej, med bibehållandet af de hittills nyttjade, då de ej mera utmärka samma storheter eller samma fördelningar som förut, genom det wid benämningen af wana fästade begrepp om innehållet, förwilla och sammanblanda det gamla med det nya. Den olägenhet att till bruk införa nya benämningar, hwilken hastigt öfvergår, men wäsentligen bör bidraga att bringa de förut brukliga i förgätenhet, enär nyttan och företrädet af det nya systemet uppskattas, måste alltså föredragas den, som skulle uppkomma wid de gamla benämningarnas bibehållande, med å dem satta nya värden, och med ett annat fördelningssätt dem emellan än hittills. Någon förändring är alltså ej heller i denna del skedd, utan att wara af nödwändigheten påkallad; och hwad som wid dess första betraktande kan förekomma betänkligt, i anseende till de flera nya benämningar, som blifwit införde, skall deremot icke allenast falla bort för det närmaste öfwerwägandet, utan ock lemna rum för erkännandet, att de utgöra ett oundgängligt willkor för den nya regleringens användbarhet, då den i ett sammanhang, och med anseende på dess tillämp-

ning i öfvergången från det ena systemet till det andra, med uppmärksamhet skärskådas.

Efter denna allmänna framställning om grunderne och anledningarne till de ifrågakomne förändringarne, wilje Wi nu äfwen specielt i Nåder upptaga deras förhållande och sammanhang med de hittills gällande; hwarwid först förekomer:

Om längdemåttet

Härwid är ingen annan rubbning mot hwad hittills gällt, än uti fördelningen af den till enhet antagna foten.

I stället för den Swenska alnen, som utgör två fot, hittills warit fördelad i fyra qwarter och hwart qwarter i sex tum, fördelas nu foten i tio tum, för decimalräkningens skull; hwilket dessutom redan är fallet med fotens indelning på alla Landtmäteri-skalar. Den wid uppmätning af större rymder bruklige famnen blir oförändrad lika som hittills, utgörande sex fot. Den, som will behålla räkningen efter alntal, wet att två fot äro lika med en aln, och en half fot lika med ett qwarter. Någon förwillelse emellan gamla och nya längdemåttet bör sålunda icke kunna uppstå; ehuru fotens närmaste under-afdelning har samma benämning nu som förut, nemligen tum med tio sådane på en fot, i stället för tolf werktum, som i wanligt bruk beräknas; men detta dubble begrepp wid samma benämning är icke nytt, utan har redan länge ägt rum, då foten warit indelad i dels tolf werktum, dels uti tio decimaltum. Uti daglig handel och rörelse förekommer sällan warors utmätning i tumtal, utan stannar den wanligen wid ett halft qwarter, som är en fjerdedels fot; och åter wid rymders och ytors mätning, har redan förut nyttjats decimal-fördelningen af foten, lika med hwad som hädanefter skall blifwa allmänt gällande; så att ej heller någon olägenhet eller förwillelse häraf bör kunna uppstå.

Oförändrat blifwer ock längdemåttet på en mil, som skall innehålla 36.000 fot, lika med 18.000 alnar; äfwensom innehållet af ett tunnland 56.000 qwadratfot, hwilket är lika mycket som 14.000 qwadrat alnar.

Om rymdemålet.

Kannan, som är rymdemålets enhet, är både till benämning och innehåll oförändrad. Till denna enhet sluter sig hela systemet af det nya rymde-målet: om multipler eller öfwer-afdelningar af kanna icke erfordrades, i anseende till en wigare behandling i den allmänna rörelsen efter warornas beskaffenhet, och till en lättare bokföring, så skulle någon egentlig förändring i rymdemålet nu ej heller förkomma. Så fäster begreppet, af wana, ingen uppmärksamhet derwid att wåta waror, både i den dagliga rörelsen och i bokföringen icke hafwa högre qvantitets-utmärkelse än kanna; ty man skrifwer hwilket stort tal som helst af kannor win, brännwin, ättica, öl, o.s.w.; men om spannmål och andra torra waror skulle bokföras efter kannemålet, såsom högsta rymdetalet, skulle sådant falla i ögonen såsom en oformlighet; man uppmäter likawäl lika så litet de wåta warorna med kanna såsom högsta rymdemålet, som man gör det med spannmålen eller andra torra waror, ehuru icke så stora målkärl i förra fallet nyttjas, som i det senare.

För att i det nya rymdemålet undwika förwillelse och sammanblandning med de flera olika myckenheter, som begrepp och wana fästat wid benämningen tunna, har denna, såsom målkärl, blifwit alldeles utesluten; då deremot den bibehållna kannan står qvar, som en oföränderlig regulator emellan nya och gamla målet, till jemförelse af alla sådana warors belopp, som genom mätning bestämmas. I stället för tunnan och dess delar, är infört ett rymdemål, kalladt **foting**, af tio kannors rymd, med sina under-afdelningar i tiotal. Då nu hwar man wet, att en fast tunna spannmål innehåller 63 kannor, så wet han ock med detsamma, att en sådan tunna mätes med 6 foting, som är lika med 60 kannor, och 30 mått, som är lika med 3 kannor; på samma sätt en lös tunna af 56 kannor med

5 foting och 60 mått; och malt-tunnan af 66 $\frac{1}{2}$ kannor eller 38 kappar lika med 6 foting och 65 mått o.s.w., derwid kannan alltid blir efterrättelsen.

Målet för wåta waror, som hittills warit fördeladt uti 32 jungfrur på en kanna, kommer hädanefter att, efter decimal-indelningen, hafwa kannans underafdelning i hundrade delar, hwilket mått kallas **tumming**. Oaktat uti räkning och bokföring hittills icke nyttjats annat än kannan och jungfru, hafwa likwäl kannans afdelningar med särskilda benämningar utgjort målkärl för wåta waror, nemligen stopet för halfwa kannan, eller 16 jungfrur, halfstopet för fjerdedelskannan eller 8 jungfrur, qwarteret för åttondels kannan eller 4 jungfrur, och halfqwarteret för sextondelskannan eller 2 jungfrur. På samma sätt kommer äfwen hädanefter att förhållas. Stopet blir lika med 50 tumming, och halfstopet lika med 25, qwarteret lika med 12 $\frac{1}{2}$ och halfqwarteret lika med 6 $\frac{1}{4}$ tumming.

På samma sätt som flere både högre fördelningar (multipler), och underafdelningar af kannan, sålunda i dagligt bruk användas till målkärl, likaså brukas ock krönta förwaringskärl för wåta waror, med särskilda benämningar af oxhufvud, åm, fat, half-fat, ankare och halfankare m.m., med bestämda innehåll till kannetal af hwardera. Detta förhållande förändras ej heller på något sätt genom den nu skedda regleringen af rymdemålet; det är nästan allenast i bokföringen, som en annan fördelning än hittills i mått under en kannan, uppenbarar en förändring, med all den lättnad och enkelhet, som deraf är en följd; då deremot förhållandet i den dagliga rörelsen, man och man emellan, blir utan all märkelig skillnad mot förut, samt utan den ringaste swårighet att öfvergå från den gamla fördelningen till den nya.

Den märkeligare skillnad, som nya rymdemålet wisar i tillämpning till torra warors uppmätning, emot det förenämnde, har warit nödwändig för enhet i systemet; och fördelarne deraf äro i korthet följande:

Först att enheten för detta mål eller foting, är kuben af längdemålets enhet, nemligen foten; då tunnan deremot är kuben af 18 469/1000 tum, och kappen af 5 817/1000 tum. Wid controllering af kubiska målkärl ger alltså det nya målet en stor lättnad, då deremot det gamla, i anseende till det brutna talet, icke af hwar och en med tumstocken lika lätt controlleras: dernäst att det nya torrwarumålet sammanhänger med kannemålet på det sätt, att de utgöra ett och samma mål, som till sina minsta afdelningar äro sinsemellan mätbara: vidare kunna de mindre afdelningar af kappemålet, hwartill skattskyldige nu debiteras, närmare mätas med det nya målet än med det gamla: indelningen i tunna och kappe med gaf icke någon närmare delning än till 1/64:dels tunna, - lika med $\frac{1}{2}$ kappe - då deremot den nya indelningen i foting och mått, medger mätning till 1/10:dels kannan eller till 1/630:del af en fast tunna: vidare, att reductionen är mycket lättare, då de mindre skattedelarne blott behöfwa adderas tillsammans för att genast i tiotal utfinna deras belopp uti foting och mått: att hwar och en redan förut wet huru många kannor som gå på halftunnan, halfspann, fjerdingen och kappen, och sålunda sjelf, utan all widlyftighet, kan controllera sin gård eller lefwerering i nya målet, då han känner sin skattedel i det gamla: och slutligen: att uppmätning kan ske med ett ringare antal ifyllningar, än wid den hittills nyttjade fördelningen af torra waru-målet, emedan, inom hwart tiotal, twenne uppmätningar är det högsta som behöfwes, i följd af målkärlens inrättning efter decimalfördelningen; samt att 6-fotings-måttet infaller emellan en lös och fast tunna, och utgör en mansbörd.

För öfrigt bör, wid fråga om rymdemålet, noga erinras den skillnad, som är emellan mål-kärl och förwarings-kärl. Under den allmänna benämningen tunna, har man hittills ofta förblandat begge dessa olika slag, och deraf har uppstått begreppet om än mångfaldigare målkärl, än de werkeligen befinteliga.

Det hörer wisserligen till ordning och säkerhet samt till lättnad i den allmänna rörelsen, att en wara, som icke utan swårighet kan till mått eller wigt specialiter undersökas, för hwar gång den i handeln omsättes, genom sjelfwa förwaringskärls oföränderliga innehåll, och i anseende derå gifne kontroll eller stämpel, utmärkes, och derigenom erhåller ett bewis om innehållet, som werkar,

att den antages med samma tillförlitlighet, som derest mätning eller vägning skett; men om, efter hwar Orts sed och beqwämlighet, den ena waran inlägges uti krönta förwaringskärl af ett innehåll, en annan uti sådan af ett annat, så kunna så beskaffade förwaringskärl derföre icke anses för delar af statsmålet: Så är exempelwis förhållandet med packtunnor för lakegods, tjärtunnor och frukttunnor, som äfwen i den ena orten hafwa olika innehåll mot den i den andra. Detta innehåll har alltid utgjort wissa kannor eller kappar, och sålunda en wiss del af statsmålet: köparen har fått se sig före huru stor denna del varit, för att icke låta förwilla sig af den allmänna benämningen tunna; men möjligheten af en härigenom uppkommande förwillelse, har emedlertid utgjort en af de werkande anledningarne att denna benämning nu lämpligast ansetts böra från statsmålet aldeles utgå och ensamt tillhöra förwarings-kärlden.

Det är i synnerhet **hwad wigten angår**, som rättelse angelägnast påfordrats, och der den äfwen blifwit widtagen i en större omfattning.

Genom bibehållande af victualie-marken eller skålpundet, som är den i handel och rörelse allmänt brukliga, till fortfarande enhet för wigt-bestämmelsen, kan det nya systemet icke blifwa främmande för någon som känner det hittills gällande. För att icke komma i förwillelse med de förra värden på markens öfver- och under-afdelningar, och tillika, att på en gång för tankan undanrödja de många olika värden på samma benämning, som hittills varit förhållandet med skeppundet m.m., borde nya benämningar gifwas åt markens afdelningar; och i anseende på decimal-systemets tillämpning, borde fördelningen derefter inrättas. Detta förklarar till alla delar den nya allmänna wigtens indelning uti center, mark, ort och korn, förhållande sig hwardera sins emellan som 1 till 100. Jemförelsen mellan gamla wigten är enkel och gin: 4 center är lika med 1 skeppund, 1 center lika med 5 lispund, 50 skålpund lika med 2 ½ lispund, 10 marker lika med ½ lispund, 50 ort lika med ½ mark eller 16 lod, 25 ort lika med ¼ mark eller 8 lod, o.s.w.

För tillämningen af det nya wigtsystemet, kunna de nu brukliga lödjor användas ända till och med marker, samt äfwen 16 och 8 lods wigterna; men först derunder gående, hwilka icke träffa jemt upp med orten, måste nya anskaffas, som alltså faller allenast på de lättaste, hwilkas inköp är mindre kostsamt.

I följd af denna allmänna och allena gällande reglering af stat-wigten, bortfalla aldeles de särskilta tackjerns-, bergs-, råkoppar-, uppstads- och stapelstads-skeppund, lispund och markpund; och hwardera af dess erhålla sitt förhållande till center och marker. Ett skeppund tackjernswigt blir då 4 center 16 marker, ett skeppund bergswigt blir 3 center 52 skålpund, ett skeppund stapelstadswigt blir 3 center 20 marker, ett markpund blir 16 marker, o.s.w.

Då Wi nu sålunda i kort sammandrag i Nåder upplyst om de hufwudsakliga grunder, hwarpå det nya systemet för mått, mål och wigt är byggdt, jemte anledningarne till de gjorde förändringar och rättelser; samt Wi tillika uppdragit Wår Wetenskaps-Academie, att upprätta noga beskrifningar och jemförelsetabeller mellan de hittills gällande samt de nya förhållandena i dessa delar; wilje Wi i öfrigt, i afseende på tillämpningen och werkställigheten af Wår under denna dag utfärdade Nådiga Stadga om Rikets mått, mål och wigt, hafwa förordnat:

1:0 Mått, mål och wigter af de slag och fördelningar, Wår Nådiga Stadga utsätter, få hädanefter när som helst förfärdigas, justeras och krönas.

2:0 Från den 1 januari 1827 äger hwar och en frihet att i all handel och rörelse sig deraf begagna.

3:0 Under loppet af 5 derpå följande år, skall det stå hwar och en enskilt fritt, att i sin handel och rörelse använda, efter eget godtfinnande, det hittills gällande, eller det nu stadgade nya systemet för mått, mål och wigt. Det skall ock der-

före wara tillåtet, att under dessa 5 år, eller till 1831 års slut, låta kröna kubiska målkärl af 1, 1/2, 1/4:dels och 1/8:dels tunna, efter det gamla målet; men ej kappemål. Mätstockar, andre målkärl, än de förenämnde, samt wigter, må deremot icke, efter 1826 års utgång, krönas, då de ej äro inrättade efter den nya Stadgan; utan allenast de förut befintlige omjusteras, der det erfordras.

4:o Till Wåre och Kronans Förråder och Magasiner, skola mätstockar, målkärl och wigter, inrättade efter den nya Stadgan, wara anskaffade under loppet af år 1826. Skattesåden för uppbördsåret 1827 skall inmätas med de nya målkärlen: dock om någon skattskyldig åstundar att sådens uppmätning controlleras med de förut bruklige målkärlen, må sådant under de fem första åren icke förwägras; dock så att alla sådana smärre poster, hwartill mindre kärl än åttondels tunna erfordras, skola mätas med kanna eller dess närmast öfwer- eller underafdelningar, allt efter lefwererings-quantiteten; men kappemålet skall från den 1 januari 1827 wara alldeles afskaffadt i Wår och Kronans uppbörd.

Ifrån den tid, då intägt i Wåre och Kronans Magsiner sker efter nya målet, skall ock all utlefwerering på samma sätt derifrån verkställas, dock under samma rättighet för allmoge och mening man, att under 5 derpå följande år anställa kontroll med gamla målet, då de sådant åstunda, som här för skattesådens inlefwerering till magasinerna blifwit i Nåder medgifwen.

5:o I Wåre och Kronans Räkenskaper för skatte- och uppbördsåret 1827 skola såwäl gamla måttet och målet samt wigten, som de nya, efter full uträkning, särskilt utsättas. Dermed fortfares uti fem påföljande år, deräst ej under tiden de gamla skulle kunna alldeles afskaffas; men efter fem års förlopp upptagas allenast de nya.

Alla Debetsedlar för skatte-året 1827 inrättas ock i enlighet dermed, upptagande både gamla och nya förhållandet; hwarmed äfwenledes förfares under de fem följande åren; men debetsedlarne för 1832 års skatter, skola allenast innehålla de nya. Dock iakttages wid gamla målets införande, under dessa fem år, att i stället för tunnor och kappar, nyttjas tunnor och kannor.

6:o De årliga markegångs-taxorne skola från och med 1827 till och med 1831 upptaga värden både med gamla och nya måttet, målet och wigten; men från och med 1832 allenast efter de nya.

7:o I Wår och Kronans uppbörd och räkenskap öfwer waror och effecter, skall, från och med skatteåret 1827, decimal-räkningen införas, så att inga andra bråk af de nu stadgade benämningar, än på jemna tiotal, såsom tiondedelar, hundra-dedelar, tusendedelar o.s.w. derwid nyttjas.

8:o Alla taxor och förordningar om debitering eller uppbörd i waror och effecter, eller å erläggande afgift i penningar efter beloppet af waror, skola från och med 1827 upptaga både det gamla och det nya måttet eller målet, samt både den gamla och den nya wigten, hwarmed skall förfaras i fem års tid, men från och med den 1 januari 1832 införas allenast de nya benämningarne.

9:o På samma sätt skola ock uti alla afhandlingar, der enskilte sammanträffa med Statens myndigheter, såsom wid afgifning till tullclarering, mäklare-slut, auctioner genom publik försorg eller i följd af domfäste executioner, i räkning öfwer lefweranser till Kongl. Maj:t och Kronan o.s.w., från och med 1827 till och med år 1831, införas både det gamla och det nu stadgade; men från och med 1832 allenast det nya.

10:o Såsom det enligt föregående 3. moment står hwar och en enskilt fritt, att mellan åren 1827 och 1831 använda gamla och nya måttet, målet eller wigten, så skall det ock på hwars och ens godtfinnande ankomma att föra sin räkenskap i hwilketdera slaget som hålst: men från och med år 1832 skall allt köp och salu

enskilta emellan, äfwensom all öfrig lefverans och rörelse owillkorligen bestämmas, samt uti utföringen mätas eller wägas, samt räkning derå utgifwas efter den af Oss nu i Nåder påbudne nya Stadga, äfwensom alla handelsböcker och annan räkenskap, för att ge witsord, från samma tid, men de nya benämningarne å mått, mål och wigt skola föras och afslutas.

11:o Sålunda skola ock uti enskiltes contracter sig emellan, som upprättas från och med år 1832 om waru-lefwereringar eller andre bestämmanden, derwid fråga om waror och effecter förekommer, dessa anföras, antingen både uti gamla och nya måttet, målet eller wigten, eller ock allenast i det nya; men i öfrigt stände hwar enskilt för sig fritt att inom sitt område och i sin enskilda rörelse, så widt köp, annan afhandling eller liquid med annor man icke förekommer, efter egen beqwämlighet nyttja gamla eller nya måtten, målet eller wigten, och föra sin räkenskap, som honom godt synes.

12:o Uti allmänna skolor skall underwisning gifwas om denna nya reglering af mått, mål och wigt, och ungdomen inöfwad i dess bruk och tillämpning.

13:o Wi anbefalle för öfrigt härmedelst i Nåder samtelige Wäre och Rikets Collegier, allmänna Magasins-utredning, General-tullstyrelsen, Wäre Befallningshafwande, General-Landmäteri-Contoret samt öfrige wederbörande, på hwilka verkställigheten af hwad som rörer Wår Nådiga Stadga om Rikets mått, mål och wigt, i en eller annan måtto ankomma kan, att sådant utan allt uppehåll fullgöra, samt att till Oss i underdånighet anmäla och föreslå hwad dermed, på Wår ytterligare Nådiga åtgärd samt på angifwande af medel till uppköp och tillhandahållande af nya mått, mål och wigter till allmänna förräder, magasin och uppborädsställen, ankomma må; äfwensom ock hwar i sin wäg behöfwer att i underdånighet föreslå, hwad till underlättande af denna Wår Nådiga Stadgas allmänna bruk och tillämpning i den enskilta rörelsen, må kunna tillgöras.

14:o Slutligen hafwe Wi i Nåder fastställt och härwid bilagt den taxa, hwarefter justerare af nya mått, mål och wigter hafwa att erhålla betalning, i ett för allt, såsom arfwode och kostnads-ersättning. Det alle som wederbör etc.

Stockholm, tryckt i Kongl. Tryckeriet, 1826

En liten Ordlista

Förklaringarna är hämtade ur olika uppslagsverk mm

- Aln** - längdmått = 0,5938 m. 1 aln = 2 fot
- Ankar el ankare** - rymdmått för våta varor = $\frac{1}{4}$ åm = 25 kannor = ca 39,25 l
- Ass** - äldre viktenhet motsvarande 48,042 mg. Från år 1667 använd som utgångspunkt för andra vikter, t.ex 1 skålpund = 8.848 ass (=ca 425,08 g). Även kallad troysk ass eller troisk ass. Detta namn anses komma av staden Troyes i Frankrike.
- Bergsvikt** - 1 skeppund bergsvikt = 1 skeppund stapelstadsvikt + 2 markpund = 149,63 kg (= 440 markpund). Även kallad hammarvikt
- Besman** - gammal typ av handhållen hävstångsvåg med fast motvikt och rörlig upphängningspunkt. På en krok eller i en skål placeras det som skall vägas, varefter upphängningspunkten (handtaget) förskjuts längs den graderade skalan tills balans råder med en fasta motvikten. Jfr Pyndare. Besman kallas även betsmän eller bismän.
- Besökare** - (Tullbesökare) - lägre tulltjänsteman som visiterade ankommande fartyg innan de lade till.
- Center** - viktenhet från 1855 = 100 skålpund = ca 42,5 kg
- Decimaltum** - längdmått = 29,690 mm = $\frac{1}{10}$ fot
- Drakma** - medicinalvikt = $\frac{1}{8}$ uns = 3,7112 g
- Famn** - längdmått = 3 alnar = 1,781 m. Även vedmått
- Fast mått** - vid mätning med tillägg av kappmål eller övermål.
- Fat** - rymdmått, även kalla åm = 4 ankare = 60 kannor = 157,0 l
- Fetalievikt** = livsmedelsvikt = viktualievikt
- Fjärding** - rymdmått för våta varor = 12 kannor = 31,41 l
- Fjärding** - rymdmått för torra varor = 4 kappar = 7 kannor = 18,32 l
- Fjärdingsväg** - $\frac{1}{4}$ (gammal) mil = 9.000 fot = 2.752 m
- Flaka** - (sillkärra), borde vara 1 fot hög, 2 fot bred och 4 fot lång (1786)
- Foder** - rymdmått för våta varor = 942,1 l. 1 foder = 6 åmar
- Fot** - längdmått = 0,2959 m. Indelas i antingen 12 verktum = 24,742 mm eller i 10 decimaltum = 29,690 mm
- Foting** - år 1826 föreslaget rymdmått = 1 kubikfot = 10 kannor
- Gran** - apoteksvikt = 61,85 mg.
- Gran** - längdenhet = 0,2969 mm. 1 gran = 10 skrupler
- Halvspann** - rymdmått för torra varor = 36,65 l
- Halvstop** - = 0,655 l = 2 kvarter
- Hammarvikt** - se Bergsvikt
- Hummerträd** - = 24 kannor, ca 62,8 l
- Hökarevikt** - viktualievikt. Hökare = matvaruhandlare
- Insatsvikter** - serie vikter som kunde sättas i varandra. T.ex. $\frac{1}{2}$, 1, 2, 4 skålpund. Avskaffade genom 1855 års stadga
- Jumfru** - rymdmått = ort = 8,178 cl. Namnvariant av jungfru
- Jungfru** - = jumfru. Enl. NE anses namnet jungfru komma av att måttet ofta utformades som en stympad kon som kunde likna en kvinna, en jungfru, med fotsid kjol.
- Justering** - provning av att mått, målkärl och vikt noga överensstämmer med gällande norm (likare) samt åsättande av kronans märke, årtal och signatur
- Justerare** - befattningshavare som utför justering av längdmått, rymdmått och vikt
- Järnvikt** - 4 skålpund viktualievikt motsvarade 5 markpund järnvikt

- Kanna** - rymdmått för torra och våta varor = 2,617 l. 1 kanna = 2 stop = 8 kvarter = 32 ort eller jumfru. Även 1826 föreslaget rymdmått = 100 kubiktum = 10 mått
- Kappe** - rymdmått för torra varor = 4,58 l
- Kappland** - ytmått = 154,26 m². 1 kappland = 1/32 tunnland
- Kappmål** - tillägg till en struken tunna för att motsvara en rågad tunna
- Kimmare** - stavar till laggekärl
- Kolgillare** - "krönare" av transportkärl för kol
- Kolryss** - eller läst innehållande 12 tunnor
- Kolskrinda** - fordon för transport av träkol. Innehöll vanligen 18 tunnor kol
- Kolstig** - stig, kolmått, vanligen innehållande 12 tunnor kol
- Kopparvikt** - 4 skålpund viktualievikt motsvarade 5 markpund kopparvikt
- Korn** - viktenhet = 42,51 mg
- Kronorparm** = en kubikfamn = 27 kubikalnar = ung 5,65 m³. Se även parm
- Krönare** - medhjälpare till justerare som kunde anförtros enklare uppgifter som t ex justering av förvarings- och transportkärl
- Krönta mått** - mätredskap som var "krönta" med kronans märke, årtal och justerarens signatur
- Kubikfot** - =26,17 l
- Kubikstång** - = 261,7 hl
- Kvadratrev** - = 0,08815 hektar
- Kvarter** - rymdmått för våta varor = 32,71 cl. 1 kvarter = 4 ort
- Kvarter** - längdmått = 148,45 mm = ¼ aln
- Kvintin** - viktenhet = 3,321 g
- Lakegods** - livsmedel som förvaras i konserveringsvätska, t ex saltake eller silllake
- Libra** - libra medica - medicinalvikt = 356,2796 g. 1 libra = 12 uns
- Likare** - mått och vikter för att pröva om redskap överensstämmer med gällande normer.
- Lillstig** - kolmått, vanligen = en läst = 12 tunnor = ca 19,8 hl
- Linje** - längdmått = 2,969 mm. 1 linje = 10 gran = 100 skrupler
- Lispund** = viktenhet = 8,515 kg. 1 lispund = 20 skålpund
- Lod** - viktenhet = 13,38 g. 1 lod = 4 kvintin
- Loyering** - uppblandning med oädlare metall för bl.a. guld, silver och tenn
- Läst** - äldre rymdmått. Vid kolmätning och även vid mätning av sill, torsk, humle, beck och tjära mm innehöll en kolläst 12 tunnor. Se även svår läst och nyläst
- Lödja** - viktlod, metallstycke av viss vikt, använt vid vägning. Särskilt om tunga viktlod av gjutjärn.
- Löst mått** - struket mått, utan tillägg av kappmål
- Mark** - metallvikt (skålpund) = ca 0,21 kg. 1 mark = 8 uns
- Markpund** - metallvikt = 16 skålpund viktualievikt = ca 6,80 kg
- Mikron** - längdmått = 0,000001 meter
- Metallvikt** - = stapelstadsvikt
- Mil** - längdmått - tidigare = 36.000 fot (gammal svensk mil) = 10.688 m. Sedan 1879 = 10.000 meter.
- Mikron** - = 0,000001 meter
- Myriameter** - längdmått = 1 ny mil = 10.000 meter
- Mål** = volymmått
- Målkärl** - kärl för volymmätning, t ex tunna och skäppa
- Mått** - 1826 föreslaget rymdmått = 10 kubiktum = 10 tummingar
- Nyläst** - mått på fartygs dräktighet (från 1865). En nyläst = 100 center = ca 4.251 kg. Se även svår läst
- Oxhuvud** - äldre svenskt rymdmått för våta varor = 2,35 hl
- Ort** - rymdmått för våta varor = 8,178 cl, även kallad jumfru
- Ort** - viktenhet = 4,251 g = 100 korn
- Ostrontunna** - delas i trän eller tredjungar om 16 kannor

- Parm** - äldre svenskt hömått = 5,65 m³ (kronoparm). Stockholmsparmen var från år 1773 = 84 39/64 kubikalnar = 17,72 m³ (*Sv Uppslagsbok*).. Det hade stor betydelse hur höet packades. Parm har även förekommit som volymmått för sten, varvid en parm i Roslagen var ca 10 m³ (NE)
- Parmmätare** - av magistraten utsedd person, som utförde den förr obligatoriska uppmätningen i s.k. parm av till staden inkommande salufört hö. Parmmätare omtalas först i Stockholm 1661. De stora lådliknande parmmåtten kom under 1800-talets förra hälft ut bruk, höet vägdes i stället. Även vägningstvånget avskaffades helt på 1870-talet (*Sv Uppslagsbok*)
- Probervikt** - probere = pröva, prova,
- Pund** - använd som enhet för järn- och bergsvikt.
- Pyndare** - Hävstångsvåg, besläktad med besmanet, men med fast upphängningspunkt och rörlig motvikt. Pyndaren var i flitigt bruk under romerska antiken och var känd i Sverige åtminstone under vikingatiden. Den ansågs länge, liksom besmanet, otillförlitlig och förbjöds upprepade gånger från Johan III:s tid fram till 1800-talets början (NE)
- Remediberäkning** - remedium, benämning på de brutto- och fingrånsvikter uppåt och nedåt, inom vilka mynt måste hålla sig för att få utsläppas i rörelsen. Även kallad passervikt (SU)
- Rev** - längdmått = 29,690 m. 1 rev = 10 stänger = 100 fot
- Rydaholmsalnen** - rikslilikare för alnemåttet från 1600-talet. Även kallad Stockholmsalnen
- Ryss** - fordon för transport av träkol. Kolryss innehåller 12 tunnor
- Råkopparvikt** - 1 skeppund gamla råkopparvikten = 22 markpund = 150,9 kg. 1 skeppund nya råkopparvikten = 22 pund + 8 marker = 151,55 kg
- Röjstock** - mätstock för undersökning och justering av runda förvaringskärl t.ex. tunnor med våta varor = visirstav
- Sillmätartunna** - = 80 kannor = ca 209 l
- Skeppund** - viktenhet = 170,0 kg. 1 skeppund = 20 lispund = 400 mark (skålpund)
- Skrupel** - medicinalvikt = 1,2371 g. 1 skrupel = 20 gran
- Skrupel** - måttenhet = 1/10 gran (0,02969 mm)
- Skålpund** - viktenhet = 0,4251 kg. 1 skålpund = 32 lod
- Skäppa** - äldre rymdmått för torra varor. Storleken kunde variera mellan 1/6 - 1/4 tunna. Användningen förbjöds år 1733. En skäppa som motsvarade 1/6 tunna innehöll ca 20,936 l. Skäppan delades i 8 kannor.
- Slitningsmarker** - (slitningsmån) övervikt vid justeringen för att kompensera slitningen av vikterna mellan de gånger vikterna justerades
- Spann** - rymdmått för torra varor = 73,3 l. 1 spann = 16 kappar
- Spilträ** eller spilträdstunna - gammalt mått för torra varor (salt, kött, fisk, mjöl, beck, tjära) motsvarar 48 kannor = 125,6 liter -
- Stapelstad** - stad med stapelrättigheter som ägde rätt att idka handel med utlandet
- Stapelstadsvikt** - 1 skeppund stapelstadsvikt = 20 pund = ca 136,02 kg
- Stockholmsalnen** - se Rydaholmsalnen
- Stockholmsvikt** - = stapelstadsvikt
- Stop** - rymdmått = 1,309 l. 1 stop = 16 ort eller jumfrur
- Storstig** - kolmått. Vid Stora Kopparbergs bergslag innehöll enorstig 24 tunnor kol. Vanlig stig (lillstig) = 12 tunnor
- Stång** - längdmått = 2,9669 m. 1 stång = 10 fot
- Svår läst** - mått på fartygs dräktighet. En svår läst = 18 skeppund järnvikt (ca 2,448 ton). Från 1865 utbyttes svår läst mot nyläst = 100 center = ca 4,25 ton
- Svår vikt** - gammal benämning på viktualievikt
- Så** - äldre icke officiellt rymdmått, vanligen motsvarande 16 kannor = ca 42 l
- Tackjärnvikt** - 1 skeppund tackjärnvikt = 26 pund bergsvikt = ca 194,5 kg
- Tolft** - 1 tolft = 12 st

Tranfat - = 60 kannor (1739)

Troysk ass - se ass

Tum - längdmått. 1 verkum = 24,742 mm. 1 decimatum = 29,690 mm

Tumming - år 1826 föreslaget rymdmått = 1 kubiktum

Tunna - rymdmått för våta och torra varor med varierande innehåll

Tunnemärkare - krönare

Tunnland - ytmått = 4936 m². 1 tunnland = 32 kappland

Uppstadsvikt - 1 skeppund uppstadsvikt = 1 skeppund stapelstadsvikt + 1 pund = 142,8 kg (= 420 markpund)

Uns - guld- och silvrevikt = 2 lod = 27,9 g. Även medicinalvikt = 8 drachmer = 29,69 g

Utskeppningsvikt - = stapelstadsvikt

Verklinje - längdmått = 1/12 tum = 2,061 mm

Verktum - längdmått = 24,742 mm = 1/12 fot

Viktualievikt - viktualier = matvaror, livsmedel. 1 skeppund viktualievikt = 170,0 kg (= 500 markpund)

Visirstav - mätstav för undersökning av tunnor mm = röjstock

Vätvarutunna - se spilträ

Åm - rymdmått, även kallat fat = 4 ankare = 60 kannor = 157,0 l

Åtting - rymdmått för våta varor = 15,7 l. 1 åtting = 6 kannor

Åtting - rymdmått för torra varor = 9,16 l = 2 kappar

Ämbar - rymdmått, (ca 10,5 l), 1 ämbar = 1/4 så

Örebro besman - riksläkare för vikt enligt 1605 års öppna mandat.

Övermål - tillägg vid mätning med tunnor = kappmål. Se fast mål

Mätning och vägning under Vasatiden enligt Olaus Magnus "Historia om de nordiska folken". Till vänster vägning av tackjärn med besman och till höger med likarmad våg. I bakgrunden uppmätning av spannmål.

Källor

Bidrag till Svenska Landtmäteriets Historia. Carl Philip Asker 1872

Från Stiernhielms Carl-Staf till metern, Rolf Ohlson, Borås 1989

Historien om metern och kilot, Lars Nystedt 1998

Lantmäteri i Norrbotten, Föreningen Norrbottens lantmäterimuseum 1996

Matrikel öfver Civile Embets- och Tjenstemän i Riket år 1859

Med mått mätt. Svenska och utländska mått genom tiderna. Albert W Carlsson, LT:s förlag 1993

Några drag ur det svenska mått- och justeringsväsendets historia, Gunnar Pipping, DÆDALUS 1968

Om mått och vikt i Sverige, del I och II. Ludvig B Falkman 1884, 1885

Om Svenska brännvinslagstiftningen 1855-1877. Komittébetänkande av dr Sigfrid Wieselgren, Stockholm 1880

Sammandrag af Gällande Författningar m.m. angående Justering samt Mått, Mål och Vikt, Stockholm 1837

Svensk mått-, mål- och vikthistoria 1605-1889. Birger Bruzelli o Håkan Carlestam 1998

Svenska landtmätare 1628-1900. Viktor Ekstrand

Supplement till Svenska landtmätare 1628-1900. Viktor Ekstrand 1912

Svenska lantmätare, del 2 1900-1970. Sveriges lantmätareförening 1972

Svenska Lantmäteriet 1628-1928 Sällskapet för utgivande av Lantmäteriets Historia 1928

Tid, längd & vikt, Observatoriemuseets skriftserie nr 1, 1999

Uppslagsverk mm

Nordisk Familjebok. Tredje upplagan 1923-1937

Svensk Uppslagsbok. Andra upplagan 1947-1955

Bra Böckers lexikon. Tredje upplagan 1983-

Nationalencyklopedin.